

HELLIG OLAV – TRADISJON OG KULTURARV

EN ANALYSE AV OLAVSTRADISJONEN I NYERE TID
MED HOVEDVEKT PÅ HISTORIEBRUKEN I NIDAROS

Ellen Steffensen Berg

AVH505, MASTERA VHANDLING (30stp)
Erfaringsbasert Master i RLE/Religion og etikk
2009 høst
Veileder: Professor, dr. theol. Gunnar Harald Heiene
Det teologiske Menighetsfakultet

1. Innledning.....	4
1.1 Oppgavens problemstilling, avgrensning og presiseringer.....	4
1.2 Metodiske momenter.....	6
1.3 Kilder.....	7
1.4 Oppgavens struktur.....	8
2. Det teoretiske rammeverket.....	9
2.1 Tradisjon og kulturarv.....	9
2.1.1 Tradisjonsbegrepet - noen perspektiver.....	9
2.1.2 Kulturarvbegrepet.....	12
2.2 Den materielle kulturen - stedet som meningsbærer.....	13
2.3 Minnefeiringer og jubileer.....	14
2.4 Identiteter.....	16
2.5 Postmodernitet og motstrategier.....	18
3. Olav Haraldson, viking, konge og helgen.....	21
4. Gjenoppgdagelsen av Olavstradisjonen – oversikt over de viktigste hendelser og tendenser fram til 1980.....	23
4.1 Helgenbruk i det nasjonale reisingprosjektet byjubileet i Trondheim 1897.....	24
4.2 Olsokfeiringen får offisiell status – jubileet i 1930.....	25
4.3 Bruken av Olavstradisjonen i et okkupert Norge.....	27
4.4 Kirken feirer seg selv – 800-årsjubileet 1953.....	27
4.5 Olavstradisjonen på vei mot en ny tid.....	28
5. Olavstradisjonen i nyere tid – de store jubileene.....	29
5.1 1980-jubileet.....	29
5.1.1 Kongen kommer.....	31
5.1.2 Økumeniske trekk.....	32
5.1.3 Traderingsmedier.....	33
5.1.4 Oppsummering.....	35
5.2 To tusenårsjubileer – 1997.....	36
5.2.1 Urhistorien fra Moster.....	36
5.2.2 Dobbeltjubileum i Trondheim.....	40
5.2.3 Oppsummering.....	48
5.2.4 Mot en avklaring.....	48
5.3 Fram mot unionsjubileet 2005.....	50
5.3.1 Et jubileum i mellom – Kirkens skip på norrønt hav.....	50

5.4	Folkefest uten grenser - Olavsarven og unionsjubileet 2005.....	53
5.4.1	Noen betraktninger rundt unionsjubileet.....	53
5.4.2	Fra programmet.....	55
5.4.3	Pilegrimen og olsokfeiringen.....	63
5.4.4	Glimt fra gudstjenestelivet.....	68
5.4.5	Trondheim som kirkehovedstad nok en gang.....	69
5.4.6	Oppsummering.....	72
6.	Årene etter – noen utviklingstrekk.....	72
6.1	Festivalprofil og samarbeidsproblemer.....	72
6.2	Olavsarven i et synkront perspektiv – Olsokseminaret.....	75
6.3	Olavsarven som identitetsbygger.....	80
7.	Avslutning.....	82
	Appendiks og kilder.....	87
	Appendiks	
	Litteratur	
	Planer og programmer	
	Presseklipp	

1. INNLEDNING

Olav Haraldson er en historisk person nær knyttet til viktige historiske begivenheter både for Kirken som institusjon og for Norge som nasjon. Kildematerialet vi har om ham er omfangsrikt og gir et sammensatt bilde. Det innbefatter både sagaer, kvad og krøniker, legender, liturgiske tekster, middelalderlover, arkitektur, bilder, skulpturer og andre kunstverk. Likevel må vi kunne si at det er lite vi historisk sett vet om denne personen fordi historiens Olav er vevd sammen med legendens Olav i et nett av myter, sagn og eventyr. Likevel, om kildene som forteller om helgenkongen ikke alltid er historisk korrekte, kan vi slå fast at historiens konsekvenser er et faktum og at virkningshistorien har manifestert seg i tradisjonen om Hellig Olav.

Hva kan det komme av at vi fortsetter å fortelle på Olavshistorien, som et kontinuum like inn i vår tid når vi vet at mye av det historiske materialet har mytens og legendens form? Hvordan bruker vi - i en postmoderne kontekst denne historien? Hvordan skapes, gjenskapes og omskapes historien når denne ritualiseres i festivaler, minnefeiringer og ulike kulturarrangementer? Dette er noen av de spørsmål som melder seg når en nærmer seg tradisjonen om helgenkongen i dag. Denne oppgaven er et forsøk på å finne noen svar.

1.1. Oppgavens problemstilling, avgrensning og presiseringer

I følge folkloristen Torunn Selberg kan fortiden brukes på ulike måter, til å leke seg med, til å skape betydning og mening, identitet og felleskap, gi fremtidshåp og legitimitet. Den kan også brukes til å mobilisere fellesskap og grupper. For å forsøke å finne noen svar på aktualiseringen av Olavstradisjonen, retter denne oppgaven oppmerksomheten mot hvordan historien om helgenkongen kommer til uttrykk og brukes i en gitt kontekst og hvilke funksjoner dette kan tenkes å ha for aktørene. For å belyse dette, går jeg nærmere inn på hvordan helgenkongen er tilstede eller fraværende i fortellinger og tekster, ritualer, ikonografiske framstillinger og symboler og i den materielle kulturen i vår tid.

Sentrale spørsmål for oppgaven er:

- Hvordan kommer Olavstradisjonen til uttrykk
- Hvordan blir Olavstradisjonen brukt?
- Hvilke sammenhenger kan en forstå dette innenfor?

Jeg velger å rette oppmerksomheten spesielt mot *identitet og fellesskapsfølelse*.

Når jeg velger å sette tradisjonen i sammenheng med identitet, grunner det seg i den sterke interessen for fortiden i nyere tid, som gir seg utslag på mange felt. Denne fortidsinteressen ser i stor grad ut til å rette seg mot middelalderen, som jo var Olavskultens tid. I mange sammenhenger framheves det at kunnskap om historien gir identitet, noe f.eks folkloristen Anne Eriksen viser til i artikkel *Vi må kjenne våre røtter. Historien og modernitetens mytologi*. (Eriksen 1996). Den sterke fokusering på kulturarv de siste to tiår på flere samfunnsfelt blir også koplet til identitet, noe som bla har nedfelt seg i skolens læreplaner og i offentlige dokumenter. UNESCOs program for kulturminnevern kan også stå som eksempel på koplingen historie og identitet.

Det er ikke mulig i en oppgave av dette omfanget å dekke alle deler av historiebruken. Jeg velger derfor å konsentrere meg om de store jubileene 1980, 1997 og 2005 da disse involverer forholdsvis mange aktører og brukssider og generer større medieaktivitet enn vanlig. Kirkejubileet i 2003 vier jeg liten plass da dette ikke hadde samme nasjonale status som de tre andre. Årene etter 2005 får noe oppmerksomhet for å følge opp trender fra jubileumsårene.

Tidsavgrensningen i oppgaven settes fra og med 1980 fram til i dag. I 1980 var det 950 år siden slaget på Stiklestad, og i Nidaros ble dette markert med et jubileum. Jubileet hadde sporer i seg til en videreutvikling av olsokfeiringen både på det folkelig og det kirkelige plan. Samfunnsmessig hadde man begynt å stille spørsmål ved modernismens framskritts- og vitenskapstro, og miljøbevegelsen satte fokus på nye verdier, som natur, miljøvern, fred og rettferdig fordeling. Også på det felleskirkelige plan skjedde endringer som fikk betydning for Olavstradisjonen, som fremveksten av den økumeniske bevegelsen. Kirkenes Verdensråds generalforsamling i Uppsala og andre Vatikankonsil på 1960-tallet hadde banet vei for en større åpenhet. Virkningene fra bevegelsene førte til at nye aktører kom til å bli involvert i Olavstradisjonen.

Det kan være nyttig å gjøre ytterligere en tidsavgrensning m.h.t. bruk av tradisjonen og en avgrensning av stedet. Hovedmarkering av Olavstradisjonen finner sted til olsok under Olavsfestdagene i Nidaros. Det er i dette tidsrommet Olavstradisjonen sterkest kommer til uttrykk, og det er derfor naturlig at dette tidsutsnittet får størst fokus. Nidaros er først og fremst stedet for tradisjonen, og flere store nasjonale jubileer har blitt markert her i forbindelse med olsok. Derfor får bruken i dette området hovedtyngde i oppgaven. De kirkelige uttrykksformene får størst oppmerksomhet, men siden Olavstradisjonen i Nidaros i moderne tid er knyttet opp til en kirke- og kulturfestival, berører spørsmålene også i noen grad populærkulturen. Med kirkelig markering menes ikke nødvendigvis det som foregår i kirkerommet eller som kirken er alene om, men tenkes i et videre perspektiv det som berører kirken. Det kan også være på sin plass å presisere at jeg legger hovedvekten i olsokmarkeringen i Nidaros på det som skjer i Trondheim.

1.2. Metodiske momenter

Skal en forstå fortidige og nåtidige handlinger, trengs skjemaer og rammer å tolke dette inn i. Tolkning kan foregå på ulike nivå og ut fra ulike perspektiv. I denne oppgaven kan tradisjons- og kulturbegrepet sammen med teorier om det postmoderne samfunnet hjelpe oss til å forstå bruken av Olavstradisjonen. Også teori om minnefeiringer og den materielle kulturen kan brukes for å nærme seg Olavstradisjonen. Teoriene brukes med fokus på identitet og blir drøftet og forstått i et slikt perspektiv. Det er da naturlig å komme inn på hva vi mener med identitet. Jeg foretar ingen fyllestgjørende utgreiing av teorimangfoldet for de ulike begrepene, men gjør rede for disse med tanke på at de kan fungere som tolkningsrammer for oppgaven.

I arbeidet med tradisjonsbegrepet i en kulturell kontekst er det viktig å være klar over at vi opererer med verdiladede begreper som pluralisme, enhet og fragmentering, identitet og forvirring, individualitet og kollektivitet, kontinuitet og oppbrudd, etc., og en må være klar over at perspektivet vanskelig kan være en nøytral deskriptiv analyse. Dette grunner seg både i det begrepsapparatet som brukes og at en her forsøker å si noe om så vel kollektivets som individets selvforståelse. Også forståelsen av at det foregår kompensatoriske prosesser knyttet til kulturkonteksten, innebærer et normativt perspektiv. Ikke alle vil være enige i at slike

prosesser finner sted¹. Metode for arbeidet med Olavstradisjonen er vesentlig tekstarbeid og gjennomgang av ulike fenomen i form av tekstbeskrivelser sett i et hermeneutisk perspektiv.

1.3. Kilder

Ulike typer tekster i form av offentlige planer og dokumenter, programoversikter, foredrag og preker, presseklipp og websider, essay, artikler og anmeldelser er gjenstand for analyse. Siste del av oppgaven vil ha et stort innslag av presseklipp da denne ligger nær opp i tid. De fleste av presseklippene kommer fra avisenes websider. Noen er også samlet av forfatteren selv. En svakhet ved utvalget av presseklipp kan være at de for det meste kommer fra regionen og har fokus på Olavsfestdagene. Det er vanskelig å finne gode omtaler av bruken av Olavshistorien i de større riksavisene. Der presseklippene mangler forfatter, markeres dette med (uf) (uten forfatter) i referanselisten. Det gjelder særlig tekster fra artikkelbasen Retriever. I tillegg til ovennevnte kilder trekkes andres arbeider og tolkninger inn. Arbeider av Knut Andresen, domprost i Nidaros og mangeårig styremedlem i Olavsfestdagene, er en vesentlig kilde. Hans bok *Olsok i Nidaros* (2005) inneholder omfattende dokumentasjon i tilknytning til Olavstradisjonen. Bøker og artikler som kan kaste lys over pilegrimsfenomenet blir brukt, og noen egne observasjoner bringes også inn.

Når det gjelder teorien gir bøker og artikler av folklorist, dr. philos og professor i kulturhistorie Anne Eriksen, enten alene eller sammen med andre fagpersoner viktige bidrag til det teoretiske verktøyet, især angående tradisjon. Torunn Selberg, professor i folkloristikk, alene eller sammen med andre, bidrar også til de teoretiske rammene, særlig mht materialitet og identitet. Artikler fra boken *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme* (2001) redigert av Jan-Olav Henriksen og Otto Krogseth belyser også problemstillingen, særlig mht konteksten. Også antropologen Thomas Hylland Eriksen har drøftet forholdet mellom fortidige hendelser og nåtidige mytologiseringer av disse sett i lys av identitet. Hans teorier brukes også som forståelsesramme. Flere andre fagpersoners perspektiv som ikke er nevnt her trekkes også inn.

¹ Dette relateres gjerne til begrepene kulturoptimister kontra kulturpessimister. For mer utførlig redegjørelse og presentasjon av ulike kulturteoretikers syn se f.eks *Pluralisme og identitet*. (Henriksen og Krogseth (red.) 2001).

1.4. Oppgavens struktur

Jeg har innledningsvis gjort noen betraktninger rundt Olavshistorien. Deretter har jeg presentert oppgavens problemstilling og foretatt en avgrensning og presisering av analysedelen. Dette var nødvendig for å tydeliggjøre hvilke valg som er gjort og for å begrense oppgavens omfang. Dernest har jeg gjort rede for noen metodiske synspunkter og sentrale kilder. Oppgavens organisering ser da slik ut:

Det teoretiske rammeverket presenteres i kapittel to med tanke på å utvikle et tolkningsverktøy for å se tradisjon og kulturarv i en postmoderne sammenheng. Identitetsbegrepet knyttes opp mot denne kulturkonteksten og forstås som en aktivitet i dialog med omgivelsene. De kompensatoriske prosesser forstås slik de er presentert hos Jan-Olav Henriksen og Otto Krogseth. Det blir gjort rede for teori om minnefeiringer, jubileer og stedet som meningsbærer slik disse fenomenene blir forstått i kulturfagene og presentert bla hos Torunn Selberg.

Kapittel tre utgjør et summarisk overblikk over Olavshistorien, og i kapittel fire gis en kort presentasjon av gjenoppdagelsen av Olavstradisjonen fra siste del av 1800-tallet med vekt på noen sentrale merkeår og begivenheter som kan si noe om viktige tendenser i tradisjonen. Dette blir gjort med tanke på å få en oversikt over tradisjonens aktualisering i nyere tid.

Kapittel fem tar for seg de store jubileene med analyse og drøfting av utvalgte elementer fra Olavstradisjonen i Nidaros i nyere tid. Her legges det vekt på å få fram hvordan tradisjonen brukes i vår tid; hvordan Olav er tilstede i nye uttrykk og hvordan vi kan forstå denne bruken. Hvilke aktører som er involvert vil være en viktig side for forstå bruken. Også det problematiske ved Olavsfiguren i nyere tid blir berørt. Kapittel seks gir en oversikt over utviklingstrekk fra jubileumsårene. Kapittel syv har en oppsummering av de viktigste momentene og en diskusjon i forhold til problemstillingen. Appendiks og kilder følger deretter.

2. DET TEORETISKE RAMMEVERKET

Den økende interesse for historie og fortid i dag, både på et nasjonalt, regionalt, lokalt og individuelt nivå gir seg utslag i alt fra vitenskaplig historieskriving til mer folkelige uttrykk. Jubileer og minnefeiringer, historiske spel og festivaler, museal aktiviteter, slektsforskning, gjenopptaking av gamle seder, skikker, mattradisjoner og ritualer er ulike uttrykk for denne fortidsinteressen. Forskere har pekt på at middelalderen ser ut til å være en særlig populær epoke i dag (Eriksen og Selberg 2006:268). Også den svenske folkloristen Lotten Gustavsen viser til den sterke interessen for middelalderen og har omtalt dette fortidsfokuset som ”den förtrollade zonen” (Gustafsson 2002). Men denne interessen ser ikke ut til først og fremst å rette seg mot historien som sådan. Den danske historikeren Niels Kayser Nielsen viser til at aktualiseringen av fortiden snarere kan forstås som en del av et identitetsprosjekt og et verdifelleskap (Nielsen 2005:37). Derfor kan autensitet komme til å måtte vike plassen for den mytologiske, religiøse eller politiske rollen som fortellingene kan ha. Sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen har pekt på at historien således fremstår som en åpenbaringsreligion hvor meninger og forklaringer finnes (Eriksen 1996:85ff). Denne fortiden fremstilles som tradisjon og kulturarv. Også historikere David Lowenthal viser til slik fortidsbruk. Dyrking av kulturarv blir ”a new popular faith” (Lowenthal 1998/2003:1). Denne måten å forholde seg til fortiden på er selektiv, visse fortider er mer aktuelle og verdifulle enn andre. Med et slikt perspektiv blir tradisjon og kulturarv mer enn overføring av kulturuttrykk. Det kan derfor være nyttig å gå nærmere inn på hva vi mener med tradisjon og kulturarv.

2.1. Tradisjon og kulturarv

2.1.1 Tradisjonsbegrepet - noen perspektiver

I boken *Tradisjon og Fortelling. En innføring i folkloristikk* (2006) gjør folkloristene Anne Eriksen og Torunn Selberg rede for ulike sider ved tradisjonsbegrepet. Her går det fram at begrepet kan brukes i ulike sammenhenger og på ulike betydningsnivå. Det kan sees i forhold til både individet og kollektivet og kan forstås ut fra et historisk perspektiv så vel som et samtidsperspektiv. I følge forfatterne fører de ulike aspektene ved tradisjonsbegrepet til at

begrepet rommer motsetninger og spenninger, som stabilitet og forandring, kollektivitet og individualitet, fortid og nåtid. (Eriksen og Selberg 2006:215).

I et historisk perspektiv vil tradisjon bli forstått som et historisk produkt overlevert gjennom tidene - en arv som må vernes og overføres i mest mulig autentisk tilstand om det skal kalles "ekte" tradisjon. Tradisjon blir en iboende egenskap ved kulturuttrykket, og sannhetskriteriet får aksent. Dette kalles gjerne et diakront perspektiv.

Folkloristene Eriksen og Selberg skriver at samtidsperspektivet har vært dominerende innen kulturforskningen siden midten av 1960-tallet (ibid. s. 26,27). I et samtidsperspektiv forstås tradisjon som noe som skapes i nåtiden ved at tradisjonsmiljøet konstruerer sammenhenger mellom nåtid og fortid i en diskursiv aktivitet med legitimering og meningsskaping som sentrale funksjoner (ibid. s. 25ff). Sannhet må sees i sammenheng med aktør og funksjon. Aktivitetsverbet "tradisjonalisere" kan derfor erstatte tradisjon (ibid. s. 258). Dette kalles gjerne for et synkront perspektiv og blir oppfattet som en mer dynamisk måte å forholde seg til historien på.

Når historiebruken har til hensikt å stadfeste identitet og opprettholde fellesskap, kan den fortelle noe om hvordan ulike grupper definerer og framstiller seg selv. Også helt nye uttrykk kan få kvaliteten tradisjonell ved å bli satt inn i en sammenheng og bli ikledd tradisjonens språkdrakt. Tradisjon i denne betydningen innebærer å velge ut sider ved fortiden og konstruere symbolske sammenhenger mellom nåtiden og fortolkninger av fortiden (Selberg 2002:13). Symbolske sammenhenger kan være av språklig karakter, men kan også være knyttet til en rituell, estetiske eller materiell dimensjon.

Med tanke på oppgavens problemstilling mener jeg at det kan være fruktbart å anlegge et synkront perspektiv på Olavstradisjonen da perspektivet vektlegger historiens samtidsfunksjon der mening og sammenheng knytter an til identitet og fellesskap. Men de to perspektivene står nødvendigvis ikke i et motsetningsforhold til hverandre. Begge dreier seg om overlevering og om mening, om hva bestemte kulturuttrykk betyr her og nå.

Det er også andre aspekter ved tradisjonsbegrepet det kan være nyttig å klargjøre. "Tradisjon er fortidens normative nærvær i nåtiden, den forteller ikke bare om hvordan ting var før, men også om hvordan de bør være nå." (Eriksen og Stensvold 2002:156). I fortiden finnes et

gyldig budskap for nåtiden. Fortiden tillegges mening og sammenheng og kan gi nåtiden retning og håp for fremtiden. Dette vil ha betydning for forståelse av tradisjon som meningsleverandør og identitetsskaper. Eriksen og Stensvold skriver at en slik historieforståelse harmonerer godt med en religiøs virkelighetsoppfatning. Her kan fortidige hendelser og personer framstå som eksempler og forbilder gyldige for nåtiden på en forpliktende måte. (ibid. s. 157). Når tradisjon er en normativ og selektiv forståelse av fortiden, kan den i følge Thomas Hylland Eriksen brukes både for å fremme, tilsløre og avsløre maktstrukturer, ideologier, verdier og holdninger (Eriksen 1996).²

Tradisjonen kan også gjennom negasjoner fungere som argument for visse verdier, og derfor kan den brukes kulturkritisk. I artikkelen *Den nasjonale kulturarven – en del av det moderne* (1993) drøfter Anne Eriksen tradisjonsbegrepet i en moderne kontekst. Her hevder hun at det tradisjonelle og det moderne er komplementære størrelser som framkommer gjennom kontrastering.³ Gjennom kontrastering til samtiden kan en fremheve visse verdier ved tradisjonen, og en kan i prinsippet tillegg det tradisjonelle samfunnet enhver egenskap en måtte ønske å kritisere det moderne samfunnet for å mangle (Eriksen 1993:23). Visse sider ved den andre kulturen blir da så verdifulle at de er verdt å arve. Med kulturer som hverandres motsetning som bakteppe, kan interessen for tradisjon sees på som tydeliggjøring av kontraster og middel til å karakterisere og se seg selv gjennom ”det andre”, men også som botemiddel eller kulturkritikk eller en kombinasjon av dette. Det kan være viktig å være klar over dette når en anlegger et kulturkritisk syn på postmoderniteten som om den virker fragmenterende på fellesskapet, normforvirrende og truende på identiteten og derfor avstedkommer kompensatoriske reaksjonsmønstre.

Tradisjon innbefatter så vel muntlige som skriftlige kulturuttrykk, men også f.eks museer og utstillinger, bilder, arkitektur, musikk, monumenter, minnesmerker, ritualer og feiringer som markerer viktige hendelser i fortiden kan traderes og representere fortidens tilstedeværelse i nåtiden. Og med et samtidsperspektiv på tradisjon vil også populærkulturen kunne inkorporeres. Slik kan hele det komplekse Olavsmaterialet, fra det årvisse Stiklestadspelet og den mer kommersielle delen til den kirkelige markering under Olavsdagene sees på som del

² I boken *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk* (1996) drøfter sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen slik bruk av historien.

³ I artikkelen viser Anne Eriksen til Kirsten Hastrup som hevder at kulturer er implisitt komparative, det vil si at kulturer bare kan fremstå i forhold til og i kontrast til en annen kultur. Med denne bakgrunnsforståelse hevder Hastrup at det tradisjonelle er en moderne konstruksjon.

av tradisjonen. Eriksen og Selberg skriver at de ulike aktualiseringene har sine spesifikke sjangertrekk, men utgjør et traderingskompleks der de ulike overleverings- eller traderingsmediene interagerer med hverandre i tid og rom. Traderingen er som tidligere nevnt en symbolsk konstruksjon - en kommunikasjonsform - og skjer altså i tradisjonens språkdrakt der man kan sette ord på og diskutere delte verdier og identifikasjoner gjennom felles referanser. En slik språkdrakt kan symbolet og ritualen, myten og legenden representerer. Myten tar utgangspunkt i historiske hendelser, men transformerer disse bort fra det partikulære over i det generelle. Slik gjør den det mulig å ta opp i seg arketypiske former, skjema og typologier som uttrykker mer enn rene fakta. Den blir en måte å formidle det essensielle ved et fenomen på og sier noe om eviggyldige sannheter. Derfor passer myten godt som formidlingsform for tradisjonens normative forståelse av historien. Thomas Hylland Eriksen sier at myten har den egenskap at den *"former og knar fortiden for å få den til å passe som utviklingshistorie om vår samtid."* (Eriksen 2001:49).

2.1.2 Kulturarvbegrepet

Kulturarv er et begrep som har vunnet innpass i de senere år, både innenfor offentlig forvaltning og innenfor kulturforskningen. Det brukes ofte som tradisjon, og begrepene har store likheter (Selberg 2002:13,14). Begge handler om kvalitetsmessige utvalg fra fortiden og er sosiale konstruksjoner skapt som kontrastering til det moderne. Økt fokus på kulturarv sees gjerne i sammenheng med tendenser i kulturen. "Ideene om tradisjon og kulturarv aktualiseres i perioder med store forandringer, og innholdet i begge begrepene kan ses som en gjenspeiling av moderniseringsprosessene." (ibid s. 15). Også historikeren Peter Aronsson kopleter den økende interessen for fortiden til en oppbruddsstemning med en usikker fremtid typisk for vår tid (Aronsson 2004:33). Han setter fortidsinteressen i sammenheng med identitet og viser til at den økende interessen for fortiden gir seg utslag i bruk av historie på ulike felt som turisme, kultur og innenfor opplæring. Fortiden er knyttet til "opplevelsesøkonomiens tidevarv". Stikkordet for denne type bruk er *opplevelse*. Historien skal erfares. Slik blir fortiden aktuell (Aronsson 2004:9ff). Også Hans-Jacob Ågotnes drøfter et slikt historieperspektiv og viser til David Lowenthal som kopleter fortid, opplevelse og identitet. Lowenthal opererer med begrepene *heritage* og *history* som ulike praksiser knyttet til fortiden. Heritage, som kan oversettes med kulturarv, har andre motiver enn kritisk, vitenskaplig kunnskapssøken. Det er det følelsesmessige ved fortiden som har fokus. Den subjektive opplevelsen fortidsaktiviteten har for deltakerne, er det vesentligste. Slik kan fortiden fremstå som aktuell. Denne fortidsaktiviteten er en sosial aktivitet og betyr å identifisere seg med et eller annet fellesskap

(Ågotnes 2007:46ff). Slik vil kulturarvsbegrepet legge vekt på en felles arv, som f.eks den nasjonale kulturarven. Kulturarv kan derfor inngå som del av nasjonsbyggingen eller som fundament for institusjoner. Slik bruk av fortiden tenderer til å fordreie historien og gjøre den mytologisk, slik både Selberg og Hylland Eriksen har vist til.

Når *opplevelse* av fortiden får fokus, vil en også søke etter former som egner seg for slik bruk. Selberg viser til tre måter å organisere fortiden på - fortelle om, vandre i og iscenesette. Fortellingen er utgangspunktet og overordnet de to andre, men Selberg hevder at fortelling i mindre grad er egnet til opplevelse fordi fortelling i større grad er rettet mot kunnskapssiden framfor å vandre i historien eller å iscenesette og dramatisere den. Gjennom å vandre i fortiden og iscenesette fortellingen om den, vil fortiden kroppsliggjøres og på en særlig måte bli aktuell (Selberg 2002:22,26).

Kulturarv kan i tillegg til ideer og estetiske uttrykksformer også være knyttet til den materielle kulturen f.eks bygninger og landskap (ibid. s. 16). Slik blir kulturarv oftere knyttet opp mot et fellesskap. Disse uttrykkene gir mening og kommuniseres i en kulturell kontekst. Som tradisjon er heller ikke kulturarv et entydig begrep, men begge kan sies å være sosiale og symbolske konstruksjoner. Vi kan derfor si at tradisjon og kulturarv overlapper hverandre betydningsmessig, men kulturarv favner noe videre og vektlegger fellesskap i større grad. Begrepene ligger svært nær hverandre, og de blir brukt i oppgaven med en slik forståelse.

2.2. Den materielle kulturen – stedet som meningsbærer

Nå er det slik at fortellingen om fortiden alltid finner *sted*. Derfor er historien som kulturarv nærmere knyttet til lokalitet enn til tid skriver Torunn Selberg og viser til Kayser Nielsens begrep den ”rumslige vending” (Selberg 2007a:14). Denne vendingen innebærer at rom mer enn tid får fokus. Men det er ikke en ren geografisk romlighet det her er snakk om. Snarere er det stedsfølelse, en indre, subjektiv opplevelsesmessig dimensjon ved stedet som får oppmerksomhet. Stedet blir et *sted* når det oppleves. Det lokale og særegne blir løftet fram gjennom en meningsskapende erfaring for aktørene (ibid. s.13). Dette viser til en dynamisk oppfattelse av stedet og det spesielle som knytter seg til det. Det betyr likevel ikke at fortidsaktiviteten bare er innoverrettet og subjektiv. I boken *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur* (Selberg og Gilje (red.) 2007) finner vi eksempler på at bla.

festivaler, minnefeiringer, museer, monumenter og personer har en dobbelt funksjon. Det kan handle om lokal identitet gjennom å rette seg mot lokalsamfunnet, men det handler også om å fortelle om sitt i en utadrettet aktivitet. Fortiden aktualiseres gjennom et budskap som forholder seg til hele den aktuelle omverden (Selberg 2007b:133,134). Slik står fortellingene om det lokale og særegne i dialog med aktuelle fortellinger regionalt, nasjonalt og globalt og viser således til noe utenfor seg selv. Stedet skapes i en pågående dialogisk kulturell prosess. Den sterke fokuseringen på sted i vår tid kan altså forstås på ulike måter. Dette kan settes i samband med prosesser i det postmoderne samfunnet; økt intensitet i forflytninger og migrasjoner skaper et behov for røtter og tilhørighet, og globaliseringstendensene skaper behov for å avgrense og særmerke. Det er slike dialektiske prosesser som drøftes hos Henriksen og Krogseth. Men det kan også tenkes at det lokale og særegen er del av det globale, det som kalles ”glokalisering”. Impulser utenifra slår ned i og smelter sammen med det lokale og transformeres til noe nytt (Selberg 2007a:15). Det er med slike prosesser som bakgrunn en kan forsøke å nærme seg bruken av historien om helgenkongen i Nidaros.

2.3. Minnefeiringer og jubileer

Eriksen og Selberg referer til den franske sosiologen Maurice Halbwachs når de skriver at ”...det å minnes er en grunnleggende sosial aktivitet og hukommelse er et sosialt fenomen” (Eriksen og Selberg 2006:242). Minner skapes og kommuniseres i sosiale rammer. Gjennom å dele felles minner skapes tilhørighet med et kollektiv. Minnemarkeringer vil derfor ha betydning for identitet både på et kollektivt og et individuelt nivå. Men kollektiv erindring betyr ikke nødvendigvis at alle husker det samme. Heller ikke det budskapet som erindringsen dreier seg om er nødvendigvis det samme over tid selv om referansen er den samme (ibid. s. 240ff).

I følge Hylland Eriksen ser det ut til at minneproduksjon og minneritualer er av vesentlig betydning når det gjelder institusjoner og nasjoner (Eriksen 1996). Også Eriksen og Selberg viser til minnefeiringers betydning for det nasjonale og institusjonelle fellesskapet. Historie brukes for å binde sammen nasjonens medlemmer i et forestilt fellesskap. Minne er helt vesentlig for å opprettholde slike fellesskap, som ikke bygger på direkte kommunikasjon, men ved at medlemmene forholder seg til den samme, delte felleskulturen og forstår seg selv og sine erfaringer i lys av denne (Eriksen og Selberg 2006:120ff). Slike fellesskap er i følge

Hylland Eriksen mytiske fellesskap. De viser til en felles historie utenfor seg selv, og inneholder både et objektivt og et refleksivt element som aktiviseres gjennom minner (Eriksen 1996:51).

Et samfunn har ulike måter å organisere og produsere minner på. Minner kan aktualiseres på steder, gjennom ritualer, som festdager, offentlige arrangementer, jubileumsfeiringer, monumenter og ulike iscenesettinger. Ved å referere til viktige hendelser, personer eller steder i fortiden legitimeres minnefeiringen. Men fortiden er sekundær. Det er nåtidens verdier og perspektiver som former fortiden, gjør den aktuell her og nå og tilfører nåtiden mening (Eriksen og Selberg 2006:255). Særlig sterk er opplevelsen av fortiden når en er til stede der hvor det aktuelle skjedde. Ved aktiv deltakelse i ritualene oppleves fortiden for den enkelte direkte med kroppen og aktualiseres. Derfor er minneritualer svært godt egnet til å opprettholde og videreføre kollektiv erindring.

Men det er også slik at når noe minnes, må noe glemmes. En jubileumsfeiring er på mange måter en kamp om fortiden, om tolkinger av fortidige hendelser og steder. Gjennom minnemarkeringer og jubileer er det utvalgte sider ved historien som minnes. Noen historier får status som fellesskapets historie og er verdt å minnes mens andre glemmes. Det handler om en mer eller mindre bevisst intensjon bak historien. Ved å understreke enhet i sine fortellinger kan tradisjon og kulturarv dekke over konflikter. Det selektive ved tradisjon og kulturarv kan by på problemer i en pluralistisk kontekst. Det blir problematisk å snakke om historie i entall, Men en selektiv og reflekterende måte å forholde seg til historie på kan også virke demokratiserende ved å slippe til alternative eller glemte historier. Den amerikanske historikeren John Gillis mener at minnekulturen ikke lenger retter seg mot et entydig fellesskap. Den nasjonale fellesskapsfølelsen er på retur i det postmoderne samfunnet og er avløst av en minnekultur som er lokal, og personalisert, rettet mot et mindre og mer personlig fellesskap samtidig som den er global. (Gillis 1996:13ff). Historien blir individualisert og refleksiv.

På det kollektive plan kan glemte eller alternative historier virke truende på den offisielle historien, men de kan også befrukte den. De alternative historier kan komme til uttrykk som motmyter, i protestbevegelser eller i alternative aktiviteter. Den eksplosive økningen i antall festivaler, jubileer og historiske spel kan en forstå som uttrykk for historier snarere enn historien, som uttrykk for et mangfold bygd på opplevelse. Det regionale og lokale løftes fram

og får tilslutning på refleksivt basis, som nasjonal kulturarv. Flere forskere viser til at den sterke vektleggingen på historien som kulturarv kan brukes for å skape harmoni og samordne den postmoderne kakofonien (Eriksen, Garnert og Selberg (red.) 2002).

2.4. Identiteter

Det er ulike måter å nærme seg identitet på, og derfor kommer man også fram til ulike definisjoner. En kan se på identitet som en egenskap ved individet, eller den kan forstås som konstruert. I et konstruktivistisk perspektiv vektlegges, i noe ulik grad, de sosiale strukturer som individet inngår i og subjektets refleksive medvirkning⁴. En mellomposisjon når det gjelder det konstruktivistiske perspektivet kan Hylland Eriksen representere i det han viser til at det er et subjektivt og et objektivt nivå i identiteten. Det subjektive er det refleksive selv og det objektive er erfaringer og andre ytre omstendigheter som vanskelig kan endres (Eriksen 1996:51-52).

Det er en vanlig oppfatning å tillegge identiteten tre kriterier; kontinuitet eller konstans over tid, integrerthet eller indre sammenheng og individualitet (Krogseth 2001a:21). Fortidens betydning for identiteten blir understreket i mange teorier. Gunn Imsen snakker om at ”Identitet innebærer å ha en stabil og trygg selvoppfatning og være seg bevisst sin sosiale forankring, følelsen av tilhørighet til fortid, nåtid og framtid.” (Imsen 1991:118). Også Hylland Eriksen viser til fortiden når han sier at både personer og kollektiv må ha en fortid for å eksistere. ”Om de mangler en slik, må den skapes.” (Eriksen 1996:50ff). Slik blir erindring en forutsetning for identitet. I følge Krogseth er identiteten en grunnleggende tidsbasert størrelse der våre erfaringer må struktureres i tid og integreres til et sammenhengende hele. Dette innebærer både et diakront og et synkront syntesearbeid der kontinuitetsaspektet utgjør det diakrone (Krogseth 2001d:132). Integrerthet henspiller på overbyggende systemer eller rammer som vi tolker alle våre erfaringer i lys av. Ulike livssyn, og -ismer, religion og tradisjon, men også forskjellige gruppetilhørigheter på ulike nivå kan fungere som slike integrerende rammer. Uten å oppleve sammenheng i livets alle erfaringer vil forvirring kunne bli resultatet. Det er dette professor Sverre Dag Mogstad viser til i definisjonen av identitet som ”individets opplevelse av en indre enhet og sammenheng i sin egen tilværelse” (Mogstad

⁴ For en mer utførlig framstilling henvises det til f.eks Gunn Imsen: *Elevers verden. Innføring i pedagogisk psykologi* (1991/1995). Oslo, Tana AS.

2005:2). Identitetens tredje kriterium innebærer en individuell egenart enten dette gjelder individet eller kollektivet og framstår derfor i kontrast til andre.

Den kollektive identiteten kan defineres ut fra samme tre kriterier som den individuelle. Den kan oppfattes noe flertydig, både som kollektivets selvforståelse og som individets kollektivfunderte identitet (Krogseth 2001d:130). Den første refererer seg gjerne til geografiske og sektorielle størrelser som nasjon og institusjon og baserer seg på ytre kriterier, mens den andre betydningen har større grad av refleksivitet ved seg, eller indre kriterier. Den sistnevnte viser til individets tilslutning til eller identifikasjon med samfunnets institusjoner og kulturens fortellinger (ibis. s. 131). Krogseth hevder at individets kollektiv-identifikasjon er å foretrekke da denne betydningen av kollektiv identitet har et eksistensielt og refleksivt forhold ved seg, men det er ikke klare avgrensninger mellom disse fordi begge er sosialt forankret. Også denne forståelsen vil inneholde et subjektivt og et objektivt nivå (ibid. s. 130ff).

Hylland Eriksen foretrekker å snakke om identifikasjon med et fellesskap snarere enn kollektiv identitet for å tydeliggjøre hva det dreier seg om og beskriver det som "...et dynamisk system av overlappende fellesskap." (Eriksen 1996:51-52). Et slikt syn innebærer at en kan delta i fellesskapet med deler av seg selv og kan derfor i ulik grad gi sin tilslutning til fellesskapets holdninger og handlinger på et refleksivt grunnlag.

Den kollektive identiteten vil ut fra individualitetskriteriet også ha fokus på likhet innad og grensedragning utad, på "vi" og de "andre". Likhet innad bidrar til å opprettholde og styrke gruppefellesskapet, og bidrar til selvforståelsen, mens fokus utad på ulikhet bidrar til å synliggjøre det særegne ved gruppen. I den mest ekstreme grad kan slik grensedragning virke segregerende og diskriminerende. Samtidig er det også et vekselspill mellom kollektivets indre definering av seg selv og slik det ønsker å framstå utad og den identitet som påføres utenifra. Den kollektive framkommer derved i kontrast til og under forhandlinger med sine omgivelser i en prosessuell aktivitet.

Denne oppgaven støtter seg til de teoriene som anser identiteten som sosial konstruert - i et interaktivt forhold. En slik forståelse gjør det mulig å anta at identitet er noe som kan endres eller påvirkes i sosiale prosesser og vil derfor kunne ha relevans til et konstruksjons- og samhandlingsorientert tradisjons- og kulturbegrep som legges til grunn i denne oppgaven.

2.5. Postmodernitet og motstrategier

Før vi går videre og sier noe om kulturelle prosesser i postmodernismen som identitet og tradisjon og kulturarv kan knyttes opp mot, kan det være greit å gi en kort oversikt over hva som kjennetegner det postmoderne samfunnet. I boken *Tro, livstolkning og tradisjon* (2002) gir Heid Leganger-Krogstad en kort, summarisk oversikt som kan tjene som veiviser: *Det postmoderne samfunn* er preget av hyperpluralisme, individualisme, oppsplitting (differensiering) og mangfold, dekonstruksjon, atskilte arenaer, mobilitet og øyeblikksorientering, kortvarige sosiale relasjoner og høy endringshastighet. Troen på de store fortellinger har brutt sammen og i stedet finnes et mangfold av små fortellinger. Relativisme og refleksivitet preger sannhetsbildet (Leganger-Krogstad 2002:49,50).

Flere kulturteoretikere hevder at hyper-pluralisme, differensieringens fragmentering og ekstrem individualisme, så vel på et strukturelt som på et individuelt nivå, avstedkommer reaksjonsmønstre i form av kompensatoriske prosesser som gjør seg gjeldene både på et ytre og et indre plan, og at disse prosessene har sammenheng med identitet. Jan Olav Henriksen og Otto Krogseth gjør rede for disse prosessene og drøfter en kulturell kompensasjonsteori koplet til prosessene i boka *Pluralisme og identitet* (2001).

Når differensiering gjør seg gjeldende på et strukturelt nivå, vil dette kunne føre til at individer utdefineres i forhold til kollektiver, men også i forhold til seg selv gjennom å måtte delta i ulike sfærer og ved et valgmangfold. Krogseth viser til begrepet ”refleksiv modernisering” som gjerne knyttes til navnene, Giddens, Beck og Lash. Begrepet viser til en særlig grad av individualisme frisatt ”fra strukturer som klasse, nasjon og kjernefamilie” (Krogseth 2001b:56). Denne frisettingen orienterer seg mot det globale risikosamfunnet, et samfunn preget av mangfold hvor materielle forhold som klimatrusler, arbeidsledighet, krig, sult og katastrofer utgjør en risiko. Dette avstedkommer nye behov for stabilitet, sikkerhet og kontroll (ibid. s. 57). Den økende globaliseringen, demografiske forflytninger og tekniske innovasjoner bidrar til pluraliseringsprosessene i det postmoderne samfunnet. Hyperpluraliseringen innebærer konkurrerende og autoritetsvekkende livssyn hvor forskjelligheten er akseptert fullt ut. Den autoritative stemme er flyttet over til individet, og tilslutning til felleskap, normer og verdier skjer gjennom refleksivitet og egne valg. Rasjonalisering, fornuftstro og avfortrylling av tilværelsen har forskjøvet meningsdimensjonen over på individet og privatisert den. Fristilling fra tradisjonen, enten det

er religion eller ulike -ismer med dens autoritative forklaringer på eksistensielle spørsmål, river over lenken til fortiden, og framtidvisjonen fungerer ikke lenger som håpsdimensjon. Tilbake står individet med alle sine valg.

Hvordan er så betingelsene for å utvikle en identitet innenfor denne konteksten? Det postmoderne samfunnet kan komme til å by på utfordringer med hensyn til de tre identitetskriteriene og kunne virke splittende på eller endog ødeleggende for identiteten. Mennesket migrerer mellom ulike, selvstendige sfærer som har sin spesielle rasjonalitet og sitt verdisyn med ulike deler av seg selv. Individene blir "multiple self" eller "divid" i stedet for individ (Krogseth 2001c:75). Og når det ikke er samhandling mellom sektorene, vil resultatet kunne bli identitetsforvirring og mangel på sammenheng i tilværelsens alle erfaringer.

For å hankses med disse belastningene gjør det seg gjeldene kompensatoriske prosesser. Krogseth viser til at pluraliserings-, differensierings- og individualiseringsprosessene interagerer i den postmoderne kulturkontekst med dialektisk motvirkende prosesser. Disse prosessene går i retning av enhet, de-differensiering og de-individualisering (Krogseth 2001a:23). Sammen vil slike prosesser kunne avhjelpe integrasjonsaspektet. Videre viser Krogseth til at disse motsatte tidstypiske tendenser opptrer både som "...- en sentrifugal tendens mot det lokale, etniske nasjonale og en sentripetal utviklingstendens mot det europeiske og globale." (Krogseth 2001d:147). De kompensatoriske kreftene gjør seg gjeldende både som nasjonale, som lokale og som subkulturelle motreaksjoner og gir seg utslag på mange felt, som f.eks resakralisering, retradisjonalisering og museal aktivitet, i oppvurdering av nasjonale identitetsverdier og i jakten på røtter (ibid. s. 148-149). Disse aktivitetene ser ut til å rette seg inn mot et mer eller mindre forpliktende fellesskap. Ut fra den kompensatoriske teorien vil altså tradisjonsvinn i det postmoderne samfunn skape interesse nettopp for tradisjon, som ser ut til å kunne ivareta identitetens kontinuitetsbehov. Den historiske dimensjonen blir derfor en vesentlig side ved identitetsarbeidet. Til-bake-til-røttene-hellighet og fornyet interesse for gamle riter og myter kan sees på som middel til å dempe forvirringen. Tid, fortelling og historie vil kunne spille sammen i disse prosessene og imøtekomme identitetens grunnlegende tidsbehov både på et kollektivt og et individuelt nivå, der myten kan bidra med integrerende narrativer.

Men disse retradisjonaliserende prosesser som reagerer på avtradisjoneringen, innebærer ikke å vende tilbake til det førmoderne. Postmodernismen innebærer en refleksiv distanse til tradisjonen der pluralisme og individualisme spiller en avgjørende rolle. Når tradisjonen problematiseres, innebærer det at man stiller spørsmål med det autoritative element i tradisjonen, og som før nevnt, forflyttes den autoritative stemmen til individet. Man knytter seg opp mot tradisjonen og legitimerer egne praksiser og ideer med forankring i fortiden. Gjennom tradisjonering skapes kontinuitet på nye premisser. Dette samsvarer med det som tidligere er nevnt om tradisjon og kulturarv som en selektiv og konstruerende aktivitet med henblikk på mening. Jan-Olav Henriksen framhever tre forhold ved retradisjonaliseringen som kople den til prosesser i postmodernismen. ”Den er *eklektisk*, den er basert på en *pluralistisk* situasjon og reflekterer aktivt det *konstruktive* element i tradisjonsforholdet. Samtidig er den ...ikke mulig å se som en videreføring av tradisjonell og uprøvet autoritet.” (Henriksen 2001:261). Henriksen hevder videre at retradisjonaliseringen må knyttes til et postmoderne identitetsbehov og behov for forståelse snarere enn et ønske om å vende tilbake til en førmoderne situasjon og stabile autoriteter (ibid. s. 263). I denne postmoderne retradisjonaliseringen ser det dermed ut til å gjøre seg gjeldende både et diakront og et synkront element i den hensikt å opprette forståelse og sammenheng.

Også resakraliseringen kan forstås i samme rammer som retradisjonaliseringen (Krogseth 2001e:165). Det er heller ikke her snakk om tilbake til utgangspunktet, men søk etter mening og sammenheng. Modernitetens rasjonalitet har avfortryllet verden og etterlatt seg et meningsstomrom som det er opp til individet å fylle. Det kan skje gjennom tilværelsens refortrylling - det helliges tilbakekomst på postmoderne premisser. I følge Krogseth kan dette gi seg til kjenne som retradisjonaliserende hellighet eller tilbake-til-røttene-hellighet, naturens resakralisering som kultursymbol, overskridelseshellighet og selvsakraliserende hellighet (ibid. s. 167). Fortidssakraliseringen som særlig er lokal og nasjonal, gir seg utslag i en fornyet interesse for hellige steder, personer, røtter og opprinnelse, nasjonale myter og riter. At naturen sakraliseres, må sees i sammenheng med moderne forbruk av naturen, og når den sakraliseres, fremstår den som meningsfull og kan inngå i identitetsreparerende prosesser.

Med de kulturelle prosessene som er drøftet ovenfor som forståelsesbakgrunn, kan vi nærme oss den fornyede interessen for Hellig Olav og sider ved tradisjonsbruken knyttet til ham. Men før vi gjør det, tar vi et dykk ned i historien.

3.

OLAV

HARALDSON - VIKING, KONGE OG HELGEN

En regner med at den historiske Olav var født i 995 og falt i slaget på Stiklestad ca 35 år gammel. Hans tid falt sammen med en nyskapende tid da Europa reorganisertes etter de store folkevandringene. Et nytt statsideal etter mønster av det vesteuropeiske rike til Karl den store bredte seg til hedenske riker. Disse organiserte seg som kongeriker basert på et gjensidighetsforhold mellom konge og kirke. Historikeren Erik Gunnes skriver at ”det kom i gang en mektig koloniserings- og kristningsbevegelse, som går nordover og sørover.” (Gunnnes 1981: 15).

Olav var ættling av Harald Hårfagre og sønn av småkongen Harald grenske, konge i Viken. Han vokste opp på Vestopplandene, sannsynligvis på Ringerrike. Etter Olav Tryggvasons mislykkede forsøk på å samle folk og kristne dem, var riket blitt delt mellom seierherrene og Olavs posisjon til kongsmakt så ikke lys ut. Olav dro tidlig bort fra Opplandene, ut på vikingferder i Europa. Her må en anta at han stiftet bekjentskap med de nye ideologiske ideer om en sentral kongemakt basert på kirke og kristendom og samtidens fromhetsliv som var preget av den benediktinske reformbevegelse. I Normandie ble han døpt omkring 1013. En tid før dette skal han ha hatt en drøm der en mann kom til ham og sa at han skulle gi opp vikinglivet og dra tilbake til sin odel for han skulle bli konge over Norge til evig tid (Gunnnes 1986:232). Høsten 1015 setter han derfor kurs mot Norge. I slaget ved Nesjar (i Vestfold) vant Olav seier og ble tatt til konge på Øretinget ved Nidaros. Senere, i første halvdel av 1020-årene, godkjente vestlendingene de grunnleggende prinsippene for Olavs kristenrett på Mostertinget. Olavs kristning innebar først og fremst krav om endret atferd, gjennom å innføre nye lover for kult og samhandling. Dette kom til å svekke småkongenes og ættens makt, noe som ikke gjorde ham spesielt populær blant stormennene og i de deler av landet der den gamle troen sto sterkt. Selv om Olav i begynnelsen hadde framgang, hadde han skaffet seg mektige fiender. I 1028 inntok kong Knut landet som konge. Olav måtte flykte til sin svoger Jaroslav i Kiev. Kong Knut lot Håkon jarl Eiriksson styre på sine vegne. Men da denne plutselig druknet, bestemte Olav seg for et nytt fremstøt for å erobre tilbake kongemakten. Olavs motstandere flokket seg om kong Knut og hans menn. Da var Olavs skjebne i vikeligheten beseglet. Da han fylket mennene sine til kamp på Stiklestad, var det mot en overmakt.

Det kan være nærliggende å slutte seg til at dette ikke først og fremst var en kamp mellom hedendom og kristendom, men at Stiklestadslaget var motivert ut fra andre grunner, for vi vet at det var kristne i begge leire. De ledende høvdingene langs kysten var alle døpt (Gunnnes 1981:18). En må også anta at mange på begge sider hadde stiftet bekjentskap med den nye troen - og kanskje også tatt den - både gjennom den omfattende reisevirksomheten som vikingene hadde og gjennom de tidligere kristningskongers verk. En kan derfor anta at det var lagt et grunnlag for kristentro og kristenlover i det landet Olav søkte å legge under seg.

Heller ikke tanken om en frivillig offerdød som preger legenden om Olav, synes å være drivkraften. Kvadene viser oss en konge som nøye planla kampen, og snarere enn en passiv martyrdød, viser kvadene en kampglad konge som stormet modig fram og slo godt fra seg. Nederlaget skyldtes nok bondehærens overtallighet mer enn viljen til å dø for det godes sak.

Olav falt i slaget på Stiklestad, antakelig i 1030, og et år etterpå lyste Olavs biskop, Grimkjell, kongen hellig. Ryktene om Olavs hellighet spredte seg etter hvert over hele Norden og ut i Europa. Helligkåringen av Olav betød det endelige gjennomslag for den kirkeorganisasjon som han hadde lagt grunnen for. Han innlemmes i 1000-tallets Kristusbilde, som lot seg applisere på Hellig Olav, kongen og herskeren; en Guds stridsmann mot onde krefter i verden. Allerede på slutten av 1100-tallet var Hellig Olavs skrin i Nidaros et kjent pilegrimsmål. Olav var blitt kanonisert som kongemartyr etter mønster fra andre europeiske konger som ledd i den nye ideologien sentrert rund konge og kirke.

Hvordan kan dette ha gått til? At en som møtte så stor motstand, plutselig ble sett på som hellig? Vi kan finne flere årsaksforklaringer. Helligkåringen kunne være et maktspill i en maktkristningsstrategi, men dette synes å være en forenklet forklaring. Her finnes også andre aspekter. Erik Gunnnes skriver i historieverket *Norges historie* (1986) at Kirkens bilde av den seirende Kristus passet godt til germanerne og utgjorde et slags skjema de kunne tolke seg inn i (Gunnnes 1986:225). Kong Knuts harde og egenrådige styre sammen med uår både hjemme og ute kan også ha bidratt til at mange endret syn på kongen. Karsten Alnæs skriver i sitt historieverk *Historien om Norge* (1999) at det kanskje i ettertid gikk opp for både stormenn og bønder hvilken kongsgjerning Olav hadde utrettet (Alnæs 1999:2006). Gjennom å innføre lover felles for alle, som også trygget de svake i samfunnet, hadde Olav gjort slutt på de mange rivaliseringer og dermed skapt grunnlag for fred, orden og trygghet slik at landet mer

enhetlig kunne møte en ytre fiende. Med Olav ble landet ført inn i den europeiske kristne-humanistiske tradisjon.

Men transformasjonsprosessen og tradisjonen knyttet til Hellig Olav kan også speile andre dimensjoner. Ifølge religionshistorikeren Gro Steinsland kan det som i faglitteraturen omtales som ”det sakrale kongedømme” være en vesentlig årsak (Steinsland 2005:401-402). Her er kongen hellig og i besittelse av veldige livskrefter gjennom å være del av både kaos og kosmoskreftene, og disse kreftene rommer både lykke og ulykke (Steinsland 2000:131). I dette mytekomplekset er kongens død skjebnebestemt og koplet til videreføring av livet (ibid. s. 157). Kongens død frigjør veldige livskrefter som blir til velsignelse for de mange. Kraften er så stor at den smitter over på andre og manifesterer seg i ulike undere. Den hellige kongen kan bringe lykke, godt år og fred og blir en lykkekonge.⁵ Andreas Seierstad sier at vi her er ” ved det innerste i den folkelige Olavs-kultus.” og at kirken forsøkte å transformere dette mytekomplekset inn i en kristen kontekst (Seierstad 1965:110ff).

4. GJENOPPDAGELSEN AV OLAVSHISTORIEN – OVERSIKT OVER DE VIKTIGSTE HENDELSER OG TENDENSER FRAM TIL 1980

Med reformasjonens inntog i 1537 var det forbi med den offisielle kirkelige Olavskulten. Riktignok holdt den stand ennå en tid - i en mer folkelig form. Olav Bø skriver at vi vet lite om den skjulte Olavskulten, men at tradisjonen har gjemt på minner ved å huske ruter og stedsnavn knyttet til pilegrimsgangen. Også i primstav og almanakk finner vi rester etter tradisjonen i form av olsok som merkedag (Bø 1981:100-111).

⁵ Steinsland argumenter i sin bok *Den hellige kongen* (2000) for at denne forestillingen er vesentlig for etableringen av kristendommen, og at det mytologiske temaet ”kongens død” danner broen over til kristusfortellingen (Steinsland 2000:157).

4.1. Helgenbruk i det nasjonale reisingssprosjektet – byjubileet i Trondheim 1897

Vi må helt fram til 1800-tallet for igjen å finne Olav som tema i den offentlige samtale. Reetableringen av den katolske kirke i Norge sammen med nasjonalromantiske strømninger og nye liberale ideer skulle komme til å aktualisere helgenkongen. Olavsskikkelsen skulle komme til å bli brukt i den politiske og nasjonale kampen som preget Norge fra 1814 og helt fram til unionsoppløsningen i 1905. Det var i Olavs by som røttene til det egentlige Norge var å finne, og Nidarosdomen ble kroningskirken - som den engang hadde vært.

Slutten av 1800-tallet var også tiden for det moderne gjennombrudd i Norge, og nye demokratiske tanker gjorde seg gjeldene både innenfor politikk og livssyn. De nye demokratiske ideene ble lest inn i Olavshistorien. Olav ble både venstremann, demokrat og frihetshelt. Kirken var lite positiv til helgenkongen i denne første tiden og politiseringen av Olavsskikkelsen kom til å virke splittende. Da Trondheim by skulle feire sitt 900-årsjubileum i 1897, ivret grundvigianeren Christoffer Bruun og kulturradikaleren Bjørnstjerne Bjørnson for en offentlig markering av olsokhøytiden. Bruun var av de som ville knytte olsokfeiringen til ideen om en folkekirke bygd på arven etter Olav. For de som agiterte for Norges frihet, som kulturradikaleren Bjørnson, var nok det nasjonale og liberale det vesentligste. Men kirken ble ikke åpnet for noen feiring. I stedet måtte man ta i bruk utearenaen på Ilevollen. Inge Lønning skriver at de stridigheter som ytret seg omkring olsokfeiringen, gjenspeiler moderniseringsprosessene i det norske samfunnet på slutten av 1800-tallet (Lønning 1981:156).

Frontene var til tider steile, og domprost i Nidaros, Knut Andresen skriver at den kirkelige debatt beveget seg langs to spor. Det var den nasjonale og demokratiske med vekt på egen kulturarv som politiserte Olavsskikkelsen, og en debatt av mer religiøs og konfesjonell art. Det at den romersk-katolske kirke som hadde reetablert seg i Norge, tok opp feiringen av helgenen, førte til bekymring i enkelte leire for papisteri. Olsokfeiring var noe som ikke hørte hjemme i en luthersk kirke. Andre mente at det var galt å overlate feiringen av olsok til den romersk-katolske kirke (Andresen 2005:21ff). Oppsummert kan vi si at denne første tiden var preget av en instrumentell og politisk bruk av Olavsskikkelsen og synliggjorde ulike religiøse interesser i konflikt med hverandre. Kirkens menn var negative til revitaliseringen og åpnet ikke kirkedørene.

4.2. Olsokfeiringen får offisiell status – jubileet i 1930.

Det avgjørende vendepunkt i den offisielle sosiale minneproduksjonen for Olavshistorien og aksept for olsok som en nasjonalkirkelig minnefest, fikk vi først i 1930 med 900-års jubileet for Olavs fall på Stiklestad. De samfunnsmessige og kulturelle forutsetningene for dette jubileet var annerledes enn i nasjonsbyggingstiden. Denne gangen var det ikke venstremenn, liberalere og grundvagianere som gikk i bresjen, men stat og kirke. Kulturelt, politisk og kirkelig var Norge splittet. Økt sekularisering, voksende sosiale problemer i byene, klassemotsetninger og et mangfold i troslivet satte sitt preg på Norge. Man søkte etter noe som kunne gå bak fragmenteringen og virke samlende. Det skulle vise seg at Olavsdagen opplevdes slik. Den fikk svært god oppslutning med feiring både i Nidarosdomen og på Stiklestad. Konge, geistlighet og representanter fra storting og regjering deltok i feiringen sammen med innbudte representanter fra andre kirkesamfunn og land. Biskop Eivind Berggrav holdt tale på Stiklestad for 40.000 fremmøtte til friluftsgudstjenesten og uttrykte i talen sin en sterk enhetsopplevelse og fellesskapsfølelse. Han hadde ikke kunne forstille seg noe slikt på forhånd. Dette fellesskapet benevnte Berggrav som et hjertefellesskap på tvers av tid og rom. Det var en fellesskapsopplevelse hvor man ble seg bevisst å være en enhet som et kristent folk. (Lønning 1981:160). Med tanke på de belastninger den nasjonalkirkelige enhetstradisjonen hadde gjennomlevd de siste 50 år og med mellomkrigstidens konfliktfylte samfunn som kontekst, kunne nok jubileet framstå som en manifestasjon på samhold og enhet, på et samlet og kristen folk løftet over de politiske og religiøse skillelinjer. 1930-jubileet kunne gi en opplevelse av at kirken hadde en fremtid og at denne kirke var en folkekirke som kunne bygge bro gjennom å peke på de lange historiske linjer - slik Bruuns visjon hadde vært. Inge Lønning viser til at det var det usynlige Norge som hadde vært der hele tiden tross stridigheter og skillelinjer og som nå plutselig ble synlig (ibid. s. 162). Det var en slags hjemkomst. At Olav Gullvåg skrev sin kantate *Heimferd* til jubileet, kan stå som uttrykk for denne oppfatningen.

Men samtidig dekker denne fortellingen om enhet over motsetninger. Ikke alle anså fortellingen om fortiden slik olsokfeiringen uttrykte det, som sin fortelling. Dette kom konkret til uttrykk i striden om Gullvågs stykke, som ikke kom til å bli oppført i jubileumsåret. Stykket var kontroversielt både fordi det var skrevet på nynorsk, fordi mange mente at det var en

ubalanse mellom et sekulært historisk syn og et religiøst perspektiv på Olavsfiguren og fordi det ikke i tilstrekkelig grad avspeilte kirkens utvikling etter Olav (Andresen 2005:57)⁶.

Friluftsgudstjenesten på Stiklestad sammen med gjenvigslingen av Nidarosdomens vestskip inngikk i dramaturgien av den kristne nasjonens enhetsfortelling gjennom tid og rom. Fra og med 1930 ble også olsok på nytt tatt inn i kalenderen og vedtatt som offisiell flaggdag. Slik kom Olav til å framstå som et nasjonalsymbol. Samtidig var nå det ultimate monument for det nasjonale minnet, Nidarosdomen, stadfestet, og viktige minneplasser knyttet opp til Olavs navn fikk offisiell status. Når det gjelder bruken av Olavstradisjonen, var det nok det nasjonale og kirkelige ved Olavstradisjonen som hadde fokus. Man fortalte om mer enn å anvende historien. Andresen skriver at Olav nok var et element i feiringen, men det var ingen Olavsfest (ibid. s. 59). Det var Olav som symbol og redskap mer enn Olav som person og forbilde som ble feiret. Kong Håkon understreket i sin tale at det var Olav som kristningskonge og ikke helgenkongen Olav som var samlings symbolet (Dagsposten 1930). Også Berggrav ga uttrykk for denne innstillingen (Berggrav 1930:38). Det var Olav som Guds redskap mer enn Olav som person som hadde fokus i jubileet. Noe underlig kan det synes med tanke på Berggravs understreking av enhet og fellesskap at det var to parallelle feiringer. Den romersk-katolske kirke hadde sin egen Olavsfest. Tiden var ikke moden for en samhandling og felles feiring av olsok mellom lutheranere og katolikker. (ibid. s. 48).

I årene fremover ble olsok markert i Nidaros dels med foredrag og utstillinger, dels med olsokgudstjeneste og olsokvesper. Tidspunktene for markeringen varierte og var ikke alltid lagt til selve dagene 28. og 29. juli, som var Olavsfestens dager (ibid. s. 61).

Vespergudstjenesten på olsokaften ser imidlertid ut til å ha vært mer stabil. Og etter hvert kom det til å bli innført tidebønner til vesper, første gang var i 1951 hvor res.kap. Agnar Sandvig var en viktig initiativtaker (ibid. s. 67).

⁶ I dag kjenner vi stykket som *Spelet om Heilag Olav*, riktignok i bearbeidet og utviklet form. (Andresen 2005:57).

4.3. Bruken av Olavstradisjonen i et okkupert Norge

I krigsårene ble Olav og Olavstradisjonen brukt av NS. De overtok nasjonale ikonografiske symboler som Olavskorset og nazifiserte minneplassene Stiklestad og Trondheim gjennom å fortelle på Olavshistorien i "sitt bilde". På Stiklestad oppførte de en ni m høy bauta med solkorset. Alt i 1934 hadde Vidkun Quisling og Nasjonal Samling utpekt Trondheim og Stiklestad til sete for det første Riksstevne. Dette holdt fram utover i krigsårene. Olsok ble overtatt av NS, med feiring i Domkirken. NS kamp og Quislings "kongstanke" ble framstilt som sammenfallende med Olavs. Dette skjedde ikke uten motstand. Saken rundt Arne Fjellbu, prost i Domkirken, kan stå som et eksempel. Da NS overtok regjeringsmakten i 1942, ble dette markert med en gudstjeneste i Nasjonalhelligdommen. NS hadde tatt kontroll over kirken og avsatte Fjellbu. Dette førte til skarpe reaksjoner fra biskopene, og mange prester la ned sitt embete for en slik kirke.⁷

Kirken holdning til okkupasjonsmakten og den klare stillingstaken under krigen kan være en årsak til at Olavstradisjonen ikke ble tømt for sitt opprinnelige innhold. Kirken selv gjorde også sitt for å restituere tradisjonen. Domkirken ble et sted for livstolkning, et sted for å forstå krigens grusomheter. Krigens trengsler ble satt i forbindelse med Olavs trengsler. Død og tap av kjære ble satt inn i en sammenheng, den sammenhengen som Olavs kamp var satt inn i - kampen for frihet, rettferd og menneskeretter. Andresen siterer res. kap. Sigurd Fjær som forrettet den første Olavsdagen etter frigjøringen slik: "Denne dagen vier vi dem som i trengselsårene ofret livet sitt for folkets frelse og for landet" med henvisning til teksten om hvetekornet fra Joh. 12, en tekst som er knyttet til Olavs verk (Andresen 2005:65).

4.4. Kirken feirer seg selv – 800-års jubileet 1953

1953 skulle igjen bli et merkeår for Olavstradisjonen. Det var 800 år siden Nidaros ble opprettet som erkebispedømme. Dette markerte opprettelsen av Den norske kirke som en selvstendig kirkeorganisasjon. Feiringen hadde fortsatt et nasjonalt element, men fikk likevel

⁷ I en felles erklæring fra biskopene kalt *Kirkens Grunn* ble kirkens bekjennelseskarakter og status som en egen fri institusjon forpliktet bare på Guds ord og bekjennelsen understreket. En slik kirke samarbeidet bare med staten så lenge den respekterte kirkens egenart og dens rettsgrunnlag. Ved å blande seg inn i kirkens indre anliggende, å tilsette og å avsette kirkens embedsmenn, var ikke staten lenger en egnet samarbeidspartner. Biskopene med Eivind Berggrav i spissen la derfor ned sine statsembeter, men opprettholdt hyrdefunksjonen for menighetene. Ca 90 % av Den norske kirkes prester slo følge (Bøckman 1989:43)

en viss økumenisk vinkling ved at man la vekt på de lange linjer for kirken som organisasjon - tilbake til tiden før reformasjonen. Dette jubileet kom dermed til å synliggjøre Den universelle kirke (Andresen 2005:79). Perspektivet var tilbakeskuende, og kirkehistorien mer enn Olavstradisjonen hadde fokus. Skiller og stridsspørsmål kunne derfor nedtones og fellesdimensjonen understrekes. Men, det var likevel ikke enhet som dominerte det norske kirke- og samfunnsbilde. Dette var tiden for *Helvetesdebatten*, og presset fra en økende sekulær livsholdning preget den offentlige debatt. Fortsatt kunne ikke lutheranere og katolikker feire dagen sammen. Men noe var likevel sådd, skriver Andresen. Kirkejubileet var en "...manifestasjon av den kristne enhetstanke." (ibid. s. 79).

4.5. Olavstradisjonen på vei mot en ny tid

Utover på 60 og 70-tallet ble Olavsskikkelsen tatt i bruk til andre formål. Det var ikke det tilbakeskuende som sto i sentrum nå, men de utfordringer kirken sto ovenfor i sin egen samtid. Kirken ønsket å nå ut til nye grupper i folket og møte de nye strømninger i tiden og så seg om etter nye virkemidler og arbeidsformer for å kunne kommunisere med mennesker i en ny tid. Andresen skriver at Olavsskikkelsen ble trukket fram som et middel her. I regi av St. Olavsstiftelsen i Trondheim ønsket kirken et samarbeid i åndslivet om kulturbyggende verdier. Stiftelsen var etablert i 1958 og hadde som formål å arbeide for større kirkelig enhet, kirkekunst og musikk samt studievirksomhet. Dette ønsket førte til opprettelsen av Olavsdagene i 1963 (ibid. s. 89ff). Bak stiftelsen sto Domkirken, bispedømmerådet, St. Olavsstiftelsen og ulike kulturelle organisasjoner i Nidaros. Domkirkens målsetting var å styrke og utvikle olsokfeiringen med tanke på gudstjenesteliv, kirkemusikalsk virksomhet og forelesninger og å formalisere tradisjonen til et kirke- og kulturfestivalliknende samarbeidstiltak med ulike aktører. I korte trekk kan vi si at også dette var en instrumentell bruk av Olavstradisjonen der det historiske var nedtonet til fordel for et samtidsperspektiv. Denne dreiningen skulle imidlertid føre til at kulturaspektet kom mye sterke inn i Olavstradisjonen, og musikken fikk en fremtredende plass. Dette formaliserte arbeidet gjennomgikk en utvikling og utvidelse fra Olavsdagene som var etablert i 1963 til Olavsfestdagens organisasjon i 1993 og 1998 (ibid. s. 90, 169ff).

5. OLAVSTRADISJONEN I NYERE TID – DE STORE JUBILEENE

5.1. 1980-jubileet

I 1980 var det 950 år siden slaget på Stiklestad, og dette ble feiret med et jubileum i Nidaros. I den anledning var det dannet en jubileumskomite der kirken, kommunen og fylket var representert. En kunstutstilling i Erkebisppegården med temaet *Kunst og Kirke* innledet jubileet. Deler av Domkirkens skulptursamling sammen med samtidskunst var stilt ut. Formålet var å sette søkelyset på kirkens plass i samtiden samtidig som man ville formidle kirkens historie. Ulike gudstjenester og kirkemusikalske arrangementer var og en del av kirkens aktiviteter. På det kirkemusikalske området var urfremførelsen av Ludvig Nielsens tolkning av middelalderkvadet Lilja høydepunktet. Men jubileet hadde også som mål å favne videre. Med det nye konseptet for olsokfeiringen, Olavsdagene, kunne jubileumskomiteen presentere et rikt kulturelt utvalg, alt fra ulike konserter og utstillinger, foredrag og historiske byvandring til et litterært symposium. Museene var også arenaer, og ute på Sverresborg friluftsmuseum fant mer folkelige arrangementer sted i form av folkedans og folkemusikk. Med andre ord - det ble nå tilbudt noe for enhver smak (Andresen 2005:105ff).

Andresen skriver at det ikke var avsatt egne dager til jubileet. Dette inngikk som en del av Olavsdagene (ibid. s. 105). Kirkelig var nok hovedvekten lagt til den økumeniske gudstjenesten søndag 27. juli og olsokgudstjenesten 29. juli. I forhold til tidligere jubileer var det færre utenlandske gjester. Det var innbudt representanter fra middelalderens erkebispedømme - Den norske kirkeprovins/Nidaros erkebispedømme, som omfattet øyene i vest, og kirkerepresentanter fra Skandinavia i tillegg til representanter fra andre konfesjoner i Norge. Denne gangen kunne den lutherske og den katolske kirke feire olsok sammen. Den romersk-katolske biskop over Midt-Norge, Gerhard Schwenzer, holdt preken og biskop Kyrre Bremer fra Den norske kirke forrettet. Slik kom denne delen av jubileet til å markere noe nytt. Det var nemlig første gang etter reformasjonen at en katolsk biskop deltok aktivt i en økumenisk gudstjeneste. Den katolske biskopen fremhevet enhetstanken gjennom å understreke "riket og troens enhet" som Olavs verk, og at det derfor var i tråd med dette verk å prise Gud med samstemt røst (ibid. s. 105, 117).

Fortsatt hadde nok denne økumeniske gudstjenesten et nasjonalt preg innholdsmessig, noe som bla kom til uttrykk gjennom salmevalg og bruk av nasjonalsangen, men det økumeniske var likevel sterkere framme enn tidligere, først og fremst gjennom formen. Kirken ønsket å fremheve de lange linjer. Også den økumeniske bevegelsens innflytelse i Norge og i Den romersk-katolske kirke etter Det annet Vatikankonsil i 1962-65 må sees på som faktorer som bidro til den økumeniske profilen jubileet fikk. Også olsokhøymessen på selve olsokdagen 29. juli understreket det felleskirkelige gjennom nattverdsfellesskapet. Og at det nå, for første gang, ble feiret nattverd ved denne messen, viser at man nå forholdt seg annerledes til historien om Olav. Man snakket ikke lenger bare om de økumeniske utfordringene, men gjennom symbolbruken fikk man nå en handlingspraksis økumenisk.

Som Eriksen og Selberg har vist til, er typiske trekk ved tradisjonen å gjøre fortiden gyldig for nåtiden. Det kan gjøres ved å pekt på at det finnes et fortidig budskap som fortsatt er aktuelt. Men dette budskapet kan i like stor grad si noe om tradisjonsmiljøet som om selve tradisjonen. Det kan her være et ønske om å formidle et overbyggende hele inn i en kontekst preget av mangfold og oppsplittethet. Det kan altså være et nåtidig budskap som projiseres på fortiden, og ved å kommunisere enhet og sammenheng kan aktørene i jubileet gjøre det fortidige nærværende. Tross over 400 års reformatorisk brudd pekes det her på kontinuitet gjennom koplingen til den universelle Kirke med et budskap som fortsatt er gyldig, og budskapet er enhet både i tro og samfunn, som biskop Schwenker hadde uttrykt. Et slikt budskap muliggjør en fellesskapsfølelse både med alle troende og med deltakere i jubileet. Tross skiller både i tid og rom/konfesjoner, formidles et kontinuitetsaspekt som binder sammen og tilbyr felles minner for et forestilt fellesskap. Gjennom å understreke de lange linjer vil deltakerne kunne oppleve seg som delaktige i de fortidige begivenheter. De deler disse minnene både med et fortidig fellesskap og et nåtidig. Dette felles minnet er Olavs verk - ”rikets og troens enhet”.

At jubileet hadde fokus også på rikets enhet, ble kommunisert både gjennom kirkestatsråd Einar Førdes deltakelse og gjennom hans tale. Den samfunnsmessige konteksten var en offentlig diskurs om kirke/stat-koplingen, og denne saken skulle fremmes for Stortinget i jubileumsåret. I avisen *Verdalingen* kan vi lese at Førde i sin hilsningstale fra Regjeringen uttalte seg om dette forholdet, og hans budskap var at Norge trenger folkekirken som må være en inkluderende kirke (Innherreds folkeblad *Verdalingen* 30.07.1980). Noen vil kunne hevde at en åpen folkekirke kan fungere som et overbyggende hele i en sekulær og pluralistisk stat.

Det kan være limet i samfunnet. Men andre vil være skeptiske til en slik tanke i en flerkulturell kontekst. Førdes understreking av at riket trenger folkekirken, kan tolkes dit at det er et ønske om en overbyggende instans og at Olavstradisjonen kan inngå i dette. Men Førde går enda lenger mht folkekirken. Han ser framover mot 1000-årsjubileet i 2030 og ønsker en folkekirke som er solidarisk med de undertrykte og sultende i verden, med et utadrettet blikk, utover det nasjonale. Samtidig setter han Olavstradisjonen, som folkekirken forvalter, inn i en eksistensiell sammenheng ved å hevde at tradisjonen målbærer de evige spørsmål; hvem er jeg, hvor kommer jeg fra og hvor går jeg hen. Og dette har med identitet å gjøre, med "...leting etter åndelige røtter som ligger nær tusen år tilbake i norsk historie." (Innherreds folkeblad Verdalingen 30.07.1980).

5.1.1 Kongen kommer

Det nasjonale fellesskap og fellesskapskulturen kom også til uttrykk gjennom at de kongelige var til stede på den økumeniske gudstjenesten 27. juli i Domkirken og senere ved arrangementet på Stiklestad (Andresen 2005:105ff). Kongefamiliens tilstedeværelse kunne derved vise til at jubileet hadde et større perspektiv enn kirkens historie, at dette var av betydning for "oss alle" og har med vår identitet som norske å gjøre. At kongefamilien sammen med de resterende gjestene dro videre til Stiklestad allerede etter en dag for å fortsette feiringen av jubileet der, kan også indikere at dette representerer noe mer enn kirkens historie. Dette handlet om det norske og den norske stat. Derved kan Stiklestad komme til å fremstå som den viktigste minneplassen og ikke Trondheim med Domkirken. Stiklestad hadde også et annet fortrinn som minneplass. Det var her at historien ble dramatisert gjennom *Spelet om Heilag Olav*.

Kongefamiliens tilstedeværelse og valget av sted kan forstås som ledd i en konstruksjon av et erindringsfellesskap og felles nasjonale symboler. Minneplassen Stiklestad kan uttrykke vel så mye minne om det sekulære og profane som det kirkelige og hellige. Dette igjen peker mot Olav, hans karakter og person og ikke mot den betydning kirken fikk som riksdanner gjennom helgenen Olav. I dette feltet ligger en spenning i forhold til helgenkongen. Den lutherske tradisjon kan vanskelig kople det kirkelige og Den hellige som hadde vært det naturligste her. I stedet må man nøye seg med det profane og kirkelige. Men tross dette kan de lange linjer i en kristen nasjon formidles - gjennom kongefamiliens deltakelse i jubileet. Det er en forbindelse mellom kong Olav V i 1980 og helgenkongen Olav uttrykt ved formelen "Norges evige konge". Spelet, kongens frammøte og den kirkelige ramme utgjør et meningsfullt hele

sett opp mot fortiden og legitimerer jubileet som et felles minnerituale, både nasjonalt og kirkelig. Det hele formidles inn i en sosial kontekst. Dette kan fremstå som et eksempel på det Eriksen og Selberg kaller for en symbolsk konstruksjon. Minneplassen blir stedet for historien om den gamle nasjon som har fostret store menn. At kongen oppsøker minneplassen er å ta del i og sette seg selv inn i historien. At Stiklestad framstår som den viktigste nasjonale minneplassen, harmonerer godt med fokus fra de foregående jubileer, der det var Olavs verk, eller Olav som kristningsredskap og ikke helgenkongen som ble feiret fordi nesten 500 års reformasjon skiller helgenkongen fra sin grav. Olavs verk minnes i et fellesskap, og å høre til i dette minnefellesskapet gir identitet. Kongens tilstedeværelse, som den ypperste representant for fellesskapet, bidrar til en sosial minneproduksjonen som sosiologen Halbwachs peker på – nemlig at minner er sosiale konstruksjoner. Men det er ikke nok å konstruere minnet. Gjennom å iscenesette minnet, i form av et jubileum, kan historien traderes til nye tider og generasjoner. Spelet blir speilet som dramatiserer det hele. Når det norske folk, gjennom kongens symbolske representasjon for oss alle, minnes Olav og stedet, minner vi oss selv på oss selv som et folk, et kristent sådan. Samtidig står dette minnet om oss selv, traderingen av en spesifikk norsk historisk hendelse i en felleseuropeisk tradisjon.

5.1.2 Økumeniske trekk

I de fleste europeiske land er kristningshistorien dramatisk og framstilles i mange ulike fortellinger, ofte knyttet til nasjonale helgener i sagn og legender. Så er også tilfelle med Olavshistorien. På denne måten inngår fortellingen om Olav den hellige både i en nasjonal og en felleseuropeisk tradisjon. Det økumeniske tilsnittet som 1980-jubileet fikk, kan være et uttrykk for en økende bevissthet om nettopp dette globale eller universelle. Også deltakelsen av representanter fra det gamle Norgesveldet og andre kirkesamfunn i inn og utland var med på å utvidet nedslagsfeltet for jubileet og viser at det spesifikt lokale står i en utadrettet dialog både nasjonalt, regionalt og globalt slik f.eks Anne Eriksen peker på og som er drøftet i ulike artikler hos Selberg og Gilje og for øvrig vist til i kapitel 2. I følge Krogseth var dette et typisk kjennetegn ved retradisjonaliseringen i det postmoderne samfunnet, nemlig at det gjør seg gjeldende motsatte tidstypiske tendenser som opptrer både som en sentrifugal tendens mot det lokale, etniske og nasjonale og en sentripetal utviklingstendens mot det europeiske og globale.

Det var også andre trekk ved jubileet, som viser en økende interesse for middelalderen og den norske kirkes historiske bakgrunn i en felleseuropeisk katolsk kirke. Andresen skriver at

jubileet kom til å innebære en videreutvikling av olsokfeiringen som grep tilbake til middelalderen gjennom å innføre betegnelsen Olavsvaka på kveldsgudstjenesten olsokaften 28. juli og gjennom pilegrimsvandringen til Domkirken samme kveld. På denne måten kom jubileet til å markere et vendepunkt i bruken av Olavstradisjonen. Andresen skriver at man fra nå av begynte å anvende Olavstradisjonen i praktiske tiltak og ikke bare forholde seg til den som et historisk fenomen (Andresen 2005:105, 112ff).

5.1.3 Traderingsmedier

Det nasjonale, kollektive minnet kan formidles gjennom mange ulike medier, og derfor kan det som er nevnt som ”noe for enhver smak” ovenfor, settes inn i en slik sammenheng. Det er dette Eriksen og Selberg referer til som traderingsmedier med sine spesifikke sjangertrekk som til sammen utgjør et traderingskompleks. Utstillingen i Erkebisppegården som allerede er nevnt, kan forsåes som del av dette. Den hadde både et fortids- og et samtidsperspektiv. Temaet var *Kunst og Kirke*. En slik utstilling er ikke bare en samling objekter, den forteller ikke bare noe om gjenstandene eller referer til et tema, men sier også noe om utstillerne, noe om en bakenforliggende intensjon som har formet utstillingen. Ved å ha et publikum i tankene for utstillingen, er dette med på å forme hvordan denne utformes. Her var det fortidig kunst som ble stilt ut sammen med nåtidige skulpturer, bilder og tekstilvev. En slik kopling kan tydeliggjøre både likheter og forskjeller og sette fortiden i forbindelse med samtiden. De ulike skulpturer som ble stilt ut fra Domkirkens skulptursamling, kan også leses som et uttrykk for gjenstander fra lokalområdet som likevel ikke er lokalt særegne. Der var kjente personer fra den nasjonale kirke og den universelle kirke, og slik kunne det lokale bli tematisert i en nasjonal og global kontekst. En utstilling av dette slaget er også en form for undervisning, og å bygge og videreføre fortiden er helt nødvendig for fellesskapskulturen. En slik bygging kan ha form nettopp av undervisning og er et tidstypisk trekk ved kulturarven i følge Aronsson. Gjennom å sette fortiden opp mot samtiden og inn i en kontekst, enten den er lokal, nasjonal eller global, tilfører objektene mening. Den materielle kulturen blir meningsfull og ikke bare en samling steinmasse eller tekstilstruktur. Ved å bli gjort til representasjoner for en tradisjon tuftet på Olav, som ble uttrykt som ”rikets og troens enhet”, gis kunsten verdighet, og kan således gis en verdig plass i et større fellesskap til dem som identifiserer seg med objektene. Som Eriksen og Selberg viser til, kan nye uttrykk gis legitimitet og verdi gjennom å settes i forbindelse med fortiden. At samtidskunsten i utstillingen settes i forbindelse med kunst fra fortiden kan være et eksempel på dette.

Et nytt fenomen som var i emning var drama, eller kirkespill. Dette avstedkom heftig diskusjon, og i jubileumsåret slapp ikke denne formen til. Drama skulle likevel komme til å åpne opp for nye traderingsmedier og ny bruk av Nasjonalhelligdommen.

Også pilegrimsvandring må kunne sees på som et traderingsmedium. Det hadde vært enkelte grupper av svenske pilegrimer i årene før 1980, og svenske ildsjeler hadde tatt initiativet til å få gjenåpnet den gamle pilegrimsleden til Nidaros på svensk side. Til olsok i 1980 hadde et tjuetalls mennesker, utstyrt som pilegrimer, vandret helt fra Selånger i Härnösands stift og inn til Trondheim. De hadde fått tilslutning fra andre underveis både på norsk og svensk side for kortere eller lengre strekninger. Pilegrimsvandringen knyttet an til lokale Olavstradisjoner nedfelt på steder, i natur og kultur. Den svenske ungdomslederen Lester Wikstrøm hadde utarbeidet en veiledning for den moderne pilegrimen med oversikt over selve vandringsruten. Her fant man opplysninger om Olavskilder og Olavsnedslag i floraen langs ruten. Andresen skriver at man her fant eksempler på forbindelseslinjen mellom pilegrimen og natur, kultur og historie som skulle bli sentralt i den senere pilegrimsspiritualiteten som utviklet seg på 1990-tallet (Andresen 2005:112ff). Hele 1980-tallet var det en liten, men jevn strøm av pilegrimer inn til Domkirken rundt olsok. Det var ikke kirken selv som hadde tatt initiativ til det, og pionerene var svenskene. Fra kirkens side ble det etter hvert en utfordring hvordan man skulle møte dette fenomenet (ibid. s. 129). Etter hvert kom kirken til å utarbeide en strategi, og pilegrimsarbeidet skulle etter hvert bli et satsingsområde – både for Domkirken og for Den norske kirke.

Som ledd i det nye konseptet for Olavsdagene, arrangerte Domkirken et fakkeltog fra Sverresborg museum til gudstjenesten i Domkirken på olsokaften. Hvem som helst kunne delta, og pilegrimene sluttet seg til denne vandringen. Vandringen hadde et gudstjenestelig preg, og man stoppet opp i kirker langs ruten for korte meditasjonsandakter. Underveis ble det sunget salmer. Denne vandringen fikk navnet vandregudstjeneste, og målet for vandringen - gudstjenesten i Domkirken - fikk nå navnet Olavsvaka. Aktiviteten grep tilbake til middelaldernes Olavsfest og målet for pilegrimene. Gjennom benevningen Olavsvaka knyttet man således an til den gamle middelalderske gudstjenesten for denne dagen (kvelden). Imidlertid var det bare i navnet man arrangert Olavsvaka. Man grep ikke liturgisk tilbake til middelalderens tekster og det gamle Olavsofficiet. Tidebønntradisjonen fra de siste tretti år dannet formen på gudstjenesten (ibid. s. 114).

Å delta i en vandregudstjeneste innebærer å delta med hele seg. Historien oppleves gjennom vandring, tekstlesing, sang og iscenesetting. Man kroppliggjør historien gjennom å gå som pilegrimene en gang gjorde. Slik innebar Olavstradisjonen i jubileumsåret noe nytt, ikke bare i form, men også i innhold og på aktørnivå. Pilegrimsvandringen var en neden-ifra bevegelse og sammen med vandringsgudstjenesten peker dette mot et subjektivt og individuelt bruksnivå. Som Lowenthal og Aronsson har vist til, kan denne type bruk av historien koples til et identitetsaspekt. Historien får en eksistensiell betydning gjennom deltakelse og opplevelse. Dette åpner for tolkning av historien, i vårt tilfelle Olavstradisjonen, gjennom anvendelse. Denne tolkningen tar utgangspunkt i nåtidige behov. 1980-jubileet inneholdt således spiren til en mer eksistensiell bruk av Olavstradisjonen, noe også kirkestatsråden hadde vært inn på.

5.1.4 Oppsummering

Oppsummert kan vi si at det fortsatt er en spenning mellom det hellige og det profane i revitaliseringen av Olavstradisjonen, gjennom den symbolbetydningen stedene Stiklestad og Nidarosdomen representerer. Videre innebar jubileet en dreining mot levendegjøring av tradisjonen og ikke bare en reproduksjon. Gjennom pilegrimsvandringen og Olavsvaka ble det åpnet for et forsiktig aktørperspektiv, noe som signaliser en mer subjektiv bruk av historien innenfor felleskulturen. Det var åpnet opp for større vekt på den rituelle dimensjonen og for symbolbruk. Disse tendenser viser at de kirkelige ritualene og bruken av Olavstradisjonen tenderer mot å nærme seg katolske tradisjoner. Det nasjonale aspektet var fortsatt sterkt, men var nå satt inn i en felleseuropeisk og felleuskirkelig kontekst gjennom det økumeniske tilsnittet som kirkeaktivitetene fikk. Jubileet kan derfor sies å bære preg av en økende internasjonalisering og globalisering. Samtidig er det en understrekning av det nasjonale og stedegegne innefor en slik kontekst, representert ved f.eks Stiklestadspelet og ved det romlige - pilegrimens mål, Nidaros. Flere aktører fikk plass i jubileumsfeiringen gjennom ”noe for enhver smak”. Dette åpnet opp ikke bare for nye aktører, men også for nye uttrykk som kunne tolke Olavstradisjonen.

5.2. To tusenårs jubileer - 1997

Det neste store jubileet som fant sted i Nidaros, var egentlig to sammenfallende. I 1997 feiret Trondheim sitt 1000-års jubileum som by, og kirken i Norge feiret sitt 1000-års jubileum. Kirkens jubileum startet egentlig i 1995 og skulle gå landet rundt over flere år. Begge jubileer løp sammen til olsok i Nidaros i 1997. Med Olavstradisjonen var det mye som hadde skjedd siden 1980-jubileet. Tendensene fra dette jubileet var ført videre, videreutviklet og utvidet. Nye aktører var kommet med og nye uttrykksformer var tatt opp i tradisjonen. Gjennom en omorganisering av stiftelsen Olavsdagene til Olavsfestdagene i 1993 kom kulturaspektet enda sterkere inn. Her kan særlig nevnes utvikling på det musikalske området, pilegrimenes inntog og bruk av drama. Også nye arenaer ble tatt i bruk. Det var ikke lenger bare Domkirken, Erkebispegården og museene Sverresborg og Ringve som var minneplasser, men også andre av Trondheims kirker, Kunstforeningen, Kunstindustrimuseet og ikke minst byen selv som nå var innlemmet i minnet gjennom ulike aktiviteter som ble ansett som en utvidelse av Domkirkens olsokfeiring. Dessuten var Olavstradisjonens tid - middelalderen - kommet sterkere i fokus gjennom ulike uttrykk, kanskje først og fremst ved pilegrimen og et historisk marked, men også gjennom en fornyet interesse for selve det kirkelige uttrykk i Olavstradisjonen. Dette gav seg utslag både i gudstjenester og liturgi og i bruk av kirkerommet. Tidebønner ble f.eks en fast del av Domkirkens gudstjenestetilbud og tekster fra Passio Olavi - erkebiskop Eystein Erlandssons middelalderlegende om hellig Olavs liv og undergjerninger - ble brukt under gudstjenester og i vandringer. Det økumeniske perspektivet var også ført videre og videreutviklet gjennom vandregudstjenester og forbønnsgudstjenester. Det nasjonale fikk symbolsk forsterket sin tilstedeværelse i tradisjonen, men nå satt inn i en større og global kontekst. Koplingen stat/kirke ble svært tydelig gjennom at riksregaliene fikk plass i Domkirken fra 1988 (Andresen 2005:118ff). I korte trekk kan vi si at de forannevnte tendenser dannet bakteppet for 1000-årsjubileet i Nidaros. I tillegg var den kulturelle konteksten et mer sammensatt, pluralistisk Norge med et større nedslag av det postmoderne.

5.2.1. Urhistorien fra Moster

Kirkens tusenårsjubileum ble offisielt innledet med en markering på Moster i pinsen 1995⁸. Innledningen på Moster skulle markere at det var tusen år siden kristningen av Norge. At dette var et riksjubileum, ble understreket av aktørene. Her var kongen og dronningen til stede sammen med representanter fra storting og regjering. I tillegg var det regionale og lokale

⁸ Det var bispemøtet som i 1993 vedtok at Moster skulle være åpningsstedet for et riksjubileum av kirkelig karakter satt til 1995.

representanter. Den norske kirke var representert med alle sine biskoper. Også representanter fra andre kirkesamfunn i inn og utland var til stede⁹. Slik kom denne representasjonen til å understreke både det kristne fellesskap og de lange linjer tilbake - ikke bare til tiden før reformasjonen, men helt tilbake til tiden før 1054, da kirken var én. Andresen skriver at ”Det hadde ikke tidligere vært noen bredere internasjonal representasjon ved noe kirkelig arrangement i Norge.” (Andresen 2005:151).

Den historiske bakgrunnen for det kirkelige jubileet finner vi hos Snorre Sturlason i fortellingen om Olav Tryggvason som angivelig steg i land på Moster i 995 og skulle ha feiret sin første gudstjeneste der. Men stedet kunne også knyttes til Hellig Olav. Det var her han i 1024 sammen med biskop Grimkjell stadfestet kristenretten i Norge. At kristningen var en prosess og ikke en engangforeteelse fra Moster, gjør at helgenkongen koples til stedet og jubileet, noe statsminister Gro Harlem Brundtland viste til i sin tale (ibid. s. 52). Også de ulike stoppestedene for feiringen over en femårsperiode kan sees på som en markering av kristningen som en prosess som til sist kulminerte i Nidaros ved opprettelsen av erkebispesetet der i 1153.

Feiringen på Moster var preget av høytidelighet og fest og ble markert gjennom en rekke ulike arrangement, prosesjoner, gudstjenester, utstillinger, teater og musikk. Et slikt jubileum er en form for rituell markering, en iscenesetting av utvalgte deler av historien som dramatiseres gjennom ulike aktiviteter som fortolker og informerer den sosiale konteksten. Gjennom iscenesettingen gjøres historien til historiefortelling. At det dreier seg om en fortelling, kan forflytningen av jubileet gi assosiasjoner til. Det grunnleggende i en fortelling er det tidsbaserte, og gjennom forflytning over tid, skapes en historie. Kirken selv gir en narrativ tolkning av sitt liv og sin identitet i en norsk kontekst gjennom en reise i tid og rom. Samtidig innbefatter denne reise fortellingen om hvordan et folk og en stat ble til gjennom reisen fra Moster til Nidaros. Feiringen på Moster av kirkens tusenårsjubileum i Norge var bygd opp rundt dramaet *Kristningskongene på Moster* eller *Mostraspelet*. Iscenesettingen av fortellingen ble ført videre i Stiklestadspelet. I dramaturgien knyttes tid og sted sammen. Slik fikseres urhistorien og opprinnelsen for det tusenårige og kan oppleves der og da. Lisbeth

⁹ Blant representanter finner vi: Bartholomeus av Konstantinopel, pavens utsending kardinal Edward Cassidy sammen med Monsignore Radano, den katolske biskopen i Norge Gerhard Schwenzer og biskop Johan Wilhelm Gran, den svenske erkebiskop Gunnar Weman, den lutherske erkebiskop John Vikström og den ortodokse erkebiskop Johannes fra Finland, biskop Erik Norman Svendsen fra København, den islandske biskop Olafur Skulasson, den færøysk biskop Hans Joensen, den engelske biskop Jon Hind, Ismael Noko generalsekretær i Det lutherske Verdensforbund og den koptiske biskop Serpaion fra Egypt (Andresen 2005:151).

Mikaelsson har berørt dette. Hun trekker paralleller mellom Den norske kirkes tusenårsfeiring på Moster og urtidsmysten som gjennom det rituelle dramaet viser til gudenes urtidshandlinger. Riktignok dreide det seg ikke om en urtidsmyste på Moster, men like fullt kan vi si at det dreier seg om en opphavsmyste, nemlig opphavet til den kristne tradisjon i Norge (Mikaelsson 1999:27). Her dreier det seg om en selektiv handling med historien der visse deler av denne fremstår som særlig verdifull også for dagen i dag. Det er en utvalgt fortid og nåværende ideer og verdier som feires på et hellig sted. Slik kan dette formidle et budskap om håp til fremtiden. Om de fortidige hendelsene virkelig er som formidlet, er av mindre betydning. Gjennom den sterke symbolverdien stedet får ved å bli knyttet til tradisjonen og fortellingen om kirke og stat, kan stedet selv fremstå som symbol på norskdom og helligdom. Tiden forankres romslig slik Keyser Nielsen har uttrykt det med begrepet ”den rumslige vending”. I jubileet ble deler av fortiden minnet og fikk stå som symbol på kristningsverket og tusen år med gudstjeneste. Slik bruk av historien tenderer til å gjøre historien mytisk, noe Hylland Eriksen viste til i essayet *Kampen om fortiden* (1996) der han sier at fortiden formes som utviklingshistorie tilpasset vår egen tid gjennom myten. Også Anne Eriksen viste til denne type historiebruk ved å si at tradisjonen selv kan sees på som en form for mytisk aktivitet når fortiden brukes for å etablere betydning i samtiden. Det som skjedde på Moster gjøres aktuelt for dagen i dag i en romlig forankring.

Ved fortellingen om kirkens tusenårige historie skapte jubileets ansvarlige en fortelling om enhet og kontinuitet både nasjonalt og utad mot den universelle Kirke. Dette ble kommunisert som tradisjon og kulturarv. En slik måte å fortelle på vil kunne harmonisere og ensrette fortiden. Jubileets hovedprofil var også nettopp å fokusere på den sammenhengende kristne historie i Norge uttrykt ved ”gudstjenestefeiring gjennom 1000 år” (Andresen 2005:152) En slik fremstilling formidler harmoni gjennom en symbolsk og språklig konstruksjon av kontinuitet og gjennom å iscenesette historien og aktualisere denne.

Men kanskje var ikke harmoniseringen likevel fullstendig. Det kan synes rart at det var Moster og 995 som var utgangspunkt for jubileet når det er vist til Olav og hans verk som ”rikets og troens enhet”. Lars Roar Langslet viser til at det var ved Olav og slaget på Stiklestad at kristningen ble fullført og at han satte et avgjørende skille i vår historie gjennom å virkeliggjøre samlingen av Norge til et enhetlig kongedømme. Det var gjennom Olavs lover og den utstrakte kirkereisningen at kristendommen fikk fotfeste av mer varig karakter, og etter hans død ligger landets enhet fast. Ved tidligere kristningskongers framstøt var folket falt

tilbake til de gamle seder og skikker under ulike småkonger. Samtidig var det 1000 år siden kongens fødsel. Langslet finner det derfor underlig at man ikke har funnet rom for å markere noe av dette. Langslet dveler ved disse sider når han skriver

Mer underlig virker stillheten på den statlige siden, for 1000 år er unektelig et ganske rundt tall å stanse ved, og Olav Haraldson var utvilsomt den viktigste skikkelsen i hele vår gamle kongerekke. Men også om kirken vil noen kanskje spørre: Var det bekvemt å knytte den kirkelige jubileumsfeiringen for kristningen til Olav Tryggvason (som heldigvis ikke ble helgen, med alt det ennå åpner for av kontroverser) og holde Olav Haraldson i skyggen inntil videre? Men uansett merkeår og jubileumsfester: Å forbigå Olav den hellige er umulig, selv når man setter "helligheten" i parentes og ser historien med rent verdslige briller. (Langslet 1995/1998:15-16).

Langslets kommentar viser sider ved en ikke-bruk av Olavstradisjonen, eller i hvert fall en bruk som rører ved vesentlige problemstillinger ved helgenkongen, nemlig det at tradisjonen jo nettopp æret ham som helgen, noe som faller problematisk i en luthersk tradisjon i et jubileumsår. Dette viser også det typiske ved tradisjonalisering, som beskrevet i kapittel 2, at tradisjon er en selektiv aktivitet med historien.

Men det var stemmer som var langt mer tydelige enn Langslets forsiktige kritikk, dog ikke med samme perspektiv. Mytens harmoniserende tendens avstedkommer også motmyter. Det er problemer i en pluralistisk kontekst å snakke om historien i entall, slik Hylland Eriksen peker på. Kan man snakke om enhet og sammenheng i et religiøst mangfold? Selberg drøfter dette i sin artikkel om feiringen av tusenårsjubileet *Brytningstid og tusen års tradisjon. Feiringen av tusenårsjubileet for Norges kristning* (1999). Hun viser til en rekke aktører som mobiliserte motmyter til kirkejubileets retusjerte enhetsfortellinger. Det var Hedningesamfunnets bannerblaff med "1000 år er mer enn nok" og Børre Knudsens klokkeklang som forstyret harmonien midt under jubileumsåpningen. "Der hvor Kirken ønsket å fortelle enhet og kontinuitet, ville Børre Knudsen og Hedningesamfunnet fremme et budskap om splittelse og brudd i tradisjonen." (Selberg 1999:39). Og formannen i det haugianske vennesamfunnet så snarere et økumenisk sammensurium enn enhet på troens grunn. I tillegg var også lavkirkeligheten representert i feiringen. Det var et eget folkemøte, og lekpredikanten Ludvig Karlsen talte. Disse holdt seg imidlertid innenfor rammen av fortellingen. Med eget opplegg i det offisielle jubileet kan det uttrykkes mangfold og ikke minst aktørnivå. Det ser likevel ut til at den lavkirkelige bevegelsen ikke trykket vikingkongene til sitt bryst.

5.2.2. Dobbeltjubileum i Trondheim

Tross ulike stemmer, kirkens jubileum gikk sin gang, og i 1997 nådde det Trondheim under de økumeniske kirkedagene i en by som skulle feire sitt 1000-års jubileum.

Hovedmarkeringen av dobbeltjubileet var naturlig nok lagt til olsok. Byens historie og kirkens historie i Norge er knyttet sammen i Olavshistorien. Andresen skriver at byens jubileum fikk en klar kirkelig profil og at jubileet i 1997 ble den største kirke- og kulturmønstring i byens historie. Olsokarrangementene i Domkirken var en sentral del i den kirkelige markering i byen, men også andre steder ble viktige arenaer for feiringen. Det ble også dannet en stiftelse ”Nidaros - kirkelig sentrum gjennom tusen år” som hadde til oppgave å koordinere det kirkelige engasjement, og Domkirken var representert i styret. (Andresen 2005:153ff). At man kunne velge et slikt navn for stiftelsen, må sees i sammenheng med det gamle erkebispesetet i Nidaros, som riktignok opphørte ved reformasjonen, men Olavstradisjonen muliggjør en slik omfortolkning av historien.

Den kirkelige olsokfeiringen var preget av mange arrangementer med mange deltakere til samme tid. Mangfoldet gjorde at Domkirken var blitt for liten til å huse alle de ulike arrangementene. Derfor var også mange andre arenaer i bruk. Sentrale aktører i jubileumsfeiringen var som før nevnt, Stiftelsen ”Nidaros – kirkelig sentrum i tusen år”. I tillegg arrangerte Kirkerådet norske kirkedager 27.-31. juli i Nidarøhallen. Ellers var det Olavsfestdagene 26. juli til 4. august hvor Domkirkens olsokprogram var en del av festivalen, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren som avsluttet ”Prosjekt Pilegrimsleden” på Vestfrontsplassen, St Olav Conference on Music and Theology i Erkebisppegården og Nordisk gregoriansk sangfestival og konferanse som ble arrangert 26.-29. juli (ibid. s. 156,157).

At samarbeidet mellom byens kirkesamfunn og Trondheim by var tett og nært knyttet opp til Olavstradisjonen, kan profileringen av Trondheim som historisk pilegrimsby og Pilegrimen som symbol og gjennomgangsfigur i jubileumsåret stå som eksempel på. Selv om det hadde vært debatt om hvordan byen skulle markedsføre seg, endte man opp med ”Pilegrimsbyen Trondheim”. Byens anliggende var å fremstille seg som et attraktivt turistmål gjennom feiringen og å gjøre en vandring/reise hit var å vandre/reise i historien. Denne type bruk av historien ble det rettet kritikk mot. I sin hovedoppgave *Da verden hadde fire hjørner* (1999) drøfter Thomas Brandt dette. Der går det fram at ikke alle miljøer og fagpersoner var enig i at Nidaros hadde vært et så sentralt pilegrimsmål som byen fremstilte seg som. Særlig fra

historisk hold ble det rettet kritikk mot å framstille Nidaros som et av kristenhetens fire hjørner. Derfor var heller ikke Pilegrimen historisk representativt for byens 1000-årige historie. Riktignok hadde byen vært et pilegrimsmål i middelalderen, men å framstille Nidaros som et *sentralt* pilegrimsmål i Europa i denne epoken, var å fordreie historien og hadde karakter av myte (Brandt 1999:59ff). Likevel, Pilegrimen skulle komme til å initiere en viktig funksjon både for byen og for kirken.

I forbindelse med 1000-års jubileet var det arbeidet med flere pilegrimsprosjekter. Det forannevnte "Prosjekt Pilegrimsleden" og de kirkeliginitierte prosjektene "Pilegrimsvandring i en ny tid" - (PVT) og "Fornyelse av pilegrimsvandringen" med bla Arne Bakken, mangeårig prest i Nidaros og pilegrimsentusiast, var nå ferdigstilt (Andresen 2005:130ff). Hensikten var å legge til rette for naturvandring basert på Olavstradisjonen ved å rydde og merke løyper, opparbeide hvileplasser og overnattingssteder og gjøre pilegrimshistorien tilgjengelig for publikum. I tillegg til de ytre rammene skulle prosjektene arbeide for å skape innhold i pilegrimsvandringen. Det arbeidet som var lagt ned i form og innhold, gjorde nå lengre pilegrimsvandring lettere tilgjengelig, og den første langvandring fra Oslo til Trondheim ble gjennomført til olsok 1997. Bak prosjektene finner vi tre store aktører. Den norske kirke, Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning. Også andre offentlige aktører, lokalt og regionalt, men også private enkeltpersoner og organisasjoner hadde engasjert seg i arbeidet. En enkeltperson på siden av kirken som har betydd mye for utviklingen av pilegrimsbevegelsen, kanskje særlig gjennom Pilegrimskontoret i Oslo og Pilegrimsfellesskapet St. Jakob, Norge, er religionshistorikeren Eivind Luthen. Også gjennom sin litterære produksjon har han medvirket både til kunnskaps- og opplevelsessiden (Amundsen 2002:151). Også Arne Bakken, den første pilegrimsprest og pilegrimsprosjektleder må nevnes som en sentral aktør i utviklingsarbeidet.

Denne siden av Olavstradisjonen fikk status og stor mediedekning gjennom at kronprins Håkon foresto åpningen av pilegrimsleden Oslo-Trondheim-. Også andre kongelige kom til å tilføre pilegrimsvandringen status og generere medieomtale, nemlig Märtha Louise og Ari Behn som i 2002 gikk leden inn mot Trondheim i forbindelse med bryllupet deres.

For Domkirkens del ble det fra og med dette året holdt pilegrimsgudstjenester på morgenen og pilegrimsmesse daglig under olsok, noe som har holdt fram. Også olsokhøymessen fikk et tydelig pilegrimspreg. Den store oppmerksomhet og oppslutning som pilegrimsvandringen

fikk, førte til at det fra 1998 ble opprettet en egen stilling som pilegrimsprest i Trondheim, og ny litteratur om pilegrimsfenomenet kom til (Andresen 2005:198). Også i årene fremover ble det utgitt en hel del litteratur om pilegrimsvandring med ulike innfallsvinkler, alt fra fakta- og vandringsrutebeskrivelser til mer åndelig pregede bøker¹⁰. Man kunne nå altså både lese om, vandre i og iscenesette historien og derved selv være en del av tradisjonen.

Olavsfestdagens program var mange og varierte og trakk mange folk i jubileumsåret. I og rundt Domkirken var det et yrende folkeliv. Historisk Marked¹¹ ved Vår Frue kirke gjorde olsokfeiringen til en del av bybildet og var rettet mot et større publikum. Drama var nå en formidlingsform som Domkirken benyttet. I år var det forestillingen *Maria – smertens mor* som ble oppført. Året før hadde Maria vært det sammenbindende tema for olsok. Dette tema kommer altså igjen i dramaet og blir formidlet inn i tradisjonen. Denne koplingen vil det være mulig å se som ytterligere tilnærming mot det felleskirkelige og katolske og kommuniserer Olavstradisjonen inn i en kontinuitet.

Tendensen fra 1980-jubileet når det gjaldt det økumeniske, ble ført videre i 1000-års jubileet. Representanter fra øst, vest og sør i kristenheten deltok i de økumeniske arrangementene i Nidaros sammen med en bred nordisk deltakelse, slik at ”alle fire verdenshjørner” var representert. Dette var med på å understreke kirkens budskap om de lange linjer og en felles kristenhet. Også representanter fra kongehus og offentlige myndigheter - både sentralt, regionalt og lokalt var blant gjestene. Dette var med på å understreke viktigheten - ikke bare for kirken, men også for regionen og nasjonen. I en utadrettet virksomhet ble det lokale synliggjort inn i en nasjonal og global kontekst gjennom at representanter fra det offentlige Norge og fra ulike utenlandske kirkesamfunn var så sterkt representert. Olavstradisjonen ble med disse satt inn i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv, men med sine særegenheter for stedet synliggjort gjennom byens jubileum. Denne koplingen mellom byjubileet og olsok

¹⁰ Arne Bakken 1997a: *Livet beveger seg til fots - fornelse av pilegrimstradisjonen*. Prosjektrapport 1993-1997. Trondheim, Arne Bakken 1997b: *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring*. Oslo, Aschehoug & Co Arbeidsgruppen PVT (red.) 1997: *Pilegrimshåndboka 1997*. Oslo, Verbum Forlag, Brita Hardeberg og Øystein Bjørndal (red) 1999: *Kilden og veiene. En praktisk pilegrimsteologi*. Trondheim, Liturgisk senter og Tapir Forlag. Dette er bare noen eksempler. Litteraturen er mangfoldig i årene som kommer med ulike innfallsvinkler til pilegrimen. *Pilegrimsguiden 2005*, utgitt av Tormod Berger og Eivind Luthen på Verbum forlag er ett eksempel fra 2000-tallet.

¹¹ Historisk Marked ble introdusert i 1992. I 1995 ble det en del av det offisielle programmet for Olavsfestdagene og et satsingsområde som ga festivalen et mer folkelig preg. Markedet hadde salgs- og håndverksboder som skulle synliggjøre hvordan et middelaldermarked i Trondheim kunne ha artet seg. Markedet er fortsatt en del av festivalen. Det har holdt til på ulike steder i byen, men fra 1998 har det hatt tilhold i Borgergården og fått en enda større middelalderprofil.

kunne i særlig grad formidle det lokale inn i en global sammenheng samtidig som det globale og universelle fikk preg av det lokale gjennom Olavstradisjonen og festivalprogrammet.

Andresen skriver at det helt klart var den økumeniske gudstjenesten som var kirkens største satsing i jubileumsåret. Vestplassen var arenaen med et stort folkeoppmøte. Inngangen til gudstjenesten var forbeholdt de geistlige representantene fra de ulike kirkesamfunnene. Disse foretok en viktig symbolhandling for enhet og kontinuitet ved å knele rundt Høyalteret der Olavs skrin engang hadde hatt plass (Andresen 2005:159). Slik ble 1000-års feiringen og den kirkelige markeringen gjennom sterke symbolhandlinger knyttet til Olavstradisjonen. Men man hoppet bukk over den teologiske årsak til en slik symbolhandling, nemlig helgenvenerasjonen, at helgenen i sin tid ble æret her. Nesten 500 års luthersk kristendom står i veien for denne del av historien. Derfor må man velge fra fortiden. Slik ble det den nye tid som formet historien i sitt bilde. Dette er et talende eksempel på tradisjonalisering, altså at historien formes ut fra nåtiden i en selektiv aktivitet. At kirken ikke har noen helgenteologi, gjør deler av Olavstradisjonen problematisk, noe Langslet berørte i sine kommentarer til Mosterjubileet. Tross felleskirkelige symbolhandlinger og ønske om å bruke historien for å peke på enhet og hva det vil si å være en kristen i Olavs fotspor, har man ennå ikke klart for seg hvordan man skal komme til rette med St. Olav.

Selv om inngangen til den økumeniske gudstjenesten hadde et sterkt geistlig preg med sterke symbolhandlinger, var avslutningen folkelig og fri. Prosesjonen av geistlige som hadde innledet gudstjenesten, fikk nå tilslutning fra de mer enn 5000 deltakerne på Vestfrontplassen og andre tilstrømmede. Til Brazz Brothers toner gikk man til kirkekaffe i det fri, gjennom byen til Munkegaten utenfor Rådhuset. Slik kom denne delen av olsokfeiringen til å få et folkelig og offentlig preg.

Som nevnt var det et svært variert program i jubileumsåret, med svært mange frammøtte til de ulike arrangementene, men verdt å merke seg er at foredrag som før hadde vært en vesentlig del av programmet, nå var helt ute. Dette kan forstås som et uttrykk for en tendens fra 1980-jubileet – at man beveget seg fra å snakke om til å anvende Olavshistorien. Foredrag er i mindre grad egnet for opplevelse, derfor søker man andre traderingsmedier for å aktualisere historien. Riktignok var det fire seminarer om pilegrimstradisjonen, forståelig nok siden Pilegrimen var en gjennomgangsfigur for byjubileet og det var en offisiell åpning av pilegrimsleden i forbindelse med Kirkedagene, men pilegrimsvandring var nok ukjent terreng

for de fleste, tross understreking av en ubrutt tradisjon. Med tanke på anvendelse av Olavstradisjonen, vil seminar som formidler ”Pilegrimstradisjon og pilegrimsforståelse” i seg selv være mindre egnet for aktualisering, men Aronsson har pekt på at kunnskap og opplæring er et trekk ved kulturarvsbruken og viktig for å skape mening og sammenheng. Selberg har vist til at fortelling er mindre egnet til aktualisering, men likevel en overordnet organiseringsform og derfor av betydning for aktualiseringen. Den kunnskapen som formidles gjennom seminarene vil i neste omgang være mulig å omsettes i erfaring. Seminaret kan derfor sees som del av aktualiseringsarbeidet for denne delen av Olavstradisjonen.

Et annet fenomen som kan kaste lys over moderne bruk av Olavstradisjonen, er ikonets plass i dette jubileet. I Hospitalkirken var det en ikon-utstilling ved kunstneren Hege Aasmundstveit, og det russiske ikonet Det Hellige Mandylion¹², som var gitt som gave til den gjenreiste katedralen i 1930, ble brakt fra søndre tverrskip ut til publikum på Vestfrontplassen under den økumeniske gudstjenesten 29. juli. Dette var første gang ikonet ble tatt ut av Domkirken og for øvrig var i bruk ved en gudstjeneste (Andresen 2005:159). Denne type bruk av hellige bilder kan virke fremmed for mange i en evangelisk-luthersk kontekst, men ute i Europa er dette ikke noe uvanlig fenomen. Gjennom den utstrakte reisevirksomhet som folk på 90-tallet hadde, må en anta at de hadde stiftet bekjentskap med denne form for aktivitet. Igjen kan vi se at det lokale knytter an til det internasjonale og felleskirkelige. Og kommunikasjonsformen bygger på gjenkjennelse. Samtidig knytter denne bruken an til Olavstradisjonen, og ikke minst Olavslegenden. På Olavs tid var det å bringe det hellige ut blant folk vanlig. Olavsskrinet for eksempel, ble brakt ut fra kirken under olsok i en prosesjon der menneskene kunne komme nær det. For mange var dette høydepunktet under fortidens olsokfeiring. I følge legenden skjedde det undere ved Olavs skrin. Her var lekedom å hente for både kropp og sjel. Men denne bruk av bilder anskueliggjør også et annet aspekt. Det er ikke bare historien som gjøres nærværende, men også det katolske. Gjennom å bringe inn katolske elementer, noe gjenopptakelsen av Olavstradisjonen i seg selv er et uttrykk for, og ved å vektlegge enheten før reformasjonen, dempes det nasjonale. Også tematiseringen av Maria, helgenen par excellence og det ypperste symbol på tro, både i drama og som gjennomgangstema (i 1996), kan forstås slik. At det er mulig å kople Maria på denne måten til Olavstradisjonen i en moderne luthersk kontekst, muliggjøres ved similaritet; det er en forbindelse mellom Olav og Maria - som forbilder for troen. Et annet trekk som peker mot det katolske, er omleggingen av

¹² Motivet er også kjent under navnet *Frelseren - det våte skjegg* eller *Veronikas svetteduk*. Opplysninger til kopi av ikonet. I forfatterens eie.

tidspunktet for olsokfeiringen som fant sted i 1997. Domkirkens olsokfeiring tok nå til fra St. Jacobs dag 25.07 med en bekransning av helgenen og ble avsluttet på Lille-olsok/Translatio Sancti Olavi 3. august¹³. Dermed er ikke Domkirkens olsokfeiring sammenfallende med Olavsfestdagens feiring hvert år. Det kirkelige blir tydeliggjort, men Domkirkens olsokfeiring kan med dette komme til framstå som en egen del av festivalen i folks bevissthet.

Andresen skriver at det nasjonale preg i jubileets liturgi var sterkt nedtonet, og at byjubileet bidro til det universelle og allmenne preget som olsokfeiringen fikk ved å rette fokus på kristendommens komme til Norge og den arv som kirken forvalter på vegne av fellesskapet - en arv som utfordrer enkeltmenneske og samfunn i enhver tidsepoke. Derfor kunne byjubileet bidra til fellesskapsfølelse og en bred oppslutning om de kirkelige arrangementer. I følge Andresen fikk jubileet et inkluderende og folkelig preg. Olavsarven kom likevel ikke i bakgrunn, men det var en dreining i bruken (Andresen 2005:163,168). Tross vekten på det allmenne og fellesskapsfølelsen, kan det se ut som om det nå er en tendens mot andre brukssider. Ved det folkelige preget som dobbeltjubileet fikk og ved opplevelses- og deltakeraspektet i gudstjenester, pilegrimsaktiviteter og dramatisering av historien kom andre sider ved Olavstradisjonen i fokus, den eksistensielle dimensjonen og identitetsaspektet. Også biskop Finn Wagle er inne på denne siden av tradisjonen når han kaller den for Nidaros-spiritualiteten. Olavsarven handler ikke bare om en middelaldersk spiritualitet, men om hvordan vi lever i vår tid, om forsakelse og tro. Den minner oss om at livet er noe mer enn det hverdagslige og øyeblikksorienterte. Livet har en sakral dimensjon. Selve Katedralen er et uttrykk for tanken om at livet er

... helhet og sammenheng i en flimrende og fragmentariske tilværelse. Og når vi mennesker i en postmoderne verden får høre: Det finnes ingen sammenheng, det finnes ingen helhet, så står katedralen der og uttrykker noe ganske annet: Livet er mer. Det finnes en sammenheng.” (Wagle:2005a:20)

At identitetsaspektet var en viktig side ved 1997-jubileet, kommer tydelig fram i følgende sitat:

Det er den arv (Olavsarven, forfatterens merknad) vi har felles og de utfordringer vi alle har, som oppmerksomheten ble rettet mot. Dermed bidro 1997 til å gjøre Olavsarven mer til allemannseie og vår

¹³ Dette var datoen for festdagen til minne om opptakelsen av Olavs lik i 1031, helligkåringen og overføringen til Kristkirken i Nidaros.

historie – med den sentrale plass kirken har i denne i Trondheim – til noe de aller fleste kunne identifiserer seg med og kjenne at de var en del av (Andresen 2005:168).

Også Arne Solhaug er inne på identitetsaspektet ved Olavstradisjonen ved å vise til at det er vår tids generelle interesse for middelalderen, den åndelige lengsel som preger vår tid og gjenoppdagelsen av pilegrimstradisjonen som er historiske jubileers stimulans (Solhaug 2005:45). Hva ligger bak en slik uttalelse? Kan middelalderen her være ”den förtrollade zonen”, den åndelige lengselen et uttrykk for resakralisering, pilegrimstradisjonen en mulighet for kroppsliggjøring og stedliggjøring av historien med henblikk på å skape mening og sammenheng? Det ser altså ikke ut som om det er historien i seg selv som er stimulansen. Det kan se ut som om det er identitetsreparerende prosesser som gjør seg gjeldene, og at det er en indirekte kulturkritikk hos Solhaug. Hos Solhaug er det kollektive ved Olavstradisjonen fremhevet. Det er ikke bare en subjektiv ”jippo”- en reise inn i seg selv. Siden olsok som kirkelig festdag ligger bak reformasjonen, kan den knyttes til det økumeniske aspektet, og Solhaug understreker det norske i en internasjonal kontekst. ”Mot den internasjonale kirke er Olav den hellige en del av vår norske identitet...” (ibid. s.48).

Det er også andre tendenser som kan peker fram mot identitetsaspektet. Dette kommer til uttrykk som en forsterket selvaktelse, ikke minst regionalt og lokalt. Brandt argumenterer for at Nidaros bispedømme brukte Olavstradisjonen til å fremme et kirkepolitisk krav om å gjøre Trondheim til kirkehovedstad og erkebispesete, og de sto ikke alene i denne kampen. Tanken var riktignok ikke av ny dato, En som gjentatte ganger hadde målbåret en slik ide, var informasjonssjef ved statsministerens kontor og journalist Øivind Østang. I 1991 hadde han med fornyet kraft lansert forslaget om en egen erkebiskop med sete i Nidaros. Han argumenterte for forslaget om å gjenreise erkebispesetet med utgangspunkt i kirkeledelsens håndtering av pavebesøket i 1989 som han anså som lite samordnet. Etter hans oppfatning skyltes dette en ny og uoversiktlig kirkeordning med en treleddet ledelsesstruktur. Østang mente at det fantes både fortidige, samtidige og framtidige grunner for at Nidaros burde bli erkebispesete og kirkehovedstad. Kirken måtte bli seg sin egen historie bevisst, kirken trenger en sentral ledelse på linje med feks Den svenske kirke og man bør se framover mot jubileet i 2030 (Østang1997:13ff). Østangs forslag fikk ikke gehør fra sentralt kirkelig hold og heller ikke fra lekmannsbevegelsen. Visjonen ble direkte imøtegått som drømmer av Oslo-biskopen Andreas Aarflot. Men utover i 90-årene ser det ut til at ideen får fotfeste hos sentrale personer både i og utenfor kirken. Vinteren 1995 stilte Trondheims ordfører Marwin Wiseth og

fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Kåre Gjønnes seg i spissen for et slikt forslag, og etter hvert kom også Nidarosbiskopen Finn Wagle på banen. Også den daværende formann for Nidaros bispebømme Astrid Grude Eikseth talte varmt for en erkebiskop og for Nidaros som det naturlige åndelige sentrum for kirke og folk. I Stortingets kirkekomite ble det fra regionalt hold arbeidet for en slik visjon. Da saken ble behandlet i 1996, ble det pekt på de religiøse tradisjonene og religionshistoriske hendelsene som er knyttet til Nidaros med Erkebispegården og Domkirken og at disse forhold gjør Nidaros til en sentral møteplass i kirke-Norge (Østang 1997:17ff).

Nå hadde jubileet satt ny vind i seilene. En rekke aktører både i og utenfor regionen talte varmt for et slikt forslag. I en kronikk om sentrum-periferi i *Dagbladet* argumenterte journalist Erling Fossen for å flytte makt og infrastruktur ut av Oslo for å demme opp for sentraliseringstendenser i en stadig mer globalisert verden. Etter hans syn peker Trondheim seg naturlig ut som ny hovedstad for å styrke distriktene. Et av hans argumenter er Trondheims historiske rolle og viser til Trondheims store sønn Marvin Wiseths uttalelse ”Tar du bort Trondheim, er det bare permene igjen av Norgeshistorien” (Fossen 17.08.1997). I *Adresseavisen* var det flere innlegg til fordel for Trondheim som nytt maktsentrum (Brandt 1999:80ff). Brandt trekker fram jubileumsstiftelsen ”Nidaros – Kirkelig sentrum gjennom tusen år”s evalueringsrapport hvor det framgår at hovedmålsettingen var å peke på kontinuitet og tidløshet ved bruk av Olavstradisjonen og på denne måten kunne man knytte fordums storhetstid til nåtiden. Det gamle erkebispetet kunne gi kravet legitimitet. I tillegg var Erkebispegården restaurert og gjenåpnet til jubileet, og dette kunne styrke Trondheims posisjon som et administrativt tyngdepunkt innen kirken. Også pilegrimssatsingen trekkes inn som legitimerende aspekt for Trondheim og Nidaros som kirkesentrum. Riktignok nevnes ikke slik bruk direkte i hovedmålsettingen, men i følge Brandt kan man forstå de ulike delmålene slik. Blant delmålene var også det å finne fram til nye uttrykk og å nå nye grupper gjennom gudstjenestemangfold, musikk og samarbeid med andre interesseorganisasjoner hvor hensikten var ”styrket trosidentitet” (Brandt 1999:81)¹⁴. I et slikt arbeid fremstilles Nidaros som førende. Denne profileringen fikk imidlertid ikke større gjennomslag i kirkelige kretser utenfor regionen, og også denne gangen ble ideen imøtegått fra sentralt kirkelig hold.

¹⁴ Thomas Brandt refererer til Kirken i Trondheims Tusenårsjubileum 1997 – Hovedrapport Trondheim 1998.

5.2.3. Oppsummering

Den store omtalen som jubileet fikk og samarbeidet med de tunge aktørene, bidro til å spre kunnskap om Olavstradisjonen og stedet og gav fornyet drivkraft til bruk av historien på flere og nye felt. Tendensen fra 1980-jubileet styrkes. Nye aktører og arenaer kommer til med fokus på bredde og folkelighet. Samtidig kommuniseres en enhetlig historiefortelling i form av ”tusen år med gudstjeneste”. Det kirkelig har et økumenisk perspektiv på det nasjonale. Dette svekker det nasjonal, i stedet seiler globalisering av Olavshistorien opp.

Pilegrimsdimensjonen får for alvor fotfeste, og sammen med andre traderingssjangre som muliggjør opplevelse med kropp og sanseapparat tenderer historien til å bli et rom for fortolkning, lek og rollespill. Om ikke den nasjonale identiteten ble styrket, er det mye som tyder på at den lokale og regionale ble det.

5.2.4. Mot en avklaring

Etter jubileet ble det reist en del kritikk pga de mange kirkelige innslag som kom til å dominere Olavsfestdagene. Olsokfeiringen i jubileumsåret hadde vært et samarbeid mellom 1000-års jubileet, Norske kirkedager 1997 og Olavsfestdagene, noe som bidro til den sterke kirkelige profil for jubileet. Men også hvordan samarbeidet i Stiftelsen fungerte, ble gjenstand for debatt, både innad i Stiftelsen og utad¹⁵. Olavsfestdagene var en stiftelse bestående av ulike aktører, med ulike formål som skulle samordnes, og dette fungerte mindre godt. Resultatet av uenigheten ble en omorganisering av og en nærmere definisjon av mandatområder innad. Det var nødvendig å komme fram til enighet om Olavsfestdagens formål og hvilken profil festivalen skulle ha.

Uenigheten om profil kom til å fortsette, og denne uenigheten er i følge Andresen ”...en helt grunnleggende forutsetning for at Domkirkens Olsokfeiring har kunnet utvikle seg i folkelighet og bredde slik tilfellet er i dag.” (Andresen 2005:169). Da det i 1999 ble vedtatt at Olavsfestdagene skulle være knutepunktinstitusjon, var det etablert en tydeligere ansvars- og oppgavefordeling i organisasjonen. Styret med representanter fra fylke, kommune og kirke (fra 1999 også fra staten) hadde nå det økonomiske og administrative ansvar for festivalen mens et programråd sto for den kunstneriske og utøvende delen. Samarbeidsklimaet muliggjorde av klaring rundt idegrunnlag og profil for festivalen, nemlig at

¹⁵ Andresen gjør nærmere rede for prosessen i sin bok *Olsok i Nidaros Domkirke* (2005) kap 13.

Olavsfestdagene skulle knyttes til olsok og videreføres som knutepunktinstitusjon der bla den kirkelige olsokfeiringen i Domkirken var av betydning.

I 2003 kom en ytterligere avklaring, formulert som målområder av styret for Olavsfestdagene, nemlig at Olavsfestdagene er en profilering av Trondheim som et nasjonalt, kirkelig og kulturelt kraftsentrum med internasjonal betydning. Festivalen er en kirke- og kulturfestival med basis i Olavstradisjonen, og Erkebispegården og Nidarosdomen skulle være et nasjonalt sentrum for større kirkemusikalske arrangement. For kirkens vedkommende ble en bred gudstjenestefeiring med vekt på tradisjonsforankret og moderne tolkning av Olavstradisjonen, den økumeniske dimensjonen ved Trondheim som kirkelig sentrum og videreutvikling av pilegrimsvandring i en ny tid vektlagt (Andresen 2005:175-176).

Vi ser her en tydelig vektlegging på både det diakrone og det synkrone perspektiv når det gjelder Olavstradisjonen gjennom ”å ta utgangspunkt i og videreutvikle” og ”tradisjonsforankret og moderne tolkning”. At også identitetsaspektet får plass i de nye formålene, kommer til uttrykk ved at Trondheim løftes fram som et kraftsentrum, og dette er et kraftsentrum med en sentripetal bevegelse, mot utenverden. En slik bevegelse var det Krogseth viste til som en tidstypisk tendens - som ledd i å hankses med identitetsbelastninger i det postmoderne samfunnet, her på et kollektivt nivå. Det lokale løftes fram i en utadrettet bevegelse. Trondheim tillegges en økumenisk dimensjon som legitimeres i kraft av det gamle erkebispesetet. Denne siden av tradisjonen, røtter og opphav, kan også knytte an til tidsaspektet i identiteten.

En annen side ved den nye profilen og strategiene som kan være verdt å dvele ved, er fokuset på Erkebispegården og selve Nidarosdomen. Den materielle kulturen løftes fram som særlig betydningsfulle i en nasjonal sammenheng. Katedralen som det fremste opphavssymbolet, er i følge Wagle en motvekt mot fragmenteringen. Den forteller en historie for oss, og denne peker på sammenheng og kontinuitet. Selvfølgelig kommer man ikke forbi Domen når det gjelder Olavstradisjonen, men også Erkebispegården blir nå framhevet som særlig verdifull for nasjonen. Den materielle kulturen representerer det gamle erkebispesetet og kan tolkes som en ytterligere forsterkning av tanken om Trondheim som kirkehovedstad.

Med de nye målformuleringene og endringen i festivalorganisasjonen var veien lagt for en større bredde og folkelighet både hva gjelder arenaer, aktører og bruk. Prosessen for å avklare

profil og det at festivalen nå var blitt en knutepunktinstitusjon, hadde styrket kulturaspektet. Et annet element som styrket kulturaspektet, var at det nå ikke var kirkestatsråden, men kulturministeren som foresto åpningen av Olavsfestdagene. Fra og med 1999 var festivalen lagt til Kulturdepartementet i kraft av å være knutepunktinstitusjon. Historien var nå altså offisielt gått over til å bli kultur. En kultur verdt å arve. Olavstradisjonen institusjonaliseres og får tyngde når staten kommer på lag. Deltaker- og opplevelsesdimensjonen forsterker inntrykket av historien som kultur, noe bla Lowenthal og Kayser Nielsen hevder er et tidstypiske trekk ved denne type bruk av historien.

5.3. Fram mot unionsjubileet 2005

Et område som Andresen trekker fram som særlig egnet til fordypning og som kombinerer folkelighet og bredde, er pilegrimsvandringen, og denne delen av tradisjonen har et stort utviklingspotensiale (Andresen 2005:198ff). I 1998 var det blitt opprettet en egen fast stilling som pilegrimsprest i Domkirken med et særlig ansvar for pilegrimene. Litteratur om fenomenet ble gitt ut og "Pilegrimsfelleskapet St. Jakob" kom til å spille en viktig rolle i arbeidet med å utvikle pilegrimsvandring også til utlandet. Etter hvert kom kirken med et eget nettsted med pilegrimsstoff og nye pilegrimsleder kom til i årene framover, også fra øst. I 2000 deltok Trondheim i prosjektet "European Pilgrimage 2000", altså i en utadrettet virksomhet for det særegne stedlige. Deltakelse i European Pilgrimage setter fokus på den økumeniske dimensjonen som nå var blitt en viktig side ved Olavsarven. I en masteravhandling av Øyvind Vådahl om *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros Domkirke* (2007) kan vi lese at daværende prosjektleder Berit Lånke framhever Trondheim som et økumenisk sentrum ikke bare nasjonalt, men også internasjonalt ved å vise til at her er Norges eneste økumenisk råd og at Nidarosdomen var det første sted hvor Porvoo-avtalen ble undertegnet (Vådahl 2007:65).

5.3.1. Et jubileum i mellom – Kirkens skip på norrønt hav

I 2003 var det 850 år siden opprettelsen av Den norske kirkeprovins/Nidaros erkebispedømme. Dette ble feiret med et jubileum. Jubileet var en del av Domkirkens olsokfeiring dette året. Jubileet fikk ikke samme offisielle karakter som jubileet i 1997, noe som blant annet kom til uttrykk ved at ingen fra kongehuset deltok under feiringen. Det hadde derfor mindre karakter av nasjonalt erindringsfelleskap. I Nidaros ble det imidlertid behørlig feiret, både i Trondheim og på Stiklestad

Til forskjell fra det tilsvarende jubileet i 1953 var tidsdimensjonen nedtonet til fordel for det felleskirkelige. Samtidsdimensjonen og det romlige var i fokus, noe som bla kom til uttrykk i jubileets motto: *Kirkens skip på norrønt hav* og ved det økumeniske preget som særlig innledningen til feiringen hadde. Vandregudstjenesten var nå helt fri for nasjonale innslag. I 1953 hadde det vært Nidaros og Trondheim som framsto som sentrum under feiringen. Nå var det hele det norrøne nedslagsfeltet i den gamle kirkeprovins - med øyene i Vesterhavet som var i fokus, men likevel med Nidaros som utgangspunkt. Biskop Finn Wagle gir tydelig uttrykk for dette synet når han skriver at

Vi har en felles arv som kan danne utgangspunkt for en felles spiritualitet.... Vi er i ferd med å gjenoppdage, restaurere og vitalisere dette gamle, særpregede og identitetsdannende synet på tilværelsen som er felles for oss som lever rundt det norrøne hav.... Historien er mye mer enn historie. Den har formet oss og utgjør en del av en felles norrøn identitet.” (Wagle 31.07.2003:14).

Wagle understreker flere ganger en norrøn identitet og et norrønt fellesskap for den norske kirke og for den enkelte knyttet opp mot kirkeprovinsen. Men nærmere 500 år med tysk reformasjon og pietisme er lang tid. Det er vel kanskje et spørsmål om ikke store deler av landet føler seg fremmed ovenfor en slik identitet og at bevisstheten om et slikt fellesskap er gått i glemmeboken. Det er i hvert fall

...et tankekors at bevisstheten om dette er *vesentlig* sterkere i alle andre berørte kirker og folk enn i Norge og i Den norske kirke. I Den norske kirke generelt er perspektivet nærmest totalt fraværende. Det er Nidaros som er bærere av og talsmenn for denne tradisjonen (Andresen 2005:233).

Det var altså ikke noe landsomfattende feiring av dette jubileet og sett i forhold til erindring og kollektivt minne, er det nok mer sannsynlig at dette mer er et regionalt anliggende enn et nasjonalt. Slik sett kan etableringen av et regionalt/lokalt erindringsfellesskap føye seg inn i bestrebelsene på å etablere Trondheim som kirkehovedstad og bane veien for et nytt erkebispesete fram mot 2030.

Trekk å merke seg fra dette jubileet er Kayser Nielsens begrep om den ”rumslige vending” av historien. Understrekingen av det norrøne fellesskap her og nå, stedfestet til det gamle erkebispesetets nedslagsfelt, i stedet for minnet om en historisk hendelse, kan tyde på dette. Et annet viktig trekk er dreiningen mot å se den kirkelige feiringen som en separat del av Olavsfestdagene, at kirkeprogrammet og kulturprogrammet er to atskilte deler i feiringen. Det

kirkelige tyngdepunkt var lagt til starten av feiringen, til olsokdagene. 850-årsjubileet varte bare fra 26.-29. juli. Allerede i 1997 så man denne tendensen. Folks oppfatning var at dette var innledningen til musikkfestivalen (Andresen 2005:224). Det er en utfordring for Domkirken å holde fast på basis og ramme for festivalen i det Aronsson kaller ”opplevelsesøkonomiens tidevarv”.

Opplevelsesbruken av Olavshistorien blir ytterligere forsterket. Gjennom ulike i-rollen-aktiviteter knyttet til f.eks åpningsprosesjonen, Historisk Marked og fra 2001 Ridderturning på Kongsgårdsplassen og i pilegrimsaktivitetene hadde den enkelte allerede kunnet ta del i historien. Nå kom historien som opplevelse også sterkere inn i kirkerommet, både rent konkret og i form av gudstjenestene. Tidebønnene ble styrke ved at tidebønnsyklusen, var utvidet og det var mulig å gå på kurs i og selv delta aktivt under tidebønnene. Middelalderen rykket nærmere gjennom alt fra tekstlesninger av middelaldertekster - stykker fra Snorres kongesagaer og Olavslegenden Passio Olavi til fremføring av middelalderdiktet Geisli. Kirkeaktivitetene talte til flere sider hos mennesket gjennom tidebønner, gregoriansk sang, i Olavsvaka og i pilegrimsmessene. Den økumeniske gudstjenesten ble flyttet fra Vestfrontplassen og inn i kirken, Dreiningen var kanskje særlig merkbar i den endringsprosessen som den økumeniske vandregudstjenesten fra 1990 årene hadde tatt. Vandregudstjenesten gikk over til å bli Olavsfestdagens åpningsprosesjon, og ruten var heller ikke i samme grad knyttet opp til byens historie og tradisjon. I 2003 hadde prosesjonen innholdsmessig karaktertrekk av teater og ”performance”. Gjennom klær og utstyr, symboler og roller, musikk og sang kom dette til uttrykk. Middelalderen hadde rykket nærmere som erfaringsdimensjon. Det gudstjenestlige preg var sterkt nedtonet, men likevel til stede i symbolsk form ved at helgenkongen nå var med i form av Hege Aasmundtveits ikon som ble båret først i prosesjonen (ibid. s. 180). Det siste sto i skarp kontrast til 1992-vandringen da det var en fane med en rose som hadde denne plassen. Som historie var middelalderen nå ”den förtrollade zonen” man kunne leke og utprøve roller i. Pilegrimsarbeidet var fortsatt i utvidelse, og i 2003 kom det i stand et mer organisert mottak av pilegrimer. En egen møteplass ble etablert og tiltaket ble senere utvidet i 2004. Dette var et satsningsarbeid som man kom til å arbeide mer med (ibid. s. 199,200).

I følge Andresen var det på musikkfeltet at de karakteristiske utviklingstrekk - folkelighet og fordykning - ble mest synlig (ibid. s. 185). Kirkemusikken hadde vært en vesentlig del av olsok i Domkirken på 1900-tallet, og dette ble for så vidt ført videre i Olavsfestdagens

målformuleringer fra 2003. På det kirkemusikalske området ble det i 2003 avholdt 15 konserter i Domkirken. Av disse representerte fire nye musikkformer. Et av disse var kirkeoperaen *Eystein av Nidaros*, som viderefører drama fra 1990-tallets olsokfeiring. Men av det totale bildet utgjorde andre musikalske uttrykk 80 % under olsok (Andresen 2004:15,16). I sitt Olsokforedrag 2004 framholder Andresen at dette ikke står i motsetning til hverandre. Klassisk-, jazz-, pop- og folkemusikk er nå en del av det musikalske, men dette har sitt utgangspunkt i Domkirkens musikalske tradisjoner som er en av bærebjelkene i festivalen.

Tendensen var også at byen i stadig større grad virket som musikalsk arena. Påstanden til Andresen om fordypning går det an å stille spørsmål ved. Er fordypning mulig når man kan skifte mellom mange ulike tilbud som kan ha andre motiver enn det åndelige og som vanskelig lar seg integrere i den kirkelige feiringen? Det ser ut til at det er en underliggende bekymring for dette når Andresen skriver at

Dersom denne basis (Domkirken; forfatterens anmerkning) oppgis eller svekkes, vil også Olavsfestdagens særegne profil i festival-Norge svekkes. Det vil dessuten bli vanskelig å se festivalen som rammen rundt Domkirkens Olsokfeiring (Andresen 2005:186).

Selv om den historiske dimensjonen tenderte til romlighet og var mindre i fokus som historie, er det likevel trekk som tyder på at det historiske slett ikke er nedtonet, men mer kommer til uttrykk på kulturfeltet og i opplevelsesdimensjonen. Middelalderen aktualiseres gjennom tekstlesing av middelaldertekster, i gudstjenestene og i den nye kirkeoperaen. Disse tendensene danner bakgrunn for det neste store jubileet, 100-årsmereringen av unionsoppløsningen i 2005.

5.4. Folkefest uten grenser - Olavsarven og unionsjubileet 2005

5.4.1 Noen betraktninger rundt unionsjubileet

Det statlige programmet for 100-årsmereringen i 2005 var ikke uten konflikter og ble møtt med både forvirring og kritikk. Jubileet fikk heller ingen større folkelig deltakelse. Dette skyldes bla at slutfasen for den statlige mereringen av 1000-årsskiftet og 100-årsmereringen pågikk samtidig i 2005. Arrangørselskapet – ”Tusenårsskiftet – Norge 2000 AS”, etablert for å ta hånd om jubileumsmarkeringen, skiftet navn til ”Hundreårsmereringen – Norge 2005

AS” (Norge 2005) og fikk unionsjubileet som sitt ansvarsområde. Dette ble definert som en forlengelse av tusenårsskiftet, nærmest som en slags finale¹⁶. I en artikkel i *Nytt Norsk Tidsskrift* (2/2006) skriver Aagedal og Brottveit at fusjonen mellom de to jubileene var uheldig og svekket unionsjubileets historiske forankring, skapte uklarhet om hva det var man feiret og bidro til en arrangementsprofil som ble vanskelig å forstå. I tillegg hevder Aagedal og Brottveit at disse problemene skyltes aktørens intensjon eller mangel på sådan (Aagedal og Brottveit 2006:121ff). Fra arrangørens side ser det ut til at man unnvek det nasjonale og historiske i jubileet. I stedet la man vekt på at det skulle være selvkritisk og reflekterende i et samtids- og framtidsperspektiv og peke ut over det nasjonale. I følge arrangørene skulle jubileet ikke fokusere på en norsk identitet, snarere dempe en slik. Norge 2005s slagord var ”Verdensborger i forvandling 2005”. Denne profilen ble av flere møtt med kritikk og ble oppfattet som noe ”uklart og intetsigende” (Skagestad 06.2005)¹⁷. Dette valget gjenspeilte den nasjonalismekritiske eller snarere nasjonalengstelige holdningen Man unngikk å bruke nasjonalsymboler og i stedet for å bruke unionsjubileum eller feiring, valgte man å bruke betegnelsen markering om begivenheten for å tone ned festkarakteren i forhold til svenskene. Slik kom det til å fremstå som om den viktigste aktørens erindringspolitikk var ikke å ha noen erindringspolitikk.

Markeringene til den viktigste aktøren var ifølge Aagedal og Brottveit fundert på en festivalfilosofi som mer legger vekt på kulturaspektet enn på de historiske begivenhetene (Aagedal og Brottveit 2006:125). Også dette bidro til uklarhet. En festivalmodell er en pluralistisk organiseringsform som åpner for mangfold, stor aktivitet og deltakerprofil, men samtidig kan den gjøre det utydelig hva man egentlig er med på og hva budskapet er. Aagedal og Brottveit konkluderer med at resultatet av denne filosofien var at arrangementene landet rundt fikk preg av historieløse folkefester og feiringer av stedet og regionen framfor nasjonen (ibid. s. 127). Denne bruken av historie betegner de som ”edutainment” (ibid. s. 129). Dette er en bruk som benytter underholdningskulturens sjangre, som blander fiksjon og fakta på en måte som gjør det umulig å diskutere budskapet. Dette representerer en kamp om fortiden gjennom en mytologisering på bekostning av fakta, noe Hylland Eriksen også er inne på i sitt essay *Kampen om fortiden* (1996). Dette er typiske trekk ved postmoderne-inspirerte jubileer som tenderer til å nedtone det historiske til fordel for underholdningsidealet.

¹⁶ Se for øvrig St.prp. nr. 55 (1997–98): *Om markeringen av tusenårsskiftet 2000–2005*. Kulturdepartementet.

¹⁷ I sin kronikk i *Farmand* stiller Skagestad seg kritisk til flere sider ved jubileumsfeiringen, både den ideologiske, den historiske og til de økonomiske disposisjonene.

Det var flere aktører i jubileumsåret med egne program, bla Den norske kirke, Slottet, Forsvaret, Regjeringen og Stortinget, men ”Arrangørselskapet Norge 2005”, underlagt Kulturdepartementet, var å anse som hovedaktør. Det initierte, koordinerte og støttet mange prosjekter og arrangementer landet rundt og kom derfor direkte eller indirekte til å legge føringer for markeringene.

Med slike føringer fra sentralt aktørhold i minne kan vi nærme oss bruken av Olavstradisjonen i jubileumsåret under Olavsfestdagene. Kan det tenkes at det finnes tilsvarende tendenser å spore også i festvalens innhold og form? Et annet sentralt spørsmål er hvordan Olav den hellige, feiringen av olsok og Olavstradisjonen i stort kan koples på et jubileum i det 21. århundre.

5.4.2 Fra programmet

I Nidaros ble hundreårsmarkeringen en del av Olavsfestdagene. Innenfor festdagene var det også en egen Festuka som munnet ut i en Kulturnatt. I tillegg ble Trøndersk Matfestival arrangert mot slutten av festivalen. Festivalarrangørene organiserte dermed tre større arrangementer. At festivalen favnet flere feiringer, var for så vidt ikke noe nytt. Det hadde også vært tilfelle i 1997, men dette året var likevel sammensetningen mer kompleks.

14. mars presenterte direktør for Olavsfestdagene, Per Kvistad Uddu festivalprogrammet for 2005 for pressen. Han hevdet at 2005-programmet var det kvalitativt beste gjennom tidene. Det var en massiv vokal satsing med både norske og svenske utøvere. På det klassisk-musikalske området kunne han vise til både opera, Händels oratorium Messias og en Jussi Björling-feiring. Det var også kammermusikk, og en nyskrevet jazzmesse kalt *Grenseløs Gud*. Uddu kunne også by på en serie foredrag og et Olsokseminar knyttet til både unionsoppløsningen, Norge som selvstendig stat og Olavsarven (Andersen 15.03.2005). I følge Olavsfestdagens målformuleringen fra 2003 (se pkt 5.2.4) skal festivalen være en kirke- og kulturfestival der det kirkelige spiller en sentral rolle. Denne delen av programmet som Uddu her presenterte, var ment å ivareta deler av denne siden ved festivalen, men hvorvidt denne siden kom til å spille en *sentral* rolle, kan synes noe usikkert. Som kommentar til programmet skrev Andersen i *Adresseavisen*:

Hele syv av ti Olavsfestdager er i sommer viet ”Festuka” i anledning hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen. Festuka, som også inkluderer en ny runde med ”kulturnatt” skal gjenspeile den

såkalte "tusenårsjubileumsstemningen" fra 1997. Både Trondheim kommune og organisasjonen Norge 2005 tungt inne i festuka. Den veier også meget tungt i det totale programmet som er mer folkelig festpreget enn på lenge. (Andersen 15.03. 2005).

Trondheim kommune vektla underholdningsaspektet i jubileumsmarkeringen. På kommunenes webside 27. juli kan vi lese at det legges opp til en "Formidabel festuke" der internasjonale artister og norske verdensstjerne vil sette sitt preg på byen. Kongen og dronningen sammen med andre prominente gjester fra fjern og nær vil delta i feiringen. Det svenske innslaget utgjør bla representanter fra de svenske vennskapsbyene og ordförande for kirken i Norrköping, Pehr Løfgreen, som er spesielt invitert av Nidaros domkirke. Olavsfestdagene 28. juli til 6. august skal bli en folkefest uten like. Hundreårsjubileet markeres innenfor rammen av festdagene. "Festuka – som pågår fra søndag 31. juli til lørdag 6. august – arrangeres i samarbeid med Olavsfestdagene og Hundreårsmarkeringen Norge 1905-2005." Ikke nok med det, søndag 6. august arrangeres en stjernespekket Kulturnatt (Trondheim kommune 27.07.2005).

Startskuddet for åpningsprosesjonen gikk som de siste årene, fra Jomfrugateallmenningen. Prosesjonen fikk også dette året et "lekende" preg med mangfold og middelalderinnslag. Det var pilegrimer, riddere, bunadskledde deltakere, geistlige i sine ornater og offentlige aktører både lokalt, regionalt og nasjonalt. Prosesjonen gikk gjennom byen opp til Nidarosdomen og Borggården, og toner fra jazzmusikk og salmesang fylte byens rom. Hege Aasmundtveits Olavsikon ble igjen båret gjennom byens gater. Ved Erkebispegården ventet et festivalklart publikum og gjester på den offisielle åpningen.

Festivaldirektør Uddu uttalte at man i år forventet å slå alle publikumsrekorder. Med over 800 artister og 300 arrangementer forventet man mer enn 200 000 deltakere. Årsaken til det var den svensk-norske festuka som startet søndag 31.juli.

Vi skal ha en egen festuke som er Trondheims offisielle hundreårsmarkering for unionsoppløsningen. Her skal vi lage folkefest på Torvet hver dag den siste uka av festivalen, forteller festivaldirektør Per Kvistad Uddu, og frister med artister som Håkan Hellström, Carola og DDE, Turboneger og Timbuktu. De tre første dagene har fokus på den kirkelige feiringen. Festuka starter på søndag og åpnes av

kongeparet, mens den offisielle åpningen av Olavsfestdagene er i dag og foretas av kulturminister Valgerd Svarstad Haugland. (Kristiansen, Kai 27./28.07.2005).

Denne fokuseringen på Festuka etterlater et inntrykk av at det er denne siden av feiringen som har størst interesse. Det var Festuka som var jubileumsmarkeringen. Denne hadde det største programmet, med stor bredde og folkelighet, også her med stor satsing på det musikalske.

Uddu trakk fram urpremierer på kirkeoperaen *Madonna Furiosa* og *Watermusic* med Trondheim Symfoniorkester på en lekter i Nidelva som høydepunkter i tillegg til satsingsområdet Festuka. Årets tema var "Folkefest uten grenser" og derfor sto mange svenske artister på programmet. Uddu viste til at årets festivalartist var svensk, nemlig Jussi Björling (ibid.).

Det ser ikke ut til at alle delte Uddus ubetingete begeistring over festivalutvalget. I en kommentar i *Adresseavisen* ved programpresentasjonen i mars, skrev avisens kulturansvarlig Sigrun Berge Engen at festivalen nok ville glede svenskene og bli folkelig, men neppe var særlig spenstig og egnet til å markedsføre Trondheim internasjonalt. Valg av artister som Sven Bertil Taube, Lill Lindfors og Mikael Wiehe og for det litt yngre publikum, Winnerbäck, kan neppe sies å være nyskapende. Dette er artister som man møter på andre festivaler og ifølge Engen derfor mindre egnet til å gi festivalen en egen profil. Det samme gjelder ved valget av Odd Nordstoga. Men festivalens barneprogram, den nyskrevne kirkeoperaen og jazzprogrammene var tiltalende (Engen 15.03.2005).

Da kulturministeren fikk ordet, viste også hun til "det grenseløse" i årets festival. I følge *Adresseavisen* roste kulturministeren arrangementet for å ha et internasjonalt arbeid i tankene og for å sette søkelyset på fattigdomsbekjempelse, etter FNs tusenårs mål.

Dette gjør at vi også løfter blikket ut over våre grenser, det er rosverdig. Samtidig er dette et arrangement som styrker og fornyer vår egen kultur, og jeg har gledet meg til å være med, sa Svarstad Haugland. Så er det duket for ti magiske dager, bygget på bredde, folkelighet og kvalitet. (Adresseavisen 29.7.2005:2).

Den 31. juli ankom kongeparet Trondheim by til den offisielle markeringen av unionsoppløsningens 100-årsmarkering og åpnet Festuka. I talen la kongen vekt på

Olavsarvens betydning for det norske folks identitet, både nasjonalt og internasjonalt. I internasjonal sammenheng trakk han fram Olavsfester og Olavskapeller i mange land som møteplasser for Olavstradisjonen med Trøndelag og Trondheim som det naturlige sentrum i europeisk sammenheng. Dette fellesskapet når stadig flere generasjoner, som søker til Nidarosdomen. Trondheims ordfører, Rita Ottervik, fremhevet byens evne til å skape folkefester og viste til 1997-jubileet. Hun håpet for øvrig at festuken skulle bli en tradisjon under Olavsfestdagene (Bajoghli 31.07.2005).

De tre siste dagene av festivaluken var viet den trønderske matfestivalen, der man satte fokus på regionens råvarer og mattradisjoner. Slik ville man profilere det lokale og stedege. I Olavsfestdagens program går det fram at både foredrag, gourmetkvelder og folkelighet gjennom mattilbud i boder og gatekafeer sto på ”menyen” (Olavsfestdagene 2005b)

Olavsfestdagene kulminerte i Kulturnatt. Den ble åpnet av ordfører Ottervik kl 13.00 siste dag i festuka og pågikk fram til midnatt. Kulturnatt er et konsept med sterke kommersielle innslag, etter mønster fra andre europeiske byer. Det var 55 arrangementer, åpne butikker og kulturinstitusjoner. Arrangementene ble besøkt av rundt 11 000. Et av arrangementene var ridderturning mellom de røde og de blå, der slaget sto om Jämtland. Her var det norsk-svenske fortelleraspektet satt inn i et lekende rollespill. Prosjektleder for Kulturnatt 2005, Jens Storli, var ikke engstelig for å blande kommersialitet og kultur, og selv om det var mange arrangement, var han sikker på at det ikke ble ”overload” av kultur. Det hadde vært fulle hus hele uken og de fleste arrangement denne natten var gratis (Tiller 05.08.2005).

Som vi ser, går det fram at den offisielle hundreårsmarkeringen først og fremst tar form av en festuke innenfor rammen av Olavsfestdagene. Olavstradisjonen og hundreårsmarkeringen som en historisk begivenhet er ikke så lett å få øye på i underholdningstilbudene. Riktignok er flere av sentrale datoer som kan koples til unionsoppløsningen utenfor festivalens datoer, men det skulle ha vært mulig å stadfeste og produsere minner i flere programmer. Hva som er Olavsfestdagene og hva som er hundreårsmarkeringen er heller ikke helt klart. Det hele ser ut til å gli over i hverandre. Er det 100-årsmarkeringen man deltar i eller er det Olavsfestdagene når man går på en konsert med Lill Lindfors eller for den saks skyld jazzmessen Grenseløs Gud? Riktignok går det fram at selve 100-årsmarkeringen starter med Festuka, men fra Olavsfestdagens målformuleringer fra 2003 (se pkt 5.2.4), blir det understreket at Olsokfeiringen er kjernen og utgangspunkt for selve festivalen – en festival som favner

Hundreårsmarkeringen. Festivalen er en kirke- og kulturfestival der det kirkelige spiller en sentral rolle. Men med den store satsingen på folkelighet og bredde som dette arrangementet la opp til, kan det likevel være en fare for at dette bildet ble underkommunisert eller utydelig. Med alle de ulike arrangementene er det en utfordring å integrere disse som ulike sjangre i et narrativ om Olavshistorien. Og når det norske og nasjonale tones ned, står også det identitetsskapende ved tradisjonen i fare for å falle ut. Det er også en fare for at den kirkelige siden kan komme til å oppfattes som innledningen til selve festivalen. At det så tydelig kommuniseres et tidsskille, bidrar til dette. Først er det olsok med kirkelige arrangementer, så kommer folkefesten; Hundreårsmarkeringen med Festuka, Kulturnatt og Trøndersk Matfestival. Dette er med på å underbygge en slik oppfatning. Andresen har også vært inne på dette tidligere. *Adresseavisen* tok opp disse utfordringene allerede i forbindelse med programpresentasjonen til Uddu.

-Olavsfestdagene spenner i år bredere enn noen gang før. Har dere ikke vurdert å stramme inn litt; rendyrke Olavsfestdagene som en høykvalitets kirke- og kulturfestival, og heller la andre arrangører "henge seg på" i utkanten under egen fane. Noe á la den mangeslungne "fringe-festivalen" i Edinburgh som ikke er en del av selve Edinburgh-festivalen? (Andersen 15.03.2005).

Uddus svar var at man ved å samarbeide hadde større mulighet for å påvirke kvalitet og til å koordinere alle de nye elementene og aktørene som ville inn i Olavsfestdagene. Altså skape et sammenhengende hele av mangfoldet. Han så ingen motsetning mellom å øke festivalens primærvirksomhet og den andre siden av festivalen som er sterkt økende. Uddu sa likevel at utfordringen er "...å kommunisere hva vi er ansvarlige for. Gjør vi ikke det godt nok, kan en Edinburgh-modell tvinge seg fram..." (ibid.). At ulike aktører ønsket å delta under Olavsfestdagens paraply for å profilere seg, viste interessen for Olavsfestdagens nettverkssatsing dette året. En av begrunnelsene for å satse på dette var i følge Olavsfestdagens markedsjef Erling Johansen at kulturfestivaler er godt egnet som møteplasser for nettverksbygging mellom lokale og nasjonale topper innen kultur, næringsliv og politikk (*Adresseavisen* 01.08.2005).

Denne sammenblandingen av folkefest, kommersialitet og olsokfeiring ser altså ut til å by på noen utfordringer, men oppfattes ikke som et problem så sant man lykkes i kommunikasjonen. I sitt olsokforedrag året før gir Knut Andresen uttrykk for noe av det sammen da han sier

...alt som arrangeres i Trondheim i disse dager, er Olsokfeiring. Domkirken har sitt spesielle ansvar og sitt spesielle område som delaktig i dette bilde. Grekerne skyter opp raketter over hustakene 1.påskedag for å feire Jesu oppstandelse, mens prestene forretter påskegudstjeneste inne i kirkene. Slik har også vår Olsokfeiring i Trondheim blitt. Den består ikke bare av prestenes og kirkemusikernes virksomhet, men også av folkets raketter. (Andresen 2004:1).

Under festivalen var det altså mer eller mindre forpliktende fellesskap som man kunne delta i på ulike nivå. I fellesskapene kommuniseres mindre av det nasjonale og historiske, men desto mer av det folkelige og internasjonale. I et identifiseringsarbeid inngår likhet innad og avgrensing utad. Det blir da et spørsmål om hvorvidt disse fellesskapene er egnet for et identitetsarbeide og om det i det hele tatt er mulig å identifisere seg med et diffust internasjonalt fellesskap? Det blir derfor et spørsmål om noen sider ved festivalen er bedre egnet til identifiseringsarbeidet enn andre.

Når det gjaldt de første dagene av festivalen, selve olsokfeiringen, som innebar større involvering fra kirkens side, var disse dagene nærmere knyttet til Olav og nasjonen enn ikke til Olav som hellige og det nasjonale. Også her ble det samtidsperspektivet som fikk dominere. Olsokseminaret som var en nyskapning av året, hadde som hovedmål å knytte sammen det som skjedde på Stiklestad med det som skjedde i Trondheim rundt olsok. Ønsket var å sette fokus på aktuelle samfunnsproblemer gjennom bruk av historien.

Programoversikten for Olsokseminaret viste mange ulike tema. Seminaret hadde tittelen *Nasjonsbygging og grensesprengende fellesskap Olavsarven 1905 – 2005*. Foredragene var lagt til Stiklestad 30. juli henholdsvis Trondheim 31. juli. Programmene på Stiklestad var nærmere knyttet til nasjonen og det historiske mens programmene i Trondheim, med foredrag i Erkebispegården og med gudstjeneste, var nærmere knyttet opp til kunst- kultur- og trosdimensjonen. Det var også på Stiklestad at kongen holdt sin tale knyttet til unionsoppløsningen og ikke i Trondheim. ”Norges evige konge, Olavsarven i nasjonsbyggingens tjeneste”, ”Olavsarvens betydning i unionstidens statsdannelse” og ”Religion og samfunn, nasjonens verdigrunnlag” var noen av temaene på Stiklestad. I Trondheim ble bla foredragene ”Han som kastet sverdet”, ”Olavsskikkelsen i svensk bevissthet”, ”Høvding, helt og helgen. Olav den hellige i norsk litteratur” og ”Olav i troslivet” avholdt (Olsokseminaret 2005). Dette føyer seg inn i tendenser fra tidligere jubileumsår. Alle gode framskritt og frihet for folk og land kan koples til et bestemt sted. Nasjonens brennpunkt framstår gjennom kongens tilstedeværelse her, og stedet er først og fremst Stiklestad. I innledningen til seminarprogrammet skriver biskop Wagle at årstallene 2005, 1905 og 1030 er

årstall som knytter sammen nåtid og fortid, og at dette handler om de lange linjer i vår historie (Wagle 2005c). At 1905 -2005 kan koples til Stiklestad, må sees i sammenheng med tallrekken 1030-1814-1905-1945-2005. De utgjør et sammenhengende narrativ - fortellingen om frelse. Det dreier seg om en frelseshistorie hvor kongen er sentral enten det er Olav den hellige, Håkon VII, Olav V eller Harald V, med den kristne Gud i ryggen som ”stille lempet så vi vant vår rett”.

Men Wagle ser ut over det nasjonale. Nøkkelbegivenhetene som knytter 2005, 1905 og 1030 sammen, forankrer Norge i et nordisk og europeisk fellesskap. I dette fellesskapet finnes et gyldig budskap for nåtiden. Nøkkelbegivenhetene formidler budskapet som utfordrer oss og vår tid. Budskapet folder seg ut i Olavsarven som var en skapende kraft i det nasjonale reisiningsprosjektet fram mot 1905. Denne arven har biskopen før omtalt som Nidaros-spiritualiteten. Det er en korsspiritualitet der en selv trer tilbake for noe som er større. Det er en spiritualitet i både forsakelse og tro, som en Jesu etterfølger (Wagle 2005a:21). I programmet for Olsokseminaret 2005 stiller biskopen spørsmålet om Olavsarven er en levende og skapende arv som fortsatt kan utfordre.

Gjelder det også i dag – i jubileumsåret – hundre år senere? Hvilke sider ved Olavsarven kan ha kraft og relevans i seg til å utfordre oss som enkeltmennesker, som kirke, som nasjon, som region i det globale fellesskap? Slike spørsmål og temaer vil stå i fokus i Olsokseminaret 2005 (Wagle 2005c).

Wagle svarte selv på spørsmålene i sin tale under festgudstjenesten i Nidarosdomen. Olavsarven står i livets tjeneste og omslutter oss i dag. Derfor er det ikke først og fremst av historiske grunner dagen feires. ”Det handler om å kunne tre til side for å gi plass til andre”, sa Wagle og tok selvkritikk på den vestlige kulturs vegne (Wagle 2005b:2ff). Han hadde et håp om at den olsokoppblomstringen som gjorde seg gjeldene over hele landet skulle bli en helgenfest som ikke bare var krydder i hverdagen, men ville utfordre oss på et eksistensielt nivå, fordi den viser veien til Kristus. I følge Wagle handler Olavsarven derfor om veivalg – til det som tjener livet.

Kan det handle om de veivalg vi velger i møte med skjebnespørsmål som hører vår tid til: Hvordan opptrer vi og handler vi som kristen kirke i globaliseringens tidsalder i møte med andre kulturer og religioner? Hvordan kan kampen for bærekraftig utvikling vinnes på en jord som lider under vårt overforbruk? Hvordan kan kampen mot fattigdommen vinnes og FN's tusenårsmål oppnås? Vi stiller disse spørsmål, favnet av Olavsarven. (Ibid.s. 3).

Olavsarven handler derfor om å tre til side for livets skyld, for sin nestes skyld. Med dette perspektivet koplet Wagle jubileumsmarkeringen til Olavstradisjonen og olsokfeiringen 2005. ”Er ikke den fredelige avslutningen på unionen mellom Sverige og Norge i 1905 et nærliggende eksempel på dette, når vi i dag er samlet til festgudstjeneste 100 år etter.”, sa Wagle og viste til at det ble gitt avkall på våpenmakt for fredens skyld, for fremtidens skyld (Wagle 2005b:2).

Sammenkoplingen med 1905 - 2005 og Olavshistorien blir av Wagle satt inn i en eksistensiell og tidløs sammenheng. Dette kan skje ved at de faktiske hendelser løftes ut av sin historiske sammenheng og blir gitt en allmenngyldig karakter. Dette skjer i mytens form. Historikeren Torbjörn Nilsson viser til mytologiseringsaspektet ved unionsjubileet. Han hevder at slikt er mulig fordi innholdet er mangeslungent, men at myter evner å formidler en slags felles verdier, visse moralske eller ideologiske standpunkter (Nilsson 2005:11). 1905 er uløselig knyttet til nasjonalisme og folkesuvereniteten, og dette var drivkreftene bak unionsoppløsningen og de ulike konfliktene som preget prosessen. Helt fredfullt var det nok ikke. Men nye myter skapes som passer det svensk-norske selvbildet bedre, hevder Nilsson - nemlig landenes evne til å unngå vold i mellomstatlige forbindelser og evne til å bidra til internasjonale konfliktløsninger (Nilsson 2005:19). Hylland Eriksen har også vært inne på denne type mytologisering når han påstår at myten har den egenskap at den former og knar historien for å få den til å passe inn. Og passer inn gjør denne fortellingen i tidsaksen 1030-1814-1905-1945-2005 som danner grunnlag for et erindringsfellesskap, som riktignok blir framhevet å strekke seg ut over Norges grenser.

Som vi ser av programmet, er noen av foredragene nærmere knyttet opp til det norske og norsk historie, men foredrag og undervisning er som tidligere nevnt, i mindre grad egnet til å skape nærhet til historien og derfor mindre egnet til identifisering. I tillegg legges det også her et fokus på det samtidsrettede, i overensstemmelse med Norge 2005s intensjoner. Dette gjør historiefortellingen mindre egnet for stadfesting av fellesskap og aktualisering. Andre deler av olsokfeiringen ser ut til å involvere større deler av mennesket, både kropp og intellekt. Utviklingen på disse sidene bruker også historien mer direkte.

5.4.3 Pilegrimen og olsokfeiringen

Pilegrimsvandringar til Nidarosdomen, tidebønner, gudstjenester og andre kirkelige arrangementer er en integrert del av Olavsfestdagene. Mange viktige programmene finner sted i Domkirken og Erkebispegården. Disse sidene ved festivalen gjør seg særlig gjeldende i selve olsokdøgnet, dvs 28.-29. juli, men er selvfølgelig ikke bare koplet til ”Det hellige døgnet”, men gjør seg gjeldende gjennom hele olsok som i Domkirken feires fra St. Jakobs dag 25. juli til og med 3. august.

Når det gjaldt Pilegrimsfenomenet, hadde mye skjedd siden den spede begynnelsen i 1980 til den nå mer institusjonaliserte Pilegrimen. Til utviklingen av den moderne pilegrimsbevegelsen hadde en rekke aktører bidratt. Sammen med Den norske kirke, kirken i Nidaros og Domkirken deltok staten, næringslivet, offentlige regionale og lokale myndigheter, private interesseorganisasjoner og enkeltpersoner.

Det store året for Pilegrimen var nok 1997 med langvandringene og åpningen av pilegrimsleden med stor P - leden fra Oslo til Trondheim. Det var særlig de store pilegrimsprosjektene, ”Prosjektet pilegrimsvandring i en ny tid” (PVT) initiert av Domkirken og daværende domprost Finn Wagle og ”Fornyelse av pilegrimstradisjonen” sammen med ”Prosjekt pilegrimsleden” som kom til å legge grunnen for utviklingen av denne siden av tradisjonen.¹⁸ Prosjektene gjenspeilte på mange måter hovedaktørene, og det var nå utviklet tre hovedområder for bevegelsen, nemlig natur, kultur og kirke (Bakken 1997a:6). Som kommentar til ”Prosjekt pilegrimsleden” skriver Knut Andresen at noe av målet var ”... å legge til rette for friluftsliv som kombinerer natur- og kulturopplevelser, og å formidle pilegrimsferdenes historiske og åndelige tradisjon til dagens vandrere” (Andresen 2005:165). I plan for prosjektet ”Fornyelse av pilegrimstradisjonen” hadde lederen av prosjektet, Arne Bakken, utarbeidet hovedmål, delmål og tiltak¹⁹. Bland disse kan vi merke oss at et av delmålene er å ”Stimulere til kristen og kulturell identitet” og et av tiltakene er ”Teologisk og praktisk arbeid med å levendegjøre katedralen og Olavsarven for vårt folk og for vår kirke som helhet.” (Bakken 1997a:5). Her legges det altså vekt på identitetsaspektet og på deltakelse – ikke bare for den enkelte men også på et kollektivt nivå.

¹⁸ ”Prosjekt pilegrimsleden” var et samarbeid mellom Direktoratet for naturforvaltning (DN), Riksantikvaren (RA) og Den norske kirke. PVT satte i gang prosjektet ”Fornyelse av pilegrimstradisjonen”. Ut av dette vokste det nåværende Pilegrimsutvalget. (Den norske kirke. www.kirken.no)

¹⁹ Se appendiks A.

De tre hovedpilarene fra 1997 skulle på nytt bli tydeliggjort i 2005, som var ”Friluftslivets år”. De tunge aktørene fra 1997 var igjen medspillere. Det ble arrangert en ”Pilegrimens dag 25. juli, men hovedprosjektet for året var felles langvandring (Andresen 2005:204)²⁰. Dette bidro nok til at denne delen av Olavstradisjonen var tydelig framme under Olavsfestdagene i 2005, både under olsok i form av alle pilegrimene som var synlige i byen, gjennom egne tiltak for disse, program og arrangementer knyttet opp til Pilegrimen, ved pilegrimsprestens aktiviteter, et eget møtested for vandrene, i selve kirkerommet og gjennom egne publikasjoner, symboler og ritualer. Kirken tilbød pilegrimsmesser og gudstjenester, noe som for øvrig pågikk gjennom hele festivalen.

Det var altså et sterkt fokus på Pilegrimen dette året. Det var mange som deltok langs de forskjellige rutene inn til Nidaros, også fra svensk side kom langvandrere via Østerdalsvegen og Romboleden. Dette understreket det svensk-norske samarbeidet og kan koples til Hundreårsmarkeringen og til den økumeniske bestrebelsen. Denne siden av Olavsarven kunne derfor sies å formidle noe av ”Verdensborger i 2005” og ”Den grenseløse Gud”.

Langvandring er en mer organisert vandring, der man kan oppleve fellesskap og sammen skape et miljø langs veien. En stemningsrapport fra noen av deltaker viser noe av opplevelsesaspektet, både på natur, kultur- og kirkeområdet. Liv Steinsvåg fra Mandal og Madeleine Munksgaard fra Brædstrup i Danmark beskriver det slik:

... Turen min begynte 21. juni 1999 ved ruinene av Mariakirken i Oslo og ble avsluttet 24. juli 2005 ved Nidarosdomen. I fem av disse somrene har jeg vandret ulike etapper av Pilegrimsvegene, tre av dem alene, slik at jeg nå har gått hele veien. Det har vært en tur fylt av store øyeblikk. Når jeg lukker øynene, kan jeg se for meg stiene, veiene, de bratte bakkene og fjellviddene. Og ikke minst gleden ved å snu seg og se bakover og utover dalen, se hvor uendelig langt man har gått. Jeg ser alle veikantene røde av markjordbær, blåbær eller bringebær. Ikke visste jeg at landet vårt er så fantastisk vakkert, heller ikke at det finnes så mange store og små gardsbruk...Det er rart å gå forbi den ene nedlagte gården etter den andre, bl.a. Jorlia gård trolig ryddet etter år 1000. Her har det vært 50 hus på det meste og nå står det tomt. Hvem skal redde disse flotte bygningene? Matpakken ble spist i duskregn under låvebroa. Vi hadde koselig guide denne dagen som kunne fortelle oss om folk og historie. Ved Olskjelda dagen etter kunne vi slokke tørsten, en av flere Olavskilder langs leden. (Pilegrimsledene til Nidaros 2005).

Møtet med Nidaros og målet opplevde de som særlig høytidelig.

Nidarosdomen er betagende smuk. Vi satte os på den store domkirkeplads foran Vestfronten og lod skønheden trænge ind i sjælen. De hundreder af pilgrimme og turister der myldrede omkring mig, kunne slet ikke forstyrre mig. Hvor var det godt jeg tog til Trondheim! ...

²⁰ Langvandring ble første gang gjennomført i 1997, deretter i 2000. Etter 2005 er slike langvandring blitt en del av olsokarrangementene. En langvandring innebærer å delta i et mer eller mindre organisert vandringsfellesskap langs en av de lengre, offisielle vandringsledene med mulighet for ledsager, ofte en prest.

... Det var spesielt å nærme seg målet Nidaros den siste dagen. Vi hadde alle en historie med oss, og en grunn til at vi gikk der. Det var en nærmest andektig følelse å se målet i det fjerne. Seieren over å ha klart det, fellesskapsfølelsen, fordi det var aldri snakk om å gi opp før vi var framme. Det var derfor ikke så rart at tårene rant da vi holdt rundt hverandre vel framme ved kirken. Det var så fint å bli tatt imot i Pilegrimsstuene, og at det var noen der som ventet på oss. Så kunne vi endelig gå inn i kirken til kveldsmesse og lovsang – målet var nådd. ... (Pilegrimsledene til Nidaros 2005).

Som vi ser er naturopplevelsen og fellesskapsfølelsen viktig, og det å bli tatt i mot og sett spiller nok en vesentlig rolle ved siden av selve naturopplevelsene. Hvorvidt det spesifikt kristne er en viktig del, kommer ikke fram her, men en form for religiøsitet kan skimtes. Og denne religiøsiteten er nær forbundet med naturopplevelsene. For pilegrimene finner møtet med fortiden sted i historiske rom i naturlandskapet i en aktivitet som kopler nåtidsmennesket til middelaldermennesket. Historien romliggjøres og kan oppleves med kroppen. Dette bevirker at historien inderliggjøres og aktualiseres slik Lowenthal har pekt på. Det er en kopling mellom kropp-sjel, natur-kultur og fortid-nåtid som kan gi en helhetsopplevelse.

Et annet viktig moment for identitetsarbeidet er å ha overbyggende narrativer som virker integrerende på livets ulike erfaringer. Religion og verdisystemer er slike. Å utvikle fortellersiden av pilegrimsvandringen er derfor nødvendig for å skape mening til nåtidsmennesket. Tanken om at det i historien finnes et budskap gyldig for nåtiden er en grunnleggende tanke i moderne pilegrimsarbeid og blir ofte kommunisert, f.eks i pilegrimslitteraturen. Dette grunnleggende finnes så vel som hos middelalderpilegrimen også hos nåtidsmennesket, nemlig hellighetslengselen og lengsel etter helhet og sammenheng i tilværelsen. Det er et ønske om å nå inn til livets innerste mening og til tilværelsens bærende krefter for alt liv. ” Det som er felles fra slekt til slekt. Det som bærer og fører fremover. Det er snakk om de dype kilder for felles liv og samfunn. Det sant religiøse liv gjelder både den enkelte og fellesskapet.” (Bakken 1997c:28). Det er altså en slik grunnleggende tanke som er overlevert gjennom tidene og som nå kommer til uttrykk i fortellingen om Pilegrimen.

Bakken forklarer pilegrimsvandringen vha hovedelementene; et utgangspunkt eller oppbrudd, vandringsveien, selve målet og veien hjem, i en ny og forbedret tilstand (Bakken 1997b:8). Hva er det så man bryter opp fra? I *Pilegrimshåndboka* (1997) kan vi lese at det er et oppbrudd fra materialisme og selvopptatthet, og en søken etter andre, varige verdier, til fellesskap med Gud, med hverandre og med skaperverket (Wagle 1997:7). I betenkningen til Kirkemøtet i 1999, *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid* (1999) kopler man denne lengselen til dype røtter i mennesket og setter den religiøse søken i forbindelse med lengsel

etter helhet og identitet. I betenkningen er det et underliggende premiss at vår tid har en mangel. Også kirken selv har det. Gjennom å gjeninnføre skriftemålet og ved større vekt på symboler og ritualer kan kirken komme moderne menneskers lengsel og behov for helhet i møte (Laugerud 1999:16). Også i pilegrimslitteraturen finner vi et slikt syn på nåtiden. Teologen Brita Hardeberg fremholder at det postmoderne mennesket har behov for sammenheng, forankring og helhet og at billedskapning og symbolbruk er vesentlige formidlingsmåter for dette. Etter hennes mening har middelalderens pilegrimstradisjon et stort potensiale her (Hardeberg1999:39). Nesten 500 år med lutherdom ser ut til å stå i veien for helhetsfølelsen og den kulturelle dimensjonen. I middelalderen finnes nøkkelen, og derfor må man gjenskape middelalderens helhetsforståelse.

Pilegrimsvandring fremstår derved som et botemiddel og en måte å gjenvinne det tapte på. Med hele kroppen og sansesystemet vandrer man langs en tidløs akse, gjennom historien og naturen. Kroppen selv innehar fortellerstemmen i en sammenhengende historie om helhet. Dermed kan historien internaliseres og få betydning for ”meg”. Den blir noe mer enn bare fakta. Historien får betydning på et eksistensielt nivå. I en pilegrimsvandring får naturen og landskapet også mening og blir en del av det hellige gjennom å være en del av veien mot et hellig mål der målet i følge tradisjonen til syvende og sist er Gud. Naturen selv er en ”...religiøs erkjennelsesvei” heter det i betenkningen til Kirkemøtet (Laugerud1999:6.). I følge Berit Lånke, pilegrimsentusiast og teolog, er det lengselen etter det som kan gjøre mennesket helt, altså Gud som er drivkraften og derfor er selve pilegrimsvandringen en gudstjeneste (Lånke 1999:67). Hvorvidt dette er en vesentlig faktor hos de fleste vandrere, er noe uklart. Mange som vandrer de ulike ledene oppsøker ikke pilegrimsprestene, pilegrimsmottaket eller andre institusjonaliserte opplegg. Andresen skriver at det er vanskelig å definere hvem som kommer som pilegrim, som turist eller som vanlig besøkende og ”Mange er tydelig på privat tur og forholder seg deretter.” (Andresen 2005:199).

Det er altså vår egen tid vi bryter opp fra. Botemiddelet finnes i middelalderens tradisjoner, symboler og ritualer, langt borte. Likevel finnes det tangeringspunkter for nåtidsmennesket. Usikkerhet og oppbrudd finnes i begge tidsepoker og derfor kan mennesket kjenne seg igjen. Den grunnleggende menneskelige søken er en faktor som overskrider tiden. Stedet og naturen er også tidløse faktorer. Nidarosdomen selv blir et fortettet symbol for det hele. Den er en pilegrimsvandring i seg selv og taler til oss gjennom århundrene like inn i våre liv (Bakken 1997b:7). Den blir noe mer enn ren materie, den er en beåndet historieforteller.

I slike betraktninger ligger en innebygget kritikk og et uuttalt premiss om at det som var er bedre enn det som er. Pilegrimsretorikken brukes til å tydeliggjøre vår egen tid og tradisjonen til å fremme kulturkritikk i en selektiv handling. Det er slike fenomener som Anne Eriksen omtaler i artikkelen *Den nasjonale kulturarven – en del av det moderne* (1993). Man utelater sider ved fenomenet og epoken som i fortiden var en helt sentral del fordi det ikke passer inn i dagens verdensbilde og hos det postmoderne mennesket. Utelatt er alle sider ved middelalderen vi helst ikke vil huske, som sykdom og sult, stigmatisering og botstvang, maktmisbruk, despoti og føydalisme, konformitet og ufrihet, uvitenhet og frykt for naturen, fastlåste kjønnsroller og barnemishandling.

I en luthersk tradisjon kan det hellige målet fortone seg som et paradoks. Med reformasjonen tok man avstand fra tenkningen om at det hellige har en spesiell oppholdsplass. Gud møter mennesket over alt, og det er derfor ikke nødvendig å møte fram på bestemte plasser til bestemte tider. I artikkelen *Naturvandring eller indre reise* (2002) stiller historikeren Arne Bugge Amundsen seg kritisk til det ideologiske og teologiske grunnlaget i pilegrimsfenomenet og stiller spørsmålet: ”Hvorfor et ytre sted?” (Amundsen 2002:163). Han svarer ved å si at konstruksjonen av et ytre sted har sammenheng med konstruksjon av mening. Ved at ledende kirkelige og andre aktører fremholder målets estetiske og sakrale kvaliteter gjøres vandringsveien meningsfylt og tilfører den hellighet. Uten en tematisk konsentrasjon rundt Olavstradisjonen, Nidaros og Trondheim som kirkelig og historisk sted, vil pilegrimsvandringen fremstå som et annet meningskompleks, nemlig å gå på tur. Likevel finnes det en luthersk reservasjon mot å helliggjøre stedet – et ”reservatio mentalis”. Løsningen for kirken i iveren etter å imøtekomme den fysiske vandringen mot et hellig sted blir ifølge Amundsen å transformere stedet gjennom å omdefinere vandringsveien til en indre reise (ibid. s. 164ff). Konklusjonen synes da å være

...at den religiøse stedsproblematikken slik den kommer til uttrykk i de norske, statskirkelige forsøk på å tolke den, dypest sett vender tilbake til en eksistensiell og individuell tolkningsproblematikk (ibid. s. 166).

Ifølge Amundsen kommer dette paradokset også til uttrykk i aktørnivå. Tross kirken og offentlighetens store satsing på kulturalisering og åndeliggjøring av pilegrimsvandringen, synes det religionssociologiske kart å avtegne mindre interesse for vandringen blant viktige bærere av norsk lutherdom, nemlig i misjonsorganisasjonene (ibid. s. 162). Selv om

pilegrimsbevegelsen startet som en neden-ifra-bevegelse i følge Andresen, avslutter Amundsen med å hevde at revitaliseringen også har en bevisst intensjon i et oven-ifra-perspektiv og at kirken tross Pilegrimens metamorfose har sikret seg stedet, ritualene og tolkningsnøkkelen i en kamp om den religiøse søken i vår tid. Og kampplassen er ”Ja, den er ”historien” som en postmoderne mulighet for opplevelse.” (Amundsen 200: 169).

Den eksistensiell og individuelle vandringen synes også å komme til uttrykk i pilegrimsprestens arbeide. I sin masteroppgave om *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros Domkirke* (2007) viser Øyvind Vådahl til at åndelig veiledning og retreat er blitt en stadig viktigere del av pilegrimsprestenes arbeid og at kirken selv oppfatter dette som en oversett praksis. Dette ble drøftet i betenkningen til Kirkemøtet. Igjen er begrunnelsen en mangel ved både den lutherske kirke og ved kulturen. Denne mangelretorikken begrunner revitalisering av fortidspraksiser som skal bøte på eksistensielle og åndelige nåtidsbehov (Vådahl 2007:68).

5.4.4 Glimt fra gudstjenestelivet

En sentral gudstjeneste knyttet opp mot Pilegrimen er Olavsvaka - tradisjonen fra middelalderen med våkenatt mellom 28. og 29. juli. Nå ble det igjen lest tidebønner og middelaldertekster med Olavsmotiv. I gudstjenestene var det lagt opp til deltakelse gjennom ulike symbolhandlinger og ritualer, lystenning, meditasjonsstasjoner og gjennom kirkerommets løse inventar som f.eks bønnebordet, bibelpulten med en Olavsbibel og fra 2005 en besøksbok der pilegrimene kunne skrive seg inn. Det sistnevnte var fra kirkens side også et forsøk på å registrere hvem som var pilegrim og hvem som var på tur (Andresen 2005:199). Man kunne gå på kurs i tidebønner og selv delta i gjennomføringen av disse. Helt siden 1990-tallet har tidebønner vært sentralt under olsok. Tidebønngruppen i Nidaros har arbeidet aktivt for revitalisering av denne delen av gudstjenestelivet. I arbeidet med revitaliseringen har gudstjenesteaspektet og aktiv menighetsdeltakelse stått sentralt. Det er salmer fra det gamle Nidaros, ”Brevarium Nidrosiense” 1519, som er gjenskapt og brukes i tidebønnene (Abildsnes og Bergheim 2007:5ff). Her finnes bla vesper som innleder døgnet kl 23:00 og som en må anta var sentral for middelalderens pilegrimer. Denne type historiebruk utvider det sakrale rom og muliggjør opplevelse og deltakelse i sterkere grad. I en gudstjenesteform fra middelalderen, om enn i en luthersk utgave, dramatiseres historien gjennom tydelige symboler og ritualer. I den gregorianske tidebønnsangen, som aktiverer flere sider hos mennesket, gjenskapes noe av middelalderens mystikk og stemning fra det

hellige døgnet. Men tross tidebønnaktiviteten, har det særegne tekstmaterialet for Olavstradisjonen i liten grad vært benyttet gjennom olsokdøgnet. Det har vært lite tilgjengelig offisielt liturgisk materiale til bruk under Olavsfesten. For å bøte på dette ble det fra Kirkerådets nemd for gudstjenesteliv (NFG) allerede i 1998 tatt initiativ til et prosjekt for å utarbeide slikt materiale. Prosjektet fikk navnet *Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid (MOT-prosjektet)*. Liturgisk senter i Trondheim fikk det administrative oppdraget, og i 2005 la arbeidsgruppen fram sitt resultat i *Nådens morgenlys. Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid*. Intensjonen var å sette fokus på selve kjernen i Olavsarven, liturgien, og samtidig øke bevisstheten om olsok som kirkelig høytid (Midttun, Jørund og Arne Solhaug 2005:7,8). I forordet til boken leser vi at ”Olavsarven omfatter en folkelig fromhetsbevegelse som er levende nesten fram til vår egen tid, en kirkepolitisk bevegelse fra høymiddelalderen...” (ibid. s. 8). Det kan da synes noe underlig at man fra den spede begynnelse på 1800-tallet måtte helt fram til 2005 før man tok fatt i kjernen. Den kirkelige motstand mot ”papisteri” og ”dagdrømmer” fra Nidaros kan synes glemt. Kanskje er det likevel ikke kontinuitet. En kan også dra i tvil om det er en fromhetsbevegelse, da i så fall i mindre grad innenfor de pietistiske miljøene. Forfatterne av boken viser til den sterke oppblomstringen av interessen for Olavstradisjonen fra 1900-tallet og særlig pilegrimstradisjonen rundt Nidarosdomen som et incitament for liturgiarbeidet. Det kan derfor snarere se ut som om dette har sammenheng med å møte ”den åndelige lengsel i vår tid” og kanskje på å fange opp vandreren som er på tur til en ”indre reise”.

5.4.5 Trondheim som kirkehovedstad nok en gang

Ser en Festivalen og Hundreårsmarkeringen under ett, slår det en at det er et bredt samarbeid mellom Den norske kirke, statlige institusjoner og kommersielle (kultur)aktører.

Bak må en forvente at det ligger ulike motiv for bruk Olavstradisjonen. Flere av de sentrale aktørene hadde understreket det utadrettete perspektivet i festivalen og i 100-årsmarkeringen og satt Olavstradisjonen inn i en slik sammenheng. Tradisjonen inngikk i ”et grenseløst fellesskap”, men som Kongen uttalte det, i dette fellesskapet sto Trondheim og Trøndelag i sentrum.

At Trondheim hadde klare mål om noe mer enn å skape formidabel folkefest, kan vi lese ut av ulike planformuleringer. I Kommuneplanens budsjett for 2005 under tema kultur står det:

Markering av unionsoppløsningen - Norge 2005

Formannskapet har vedtatt rammene for kommunens engasjement og profilering (jfr. f.sak 208/03 og 16/04). Hundreårsmarkeringen i Trondheim skal reflektere byens og regionens betydning for utviklingen av det moderne Norge. Markeringene i Trondheim gjennomføres i samarbeid med bl.a. Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS, NTNU, Olavsfestdagene, felleskomiteen for Jämtland og Trøndelag, fylkesmannen og flere av byens kulturaktører. Hovedarrangementet i Trondheim vil være gjennomføringen av festuka i tiden mellom 31. juli og 6. august (Trondheim kommune 2004/2006:110).

Denne uttalelsen viser oss at kommunen har et sterkt samtids- og framtidrettet perspektiv på markeringen og Olavsfestdagene. Erindringspolitikken er mindre synlig, og det historiske aspektet nedtonet til fordel for kulturaspektet. Bak kan vi skimte andre visjoner for kommunen. Det kirkelige området er et ledd i profilering av kommunen i en nasjonal (og internasjonal) sammenheng, noe som tydelig kommer til uttrykk i kommuneplanens strategidokument for 2001-2012. Der heter det at ”Trondheim skal i 2010 være hovedsete for Den norske Kirke.” (Trondheim kommune 2004/2005:8).

Også Olavsfestdagene viser sammenfallende visjoner på dette området. Til kulturmeldingen *Kunsten å være kirke* (2005) var en av høringsinstansene Olavsfestdagene²¹. I meldingen framgår det at kunst er et satsingsområde for kirken. Man skal vektlegge bredden i den kunstnerlige aktiviteten, utvikle teologisk refleksjon rundt kirkens kulturelle oppdrag og uttrykksformer, utarbeide en strategi for kultursatsingen og det nasjonale, regionale og lokale skal synliggjøres i denne strategien. Utvalget ser det som naturlig at man oppretter et senter for dette i samråd med andre faginstanser. Styret i Olavsfestdagene viser til at det allerede finnes fagmiljøer i Trondheim og

...støtter utvalgets forslag om at det opprettes et *Kirkens senter for skapende og utøvende kunst i samspill med ett eller flere eksisterende frie fagmiljøer*. Olavsfestdagens styre mener Trondheim kan være et naturlig sted å lokalisere et slikt senter..... Vi mener også etableringen av et slikt senter kan være en naturlig del av bestrebelsene på å gjøre Trondheim til et nasjonalt kirkelig senter. (Olavsfestdagene 2005a:3).

²¹ Kirkerådet ga i 2003 Norske kirkeakademier i oppdrag å utforme en kulturmelding for Den norske kirke. Kirkeakademiene oppnevnte et bredt sammensatt utvalg til å utarbeide meldingen under ledelse av Rikskonsertenes direktør Einar Solbu. Meldingen ble overlevert Kirkerådet 8. mars 2005. Meldingen ble sendt ut til alle landets menigheter og er ment å være til inspirasjon og videre oppfølging i den lokale menighet. Kirkerådet gjennomførte våren 2005 en begrenset høring for å få innspill til oppfølging av konklusjonene i kulturmeldingen (Den norske kirke. www.kirken.no.)

Også fra Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR) foreslår man en slik lokalisering. NDR er et av flere fagmiljøer i Trondheim. I sin høringsuttalelse anbefaler de

... etablering av et Kirkens senter for skapende og utøvende kunst slik dette er beskrevet i meldingen. Det vil etter NDRs mening være naturlig at disse utviklingsoppgavene vurderes innlemmet i planene for etablering av et nasjonalt kirkelig senter i Trondheim. Trøndelagsfylkene har svært relevant kompetanse innenfor hele kunst og kulturfeltet med mange aktuelle institusjoner med formidlingserfaring, nettverksforståelse og gode samarbeidsrutiner til å kunne løse denne delen av kirken og kulturlivets utfordringer (Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider 2005:2).

Verdt å nevne i denne sammenheng er også Trøndelagsrådets²² *Samhandlingsprogram 2005-2006 - sluttrapporter*²³. I sluttdokumentet kommer det fram at man ønsker en satsing på kunst og kultur som grunnlag for verdiskapning, og Olavstradisjonen er en del av dette. I sluttrapporten for 2005 går det fram at man skal arbeide for Trondheim og Trøndelag som nasjonalt kirkelig tyngdepunkt gjennom ulike tiltak. Dette blir ført videre i Samhandlingsprogrammet for 2006 Satsingsområdene er å få kirkemøtet lagt til Trondheim. Erkebispegården og Nidarosdomen inngår som argumenter. Videre skal det arbeides med å forsterke innhold og formidling av Olavsarven regionalt, nasjonalt og internasjonalt, videreutvikle pilegrimstradisjonen gjennom samarbeid med Santiago Compostela og Nidaros/Stiklestad, gjennom å tilrettelegge for internasjonal pilegrimsturisme og gjennom å støtte arbeidet med pilegrimssenter i Trondheim og på Stiklestad og å utvikle Olsokseminaret som arena for dialog mellom samfunn og kirke. (Trøndelagsrådet 2007:6ff).

Som vi ser, er det flere stemmer som igjen taler Trondheim sak i bestrebelsen på å bli Norges kirkesenter. Denne gangen er det større tyngde bak forslagene. Kulturmeldingen kan gi Nidaros og Trondheim et fortrinn mht kultur- og kunstaspektet. Her er det etablert tradisjoner, og man har erfaring på området samt lokaliseringen av tunge fagmiljøer. Samtidig satser man fra politisk og kirkelig hold på samarbeid for større bredde og for å sikre økonomien. Pilegrimstradisjonen sees på som et særlig satsingsområde i en utadrettet og internasjonal virksomhet.

²² Trøndelagsrådet er et politisk samarbeidsorgan mellom Sør-Trøndelag fylkeskommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune.

²³ Sluttrapportene er en kortfattet oppsummering av tiltakene i samhandlingsprogrammene for 2005 og 2006. Som vedlegg til denne korte rapporten, ligger en utskrift av rapporteringen på nettstedet www.trondelagsradet.no. Se for øvrig appendiks B.

5.4.6 Oppsummering

Da Olavsfestdagene var over, kunne man konstantere at 280 000 hadde besøkt festivalen, og festivaldirektør Uddu kunne derfor slå fast at dette var tidenes festival. Kvaliteten på programmene hadde vært høy, men et skår i gleden var at det ungdommelige publikummet hadde sviktet (Larsen 08.08.2005:2). Det ser ut til at markeringen av jubileet også i Trondheim kom til å bli preget av en festivalfilosofi slik Aagedal og Brottviet gjorde rede for i sin artikkel. Underholdningsaspektet ble svært tydelig, først og fremst gjennom Festuka. Aagedal og Brottveits begrep "edutainment" synes å ligge nær opp til en beskrivelse av markeringen. At hundreårsmarkeringen var lagt til en egen festuke understreker dette. Det var et vell av ulike arrangement som kunne gjøre det vanskelig å vite hva men deltok i. Det nasjonale er også svært utydelig, selv i kongens åpningstale legges det vekt på det internasjonale. Når det norsk-svenske står på programmet, er det i form av lekende roller eller overlatt til artistene. Det er en vekting av historien som et rom å leke seg i her og nå. Olavsfestdagens øvrige program viser stor grad av samme filosofi. Det historiske fikk større gjennomslag i festivalens innledende fase, men også her sto det utadrettede i fokus. Pilegrimen kom til å utgjøre en markert side av olsok. Denne siden inngår i en strategi både fra Domkirkens side og fra politisk hold lokalt og regionalt. Samtidig ser det ut som om denne siden av Olavstradisjonen i særlig grad synliggjør en eksistensiell dreining i bruken av tradisjonen. I tillegg kan en merke seg koplingen kommersialitet og kultur og tendensen til å styrke den regionale og lokale identiteten på bekostning av det nasjonale. Kommunens egne uttalte visjoner underbygger følelsen av at historien brukes instrumentelt.

6. ÅRENE ETTER - NOEN UTVIKLINGSTREKK

6.1. Festivalprofil og samarbeidsproblemer

Fra enkelte hold var det reist noen betenkeligheter rundt den utviklingen Olavsfestdagene hadde tatt og dermed den bruken som Olavstradisjonen inngikk i. Nå tok dette form av konkret kritikk. En av de som offentlig hadde tatt til orde for at festivalen hadde forlatt sitt kjerneområde, var stortingsrepresentant Ola T. Lånke. I en artikkel i *Adresseavisen* går det fram at han mener at festivalen nå har sviktet Olavsarvens kjerne. Bredden i konseptet går på bekostning av det sentrale, nemlig det å være en kirkelig kulturfestival som formidler det

historiske og tradisjonen som levende, utfordrende arv. Festivalen ser ut til ikke å ha annen profil enn bredde, noe som skaper uklarhet, sier Lånke som bla viser til prosesjonen og åpningsseremonien. Samtidig retter han skarp kritikk mot det han kaller trøndersk sjåvinisme. Kjerneprofilen må styrkes og en del sjåvinistiske trekk må bort om festivalen skal bli noe mer enn en bred lokal og regional folkefest. I sin tid var Lånke en pådriver for å gjøre festivalen til en knutepunktfestival. Lånke minner om at det forplikter å være nettopp dette og minner om at Olavstradisjonen ikke er en trøndersk tradisjon, men et kristent felleseie (Andersen 29.07.2006).

Uddu svarte på kritikken ved å understreke at det ikke var et bevisst ønske om å svekke den kirkelige profilen. Til *Adresseavisen* forteller han at det nettopp er koplingen kirkelig profil, Olavsarv og kultur som er Olavsfestdagene. Han viser til den sterke og langsiktige satsingen på pilgrimsvirksomheten, på det høyaktuelle "Walls-prosjektet"²⁴, på en rekke kirkekonserter og gudstjenester. Imidlertid medgir han at den kirkelige delen muligens ikke er kommunisert godt nok og at andre sider har fått større fokus i media. Når det gjaldt trøndersjåvinismen fremhevet Uddu betydningen av først å styrke selvbildet og egen identitet. Å kvitte seg med husmannsånden var nødvendig for å kunne gå ut nasjonalt og internasjonalt, noe som var målet på lengre sikt (*Adresseavisen* 29.07.2006).

I tillegg til Lånkes kritikkperspektiv, var det også andre sider ved utviklingen som ble gjenstand for kritikk. Uddu hadde i sin direktørperiode bygget opp Olavsfestdagene til en stor festival i Norge. I hans tid var det blitt kjente operastjerner og popkjendiser på torvene, ridderturneringer, historisk marked og familieprogrammer. Likevel var det vanskelig å få medieoppmerksomhet utenfor regionen og dermed markedsføre festivalen i en større sammenheng. I 2006 ble det satset høyt på verdenskjente stjerner som Plácido Domingo og Sissel Kyrkjebø. I følge *Adresseavisen* hadde Uddu en filosofi om at "Finkulturens flørt med folkeligheten skulle gå opp i en høyere enhet..." Domingo skulle åpne døren mot internasjonale artister. Grepene skulle profilere festivalen nasjonalt. Satsingen påførte Olavsfestdagene store økonomiske tap, særlig konserten med Domingo, som fikk liten oppslutning fra publikum (Andersen m.fl. 28.11.2008/08.01.2009).

²⁴ Her ønsket man å sette fokus på dagsaktuelle problemer knyttet til åndelige og/eller fysiske stengsler for menneskelig samhandling. Erik Hillestad sto bak ideen til "Walls-prosjektet" hvor kunst og musikk skulle danne en bro over "murene". Problematikken fikk et konkret uttrykk ved at en av hovedartistene i musikkforestillingen *Songs across Walls of separation*, den palestinske utøveren Jamil Sayeh, ble nektet innreise til Europa og Norge. For mer utførlige opplysninger les f.eks *Adresseavisen* 01.08.2006:2, Kultur-Adressa.

Dårlig økonomisk styring og mindre god realitetsorientering skapte økonomiske problemer som man dro med seg inn i 2007. I tillegg viste det seg at Uddus lederstil skapte problemer innad i organisasjonen. Samarbeidet var ikke godt og fra styret uttalte man at ”Styret hadde også ambisjoner om mer enn å være med på ”Per Uddus festival.” ” (Andersen m.fl. 28.11.2008/08.01.2009).

Det kan se ut som om kritikken om svak kirkemusikalske profil hadde fått noe gjennomslag i 2007-programmet for festivaldirektør Uddu understreker at den kirkemusikalske og klassiske profilen er kjerneprodukt for festivalen, og årets program var et forsøkt på å understreke det. Man fikk nok drahjelp her fra en stor internasjonal salmekonferanse som ble avholdt i Trondheim. *Adresseavisen* skriver at ”Kirkeprofilen skjerpes” og at salmekonferansen nok ”...gir synergieffekt i form av flere konserter og foredrag knyttet til ”salmevåren” som har blomstret i den vestlige kirkeverden i noen tiår. (Andersen 28.03.2007). På programmet sto navn fra øverste hylle som tenoren Rolando Villazón og pop/rockartisten Sinéad O’Connor. I følge Uddu var dette artister som bidro til å sette festivalen på et betydelig større kartutsnitt enn Midt-Norge. Likevel, det folkelige fornektet seg ikke. Det var et musikalsk møte mellom biskop Wagle og DDE-artisten Bjarne Brøndbo.

Selv om festivalen hadde gått med underskudd i 2006, satset man altså også i 2007 friskt på verdenskjente artister og kvalitet som kom til å koste dyrt. Også dette året gikk man i underskudd, og fra sponsorhold var det misnøye med resultatene.

Høsten 2007 annonserte styret at Uddu ikke fikk forlenget sitt åremål. Fra styret ble det poengtert at de ikke var misfornøyd med Uddus arbeid i den 10-årsperioden han hadde ledet festivalen. Likevel, det var Uddus festivalstrategi, lederstil og økonomiske disposisjoner som var det avgjørende for denne beslutningen. Det styret ønsket, var fornyelse av Olavsfestdagene – både i forhold til organisering, omfang, program og profil. (Andersen m.fl. 28.11.2008/08.01.2009). At sponsorene også kan ha medvirket til Uddus fall, er heller ikke usannsynlig.

Kritikken mot Uddu resulterte i at han trakk seg før åremålsperioden gikk ut, og man ble uten festivaldirektør i 2008. Dette året ville man satse på ”Klassiske fyrtårn” og den verdenskjente stjerne Bobby McFerrin var festivalartist (*Aftenposten* 05.07.2008). Festivalprofilen sammen med samarbeidsproblemer, mindre god økonomisk styring og tapet av Uddu som ressursperson, kom til å falle svært uheldig ut. I 2008 var festivalen på konkursens rand, men

ble reddet med midler fra Kirke- og kulturdepartementet. Den nytilsatte direktøren, Randi Wenche Haugen, uttalte seg senere om forholdet og viste til manglene realitetsorientering, regnskapsrot og sviktende stipulerte inntekter. Verst ut kom satsingen på det klassiske fyrtårnet kirkeoperaen *Eystein av Nidaros*, som bidro til underskuddet med en formidabel kostnadssprekk (Ballade 09.10.2008).

Dette resulterte i en mer forsiktig satsing når det gjaldt bredde og på internasjonale artister og større prosjekter. Bedre økonomisk styring, bedre kopling børs og katedral og satsing på inntektsbringende arrangementer gjorde at festivalen gikk med overskudd i 2009 (Andersen 06.08.2009). Fortsatt var bredden der og organiseringen bidro til å videreføre det folkelige preget, faktorer som jo hadde vært et av Lånkes ankepunkt og som Adresseavisen hadde vært inne på i sitt spørsmål til Uddu under programlansering våren 2005.

6.2. Olavsarven i et synkront perspektiv – Olsokseminaret

Også samtidsperspektivet kom til å bli ført videre. Olsokseminaret var en av arenaene for det. Som i Trøndelagsrådets *Samhandlingsprogram 2005 og 2006 – sluttrapporter* (2007) framkommer det også i virksomhetsplanene for kirken i Nidaros f.o.m. 2005 at Olsokseminaret er et satsingsområde når det gjelder å formidle kirkens budskap inn i samfunnet og fremme samarbeid mellom kirken og samfunnet. Tema for årets seminar var *Statens verdigrunnlag*, og bakgrunnen for valget var det varslede skillet mellom stat og kirke. Man ønsket å debattere samfunnets grunnleggende verdibestemmelse og forankringspunkt for verdispørsmålene. I forordet til programmet skriver Knut Andresen at dette griper helt tilbake til 1030 og utfordrer oss i dag i forhold til hva slags samfunn vi ønsker oss. Dette handler om kjernesporsmål i Olavsarven (Andresen 2006). Dette spørsmålet var et viktig spørsmål for kirken, og gjennom året pågikk høringsuttalelser til utredningen om den nye stat-kirkeordningen. Statens verdigrunnlag settes altså inn i et historisk perspektiv med 1030 som utgangspunkt. Rent historisk bygger staten først og fremst på folkesuverenitetsprinsippet og de moderniseringsprosessene som ble drevet fram fra slutten av 1800-tallet. Eriksen og Stensvold har pekt på at tradisjonen kan virke legitimerende på samtidsspørsmål og at historien ofte brukes slik. Inn i tradisjon - Olavsarven - leser man de kristne humanistiske idealer og i forlengelsen av dette, demokratiske verdier. Det var jo nettopp dette Olavsfiguren symboliserte i det nasjonale reisiningsprosjektet på 1800-tallet og som gjorde det mulig å

kople 1905 – 2005 til Olavshistorien, og som for så vidt også var årsaken til at kirken under krigen ikke kunne samarbeide med en stat styrt etter naziideologien. Nå står altså det norske folk ovenfor radikale endringer, og selv om vi er i ferd med å omdefinere vår kulturelle identitet, er frihet, demokrati og humanisme - forstått som Olavsarv - verdier å bygge samfunnet videre på. Det er med andre ord en normativ bruk av historien.

Kirkesaken fikk mye medieoppmerksomhet. Fra enkelte hold ble det understreket at et skille mellom stat og kirke angikk så vel troende som ikke troende medlemmer. I en kommentar i *Nationen* viser Trude Beer til kirkens historie som grunn til at kirke på norsk er noe mer enn et samfunn for de troende. I et land som har hatt en formalisert statskirkeordning gjennom nesten 500 år, angår den de fleste av oss. Den er et sted for fester og tunge stunder, og følger mennesket fra vogge til grav. Kirken er av betydning for mange og tilbyr religiøs tilhørighet også for dem som ikke tror (Beer 2006:2). Det har med andre ord å gjøre med kulturell identitet og fellesskap. Kirken er en del av det å være norsk. Beer hevder videre at et skille vil frata store deler av det norske folk et religiøst rom og det offentlige rom en religiøs dimensjon. Dette vil på sikt kunne gjøre samfunnsdebatten trangere. Når så mange både i og utenfor kirken er engasjert i debatten rundt statskirkeordningen, forteller dette om viktige tradisjoner og et etisk fellesskap i det norske samfunnet. Dette engasjementet er med på å utvide debatten i det offentlige rom, hevder Beer. De problemstillinger Beer her fremmer, var blant temaene på Olsokseminaret, f.eks i foredragene ”Religionenes rolle i det offentlige rom” og ”Toleransebegrepet i dagens samfunn” (Olsokseminaret 2006).

I 2006 var det 100 år siden kroningen av Håkon VII. I Nidaros ble kroningsjubileet markert med en gudstjeneste 22. juni. Kongehusets rolle i det moderne Norge kom derfor på agendaen på flere områder. Det ble berørt i Olsokforedraget i kraft av den historiske sammenhengen mellom konge og kirke, og i pressen ble kongens rolle i stat/kirkeforholdet debattert. I et debattinnlegg i *Aftenposten* stiller Halvor Nordhaug, praktikumrektor ved Det teologiske Menighetsfakultetet, spørsmål om kongedømmet bør gjøres livssynsmessig nøytralt eller om det fortsatt skal være knyttet til Den norske kirke. Konstitusjonelt eller i kirkelig sammenheng har kongen ingen formell makt, men kongedømmet har sitt eksistensgrunnlag gjennom å være tradisjonsbærer for det norske folk. Kongen står i arven fra 1030 og dette er en levende arv. Dette kom særlig til uttrykk med jubileumsgudstjenesten i Nidaros. Nordhaug viser til historikeren Bomann Larsen som uttrykte at Nidaros er basis for det norske

kongeriket og et verdisted for det norske folk og land gjennom å være bærer av gamle tradisjoner. Nordhaug mener dette viser til en viktig funksjon for både kirken og kongedømmet og viser til Bomann Larsens uttalelse om at ”Begge ivaretar viktige deler av nasjonens historie og identitet og uttrykker folkets ”kollektive hukommelse”.” (Nordhaug 19.09.2006). Med en ny kirkeordning på plass i 2014 vil ikke kongen i statsråd være den øverste leder av kirken. I forlengelsen av dette spør så Nordhaug hva resultatet kan bli for selve kongedømmets grunnlag og for Den norske kirkes stilling i folket om kongen helt løses fra sin tilknytning til kirken. Direkte svar på spørsmålet gir han ikke. Likevel, Nordhaug peker på et av de to forslagene fra Gjønnestutvalget – modellen med en lovforankret folkekirke. Det kan reises kritikk mot kongens kirkeprofil og aktive kirkeengasjement med tilknytningen til et bestemt trossamfunn i et flerkulturelt samfunn. En lovforankret folkekirke kan etter Nordhaugs mening gjøre kongens engasjement mer naturlig. Samtidig vil Den norske kirke innenfor denne modellen få en særstilling som gjør det mulig å markere ”kristendom på norsk” – den kristne kulturarv i historie og tradisjoner. Det skulle etter hvert vise seg at det nettopp kom til å bli denne modellen som de syv partiene på Stortinget samlet seg om.

Olsokseminaret som et fast innslag i olsokprogrammet profilerer aksene Trondheim-Stiklestad gjennom samarbeidet Stiklestad Nasjonale Kultursenter, Olavsfestdagene i Trondheim og Nidaros biskop. I 2007 var det Pilegrimen som sto i fokus. I flere år hadde arkeolog og forsker ved Nidarosdomens Restaureringsarbeider (NDR) Øystein Ekroll arbeidet med den materielle kulturen knyttet til Helgenkongen. Nidaros som gravkirke, St. Olavs skrin og Olavskilden ved Nidarosdomen hadde vært gjenstand for hans forskning²⁵. Dette var sentrale deler i den middelalderse pilegrimsdimensjonen. Nå ble disse løftet fram i Ekrolls Olsokforedrag. Selv om Olavsskrinet i dag mangler og pilegrimsmålet ikke lenger er et skrin med relikvier, men målet heller er en diffus meningsskapende faktor etter en indre reise, sier dette likevel noe om den tilnærmingen som har skjedd til helgenkongen. På postmoderne premisser foregår en form for revitalisering av middelalderens ritualer og symboler, med forankring i *stedet*.

Noe av begrunnelsen for å sette Pilegrimen på programmet var, ifølge biskop Wagle, tidsånden. I innledningen til seminarprogrammet skriver han at ”Oppbruddstegnene fra slutten

²⁵ Ekroll har publisert en rekke bøker og artikler om sitt arbeide. I 2006 var han flere ganger intervjuet av Aftenposten om de forannevnte områdene. Se f.eks *Aftenposten* 25.09., 26.09. og 13.12.2006.

av forrige århundre har bare tiltatt i styrke. Tydeligere og tydeligere ser vi en pilegrimsfornyelse vokse fram. Pilegrimen er virkelig på vei i et nytt århundre!” (Wagle 2007). Seminaret hadde et på-vei-perspektiv og med på veien var nå en psykolog, Einar Lunga fra Helse Førde. Hans foredrag hadde tittelen ”Den moderne pilegrim. Pilegrimsvandring som kilde til livsforbedring”. Når Krogseth i forbindelse med sin kompensasjonsteori snakker om resakralisering på postmoderne prinsipper, viser det til en perspektivforskyvning. En slik perspektivforskyvning må vi kunne si har funnet sted når det gjelder Pilegrimen. Der fokus før var det vertikale, gudsperspektivet med et ytre mål, er nå det horisontale fremtredende. Samtidig innebærer denne forskyvningen et individuelt perspektiv med en psykologisering veiledning, noe som underbygger inntrykket av et subjektivt, og terapeutisk perspektiv i pilegrimsvandringen så vel som et åndelig. Med på veien til det gode liv finnes ikke bare pilegrimsprester, men også psykologer²⁶. I Øyvind Vådahls masteroppgave om *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros Domkirke* (2007) framgår veiledningsaspektet hos pilegrimsprestene som vesentlig. I virksomhetsplanen for kirken i Nidaros 2007 er også dette veilederaspektet nedfelt som et satsingsområde (Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2007:5).

Det synes som om engasjement knyttet opp til Pilegrimen er en viktig satsing for å ”møte den åndelige lengsel i vår tid”. Det ser likevel ut til at det er tenkt utover dette. I virksomhetsplanen for 2005 kan vi lese at Nidaros bispedømme har som mål å ”Utvikle Nidaros som kirkelig senter”. Et av tiltakene for å nå dette er å satse på Pilegrimen. Man ønsker å ”Engasjere seg i arbeidet med en kirkelig overtakelse av Forsvarets eiendommer i Trondheim sentrum” (Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2005). Også Trønderlagsrådet uttrykker en slik strategi når pilegrimssatsingen i regionen inngår som et argument for en lokalisering av et preseembede i Den norske kirke (Trøndelagsrådet 2009a). Det hadde i lengre tid vært et ønske om å få til en egen Nidaros Pilegrimsgård med mottak av pilegrimene, retreatter, kurs og levende kommunitet (Areopagos 2007:21). Å sikre seg disse eiendommene ville muliggjøre denne visjonen. Det endte opp med at Nidaros Pilegrimsgård offisielt ble åpnet i 2008 i Forsvarets tidligere eiendom.²⁷ Nå hadde man fått et ”ressurs-

²⁶ På en reise over Dovre sommeren 2009 stoppet forfatteren ved Eysteinkirka for å se på olsokprogrammet. I forbindelse med pilegrimsvandringen var det annonsert mulighet for veiledning og samtale med såvel psykolog som prest.

²⁷ ”Stiftelsen Nidaros pilegrimsgård” ble etablert under stiftelsesmøte i Erkebisppegården 28. januar 2008. Som stiftere tegnet seg Nidaros bispedømmeråd, Nidaros domkirke og Vår Frue menighetsråd, Kirkelig fellelsråd i Trondheim, Nidaros domkirkes Restaureringsarbeider, Olavsfestdagene, Stiftelsen Areopagos, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune. Senere har Kirkerådet vedtatt å gå inn som stifter. Kirkens Bymisjon i

kompetanse- og retreatsenter med forankring i Olavsarven som en økumenisk åndelig arv.” (Pilegrimsledene til Nidaros 2008). Men også fra nasjonalt hold er pilegrimstradisjonen viktig. I 2008 uttalte Kirke- og kulturminister Trond Giske at dette var et nasjonalt satsingsområde hvor målet var å trekke horder av utenlandske turister og pilegrimer til Nidarosdomen og Trondheim. Som prosjektleder hadde ministeren Per Kvistad Uddu. Det kirkelige skal ifølge ministeren stå i sentrum, men han var klar på at han forventet at prosjektleder Uddu ”...skjeler kraftig til sidevirkninger som turisme, næringsliv, kulturliv og profilering av Norge og norsk natur”. (Nationen 12.01.2008)

Året etter ble Olsokseminaret avlyst, men i 2009 var igjen aktuelle saker på programmet. Tema for året var *Kirke og symboler* der ”Olavssteinen på Stiklestad – en luthersk relikvie?” ble belyst. Relikvien på Stiklestad skulle være den steinen som Olav lente seg mot da han døde. Steinen ble en del av inventaret i Stiklestad kirke i 2007, noe som avstedkom debatt. Historisk var det også usikkert om det faktisk var den riktige steinen. I Trondheim var det ”Preses i den norske kirke – symbol og funksjon som var på agendaen” (Olsokseminaret 2009). Seminaret var koplet til en kirkepolitiske høyaktuell sak. Her var det Øivind Østangs kongstanke som igjen var i fokus. Kirke- og kulturminister Trond Giske hadde foreslått, i tråd med Bispemøtets anbefaling, en tolvte biskop. Tanken var å bedre arbeidsvilkårene for preses, lederen av Bispemøtet som nå går på omgang, ved å legge denne funksjonen til en egen bispestilling. Fra kirkelig side var det og viktig å få styrket den geistlige stemme inn i samfunnet og gi de kirkelige strukturene et sterkere samordnende ledd. Både funksjon og lokaliseringsspørsmålet var imidlertid ikke avklart. Trøndelagsrådet gikk sterkt inn for Nidaros (Trøndelagsrådet 2009b). Både kirkefolk og politikere engasjert seg i spørsmålet, men det var mange motforestillinger, særlig sør for Dovre, nå som før²⁸. Trøndelagsrådet har Olavsarven og tradisjonene knyttet til Nidaros som erkebispesete som hovedargument for sitt forslag til lokalisering. Arvens historiske, åndelige og politiske dimensjon blir framsatt som særlig tungtveiende grunner. Selv om et nytt presesembete ikke skulle få nye funksjoner, viser rådet likevel til den symbolfunksjon som en preses ville bli bærer av. Slike symboler er å hente i Nidaros. Nidarosdomen med sin nasjonale symbolfunksjon virker identitetsskapende

Trondheim og Stiklestad nasjonale kultursenter vurderer også det samme. Pilegrimsledene til Nidaros 2008: *Stiftelsen Nidaros Pilegrimsgård*. Publisert på www.pilegrim.info

²⁸ Saken om lokalisering skal opp i Stortingets høstsesjon 2009. På en pressekonferanse 19.08.2009 ledet av Kirkekerådets leder, Nils-Tore Andersen fremgår det at det er enighet i utvalget om at den nye biskopens kontor- og arbeidsoppgaver skal utføres i Oslo, men at et av medlemmene likevel mener at den nye biskopen kan bo og ha tilsyn i Trondheim prosti (Kullerud 2009).

og har samlende muligheter. Også Olavsarven som økumenisk religionsarbeid og religionsdialog fremheves, og det vises til at Nidaros i så måte er kommet langt. (Trønderlagsrådet 2009a). Trondheim var alt en kirkelig hovedstad, slo lobbyistene fast (Bjåen og Jordheim 25.03./01.04.2009). Utover i landet var det betydelig skepsis å spore, også til kirkeministeren. Flere stemmer uttrykte engstelse for om Giske nå ville opprette en erkebiskop i Trondheim. Sjefsredaktør Helge Simonnes i *Vårt Land* uttrykker en frykt for om Giske nå vil utnevne "en biskop i sitt bilde" og dermed gjøre det som startet som en kirkelig prosess til en politisk sak (Simonnes 12.11.2008). Tidligere kirkerådsleder Thor Bjarne Bore skriver på sin blogg, *Bore aktuelt*, at siden Regjeringen nå har gått inn for en tolvte biskop med presesfunksjon uten et eget bispedømme, er det kanskje slik at Giske ønsker at preses skal ta med seg både bispemøtets sekretariat og Kirkerådet til Nidaros og begrunner det med at Giske er trønder (Bore 06.02.2009).

På Olsokseminaret 2009 helte Bore kaldt vann i blodet på trønderne. I sitt Olsokforedrag gav han uttrykk for støtte til tanken om en egen preses i Den norske kirke, men var kritisk til Olavsarven og lokalisering i Trondheim (Lindekleiv 30.07. /31.07.2009). Noen av begrunnelsene for presesstøtten var sammenfallende med Øyvind Østangs argumenter fra 1990-tallet, nemlig en ryddigere organisasjonsstruktur og større samordning, men ellers mente Bore at snarere enn det symbolske er det enhetsaspektet og helhet knyttet til gudstjeneste og sakrament som må være utgangspunktet for en ny presesordning. Olavsarven kommenterte han slik:

Hele korstogs-ideologien og kristning gjennom politisk makt er det ingenting annet å hente fra enn selvbesinnelse og kritisk refleksjon. Heller ikke det nasjonalistiske i Olavsarven er noe vi har særlig bruk for nå. Derimot er det noe å hente fra måten Olavs-skikkelsen ble beskrevet og brukt på. I Snorres bilde av Olav blir kongen omformet fra en brutal leder til en martyr som bærer flere og flere av Kristi trekk (ibid.).

6.3. Olavsarven som identitetsbygger

I strategidokumentet for Kirken i Nidaros *Sammen underveis*²⁹ inngår det økumeniske perspektivet som ett av sju målområder (Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2005-2008). I 2008 var denne siden særlig synlig i Olavsfestdagene. Artister og utøvere fra 60 nasjoner

²⁹ Se også Appendiks C

deltok (Andersen 28.07.2008). I åpningstalen til Edvard Hoem var det globale perspektivet gjennomgående. Han slo fast at det ikke er noen vei tilbake til den snevre nasjonalismens tidsalder. Selv om Olavsmyten er særegent norsk, er den en grensesprengende myte fordi den peker på mellommenneskelige innsikter - seier i nederlaget og kjærlighetens makt. Men den handler også om forvandling - evne og håp til nyorientering. Musikken er en slik grensesprengende faktor og derfor er det bare naturlig at festivalen bærer Olavs navn. Men en musikkfestival kan ikke bli stående i det lokale og provensielle, men må åpne seg mot den globale verden som vi alle er en del av, mente Hoem (Hoem 2008). Hoems perspektiv berører sider ved det Wagle har kalt Nidarosspiritualiteten. Kjernen i Olavsarven er i følge Wagle nettopp vilje til forandring og til å tre til side for livets skyld og gi rom for andre, også om min neste ikke bor i nabolaget. Dette perspektivet viser både en sentrifugal og en sentripetal side ved Olavstradisjonen, noe som etter Krogseths mening er typisk for retradisjonaliseringen i en postmoderne kontekst. I Hoems appellative tekst formidles det nasjonale med negativt ladete ord slik vi ofte har sett når det økumeniske og globale løftes fram. Det nasjonalengstelige eller sogar antinasjonale så vi tydelig i jubileumsåret 2005. Også Bores innlegg har samme vinkling på Olavsarven. Et erindringsfellesskap er avhengig av å bli gjenfortalt og krever avgrensning. Med et sterk utadrettet perspektiv der det nasjonale blekner, kan da dette erindringsfellesskap bestå? Lar det seg gjøre å bygge videre på et minnefellesskap som kan virke samlende og identitetsskapende når minnene kommuniseres med negativt ladete ord og settes inn i en lite definerbar ramme.

Det nasjonale rensningsprosjektet i Norge var båret fram av demokratiseringsprosesser. Det var en liberal nasjonalismeforståelse bygd på en mer folkelig nasjonal identitet. Kulturen ble en viktig identitetsmarkør. Derfor kan man også si at det nasjonale på norsk står for en mer positiv forståelse av ordet. I den politiske nasjonsbyggingen, som er mer tydelig på 1900-tallet, står utvidelse av stemmerett og borgerskapsrettigheter sentralt. Kampen om historien får fart og nye fortellerstemmer inkluderes i fortellingen om nasjonen. Men nasjonal aksept henger sammen med nasjonal forpliktelse og solidaritet mot fellesskapets regler, verdier og normer. Det nasjonale er dermed en viktig faktor som legitimerer moral og ansvarsfølelse.

I boken *Nasjonalstaten: Velferdsstatens grunnlag* (2008) drøfter professor emeritus i sosiologi ved Universitetet i Oslo Sigurd Skirbekk disse sidene ved det nasjonale. I en omtale av boken i *Sunnmørsposten* skriver Per Steinar Runde at Skirbekk stiller spørsmål om viljen til solidaritet og økonomisk utjevning i samfunnet vil vare ved når vi oppmuntrer til en kultur

og en utvikling som virker splittende mer enn samlende. Luthersk sinnelagsetikk, likhetsideologi, gjensidig tillit i samfunnet og ikke minst nasjonalfølelse er grunnleggende verdier i samfunnet vårt som virker samlende. Særlig det siste er av betydning for et nasjonalt fellesskap. Dette fellesskapet er under press fra et mangfold bygd på formell likhet og individualisme som i mindre grad er egnet til å skape samhold. Skirbekks tanke er at et nasjonalt fellesskap virker mer forpliktende og er bedre egnet til solidaritet over generasjonene og ovenfor ukjente medborgere. Likevel skaper nasjonalisme i dag en negativ klang hos mange og blir forstått som noe førhistorisk, ekskluderende, til hinder for frihet og fred, globalisering og menneskerettigheter. Skirbekk stiller spørsmål om det bak slike myter kan ligge en bevisst intensjon, - en ideologi, og viser til mange antinasjonale tendenser i kulturen. Som erstatning for nasjonalstaten viser han til det representative styresett, godhetsregimet, det overnasjonale byråkrati, trosbaserte parallellsamfunn og det forskerbaserte elitestyre. Ingen av disse kan erstatte nasjonal identitet og lojalitet bygd på felles språk, tro, og identifikasjon med land og historiske røtter (Runde 21.07.2009). I frykt for å framstå som seg selv nok, står man altså i fare for å kaste over bord alt - også det som bygger opp. Med utgangspunkt i Skirbekks tanker, kan det se ut som om det er en tålegrense for hvor økumenisk og internasjonal Olavstradisjonen kan være med tanke på identitetsbyggende effekt. Dette gjelder særlig på et samfunnsmessig plan. På et individuelt nivå ser det imidlertid ut som om noen sider er bedre egnet for identitetsarbeidet, som f.eks Pilegimen, med større grad av refleksivitet og involvering. Sammen med det økumeniske og inkluderende tilsnittet og det allmenne preget knyttet til en norsk tradisjon om å gå på tur, speiler denne siden det pluralistiske og eklektiske - alle sammen faktorer som Henriksen og Krogseth har vist til som tidstypiske trekk ved retradisjonaliseringen som identitetsarbeide.

7. AVSLUTNING

Denne oppgaven har tatt for seg bruk av Olavstradisjonen i nyere tid i Nidaros i en kronologisk framstilling. Bakteppet er den middelalderske Olavshistorien. Utviklingstendenser er belyst gjennom analyse av tekstmateriell og tolket i lys av ulike teoriperspektiver som knytter an til tradisjon og kulturarv, minnefeiringer, stedet som

meningsbærer, postmodernitet og identitet. Ved å se på hvordan historien er tilstede og brukes er det gjort forsøk på å forstå den funksjon Olavstradisjonen har for aktørene særlig med tanke på identitet og fellesskapsfølelse.

Kort oppsummert kan vi si at Olavstradisjonen i middelalderen var en vesentlig faktor i Nidaros. I slutten av 1800-tallet ble den tatt opp igjen og ble brukt av kulturradikalere i det nasjonale rensningsprosjektet som en politisk faktor for selvstendighet og demokrati. Utover på 1900-tallet ble tradisjonen tatt opp i kirken og brukt kirkebyggende. Under krigen ble historien omfortolket av nazistene og brukt ideologisk. I etterkrigstiden ble den på nytt tatt i bruk av kirken og utvidet. Etter hvert ser vi en økende tendens mot en tradisjon som brukes kulturbyggende og (kirke)politisk på den ene siden og individuelt og eksistensielt på den andre. Slik bruk faller sammen med en utvidelse av tradisjonen som går på folkelighet og bredde fra 1980-tallet og utover. Det sterke fokuset på folkelighet og bredde blir av enkelte ansett som en trussel mot kjernen i tradisjonen. Utviklingen blir av flere aktører satt i sammenheng med tidstypiske tendenser i kulturen. Det økumeniske og utadrettede er økende. Pilegrimsbevegelsen har blitt kraftig utbygget. Disse utviklingstendensene kan også koples til en kommersialisering av Olavstradisjonen der turisme og næringsliv i økende grad gjør seg gjeldene.

Oppgaven viser mange ulike traderingsmedier som interagerer med hverandre i tid og rom. Disse utgjør til sammen traderingskomplekset Olavstradisjonen. Gjennom de mange ulike traderingsmediene refortelles og fortolkes historien inn i samtiden. I de store jubileene settes Olavstradisjonen inn i fortellingen om nasjonen. Vi møter tradisjonen i de ulike programmene for Olavsfestdagene i mer eller mindre grad i kraft av at denne er rammen for festivalen. Koplingen til Olavstradisjonen er sterkere i olsokfeiringen enn i populærkulturen. Olavstradisjonen formidles gjennom musikk, drama og ulike kunstuttrykk, i symboler og ritualer. Den er til stede i gudstjenestelivet, i pilegrimsmesser og tidebønner. Det har vært en økning i antall gudstjenester som bruker Olavsmateriale. Også i landskapet og den materielle kulturen er Olavsfiguren og historien om helgenkongen nærværende. I nyere tid har bruk av kirkerommet blitt utvidet til å omfatte flere sider av tradisjonen. Pilegrimen er et traderingsmedium som særlig tydeliggjør historien gjennom å kroppsliggjøre denne. I Olsokseminaret er Olavsarven til stede i et forteller- og undervisningsperspektiv med vekt på samtid og samfunn. Den økumeniske bestrebelsen viser Olavsarvens tilstedeværelse som en grensesprengende arv. Utviklingen på det økumeniske området inngår i et lokalt, regionalt,

nasjonalt og internasjonalt samarbeid med mange aktører. Helgenkongen og middelalderen er rykket nærmere formmessig, i mindre grad innholdsmessig. Det første ser ut til å ha sammenheng med meningsskaping, helhetskonstruksjon og verdiformidling, det siste med at det synkrone perspektivet er økende. Kirkelig er det en tilnærming til det katolske, men dette omfortolkes til en luthersk kontekst. Også i fortellingen om den frie og demokratiske nasjonen møter vi Olavsfiguren. Kongen av i dag står i tradisjonen som representant for Olavsarvens verdier og inngår i den mytiske fortellingen om den kristne nasjonen fra 1030. Vi har også sett at Olavstradisjonen er tilstede i offentlige dokumenter, rapporter og planer. Det er også klare tegn på glemsel og underkommuniserte sider ved tradisjonen.

Når det gjelder bruken, ser vi at det både er en kirkelig og en verdslig bruk av historien. Dette gjør seg gjeldene både på et individuelt, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå og gir seg utslag på ulike måter. Innledningsvis ble det vist til at fortiden kan brukes til å skape betydning og mening, sammenheng og helhet, identitet og fellesskap, gi fremtidshåp og incitament til forandring, gi legitimitet til verdier, mobilisere fellesskap og grupper. Den kan også brukes til solidaritet og refleksjon over hvem vi er og ønsker å være. I oppgaven har vi sett eksempler på alle disse brukssidene. På et individuelt nivå formidles historien som et middel til å skape mening og helhet, noe f.eks Eriksen og Selberg flere ganger har understreket som trekk ved tradisjonaliseringen. Vi ser at Olavstradisjonen særlig på et nasjonalt og samfunnmessig nivå brukes for å legitimere fellesverdier. Lokalt og regionalt brukes den som et middel til å profilere stedet og regionen. Olavstradisjonen brukes aktivt for å etablere Nidaros som kirkelig sentrum og som argument i presesdebatten. Slik sett tyder dette på økt selvaktelse og identitetsfølelse for stedet og regionen gjennom bruk av Olavstradisjonen.

Nidaros domkirke vektlegger fellesskapsdimensjon, f.eks i strategidokument *Sammen underveis*. I ulike uttalelser av biskop Finn Wagle fremkommer Olavstradisjonen som et middel til refleksjon over oss selv, som impuls til forandring og til solidaritet over landegrensene, men også som kulturkritikk og kulturelt botemiddel. Olavstradisjonen kan også leses som en av mobiliseringsfaktorene til kirkens motstand under krigen og på nytt som et forsøk på å mobilisere til solidaritet og fattigdomsbekjempelse uttrykt f.eks i tilknytning til FN's tusenårsmål. Olavstradisjonen kan også forstås som mobilisering for kirkelig oppslutning i en pluralistisk kontekst der kirken er under press.

Vi har også sett eksempler på at alle tre måter å organisere fortiden på, gjør seg gjeldene. Man forteller om (har foredrag, seminarer, skriver om), man vandrer i (vandregudstjeneste, prosesjon- og pilegrimsvandring,) og man iscenesetter historien (drama, gudstjenester, Pilegrimen, Historisk marked, ridderturneringer, ulike i-rollen-aktiviteter). Det har vært en dreining mot de to siste måtene å forholde seg til fortiden på, fra et mer kunnskapsorientert og fortellende perspektiv fram mot 1980 til en stadig mer opplevelsesorientert bruk, og dette knytter an til en mer individualisert og refleksiv bruk av historien slik f.eks Lowenthal gjør rede for. Kulturarv, stedliggjøring og aktualitet for individet blir etter hvert mer fremtredende, i takt med tidstypiske prosesser som bla Henriksen og Krogseth har gjort rede for. Vi har også sett at tradisjonen blir framstilt som botemiddel mot tidstypiske tendenser. Dette kommer til uttrykk i offentlige dokumenter, planer og programmer, litteratur, taler og presseklipp, og er særlig tydelig i pilegrimsbevegelsen.

Eriksen og Selberg har vist til at samtidsperspektivet like mye sier noe om traderingsmiljøet og hvordan aktørene ønsker å framstille seg, som om historien som sådan, og at legitimering og meningsskaping er sentrale funksjoner. Gjennom understreking av Nidarosspiritualiteten og den åndelige lengsel i vår tid ser det ut som om Den norske kirke generelt og Nidaros bispedømme spesielt ønsker å framstille Olavsarven som en motstrømsbevegelse og at sider ved denne i særlig grad kan møte behov hos nåtidsmennesket.

Olavstradisjonen inngår i en nasjonal kulturell identitet der kongen spiller en sentral rolle i fortellingen om nasjonen. Kongen har da også en aktiv profil i minneproduksjonen, særlig ved de store jubileene. Det er likevel en dreining bort fra det nasjonale. I språkbruken ser vi antinasjonale tendenser i fortellingen om Olavshistorien. Som Gillis og Skirbekk har vist til, er den nasjonale fellesskapsfølelsen på retur - avløst av en minnekultur som er mer refleksiv og lokalt rettet samtidig som den er global. Vi kan spore slike utviklingstrekk ved Olavstradisjonen. Det lokale og stedege løftes fram gjennom ulike traderingsmedier og av ulike aktører. Det er en sterk fokusering på stedet, Nidaros og Nidarosdomen (og Stiklestad) samtidig understrekes et større fellesskap. Det lokale forsøkes koplet på en internasjonal identitet i et altomfattende fellesskap. Vi ser nedslag av det internasjonale, i Olavsfestdagens program, i pilegrimsarbeidet og i det kirkelige, særlig på det økumeniske feltet. Dette var også tydelig under 100-årsmarkeringen av unionsoppløsningen. Kulturnatt er et typisk eksempel på det som betegnes som "glokalisering". Disse utviklingstrekkene kan komme til å svekke Olavstradisjonen som nasjonal identitetsmarkør for et forestilt fellesskap.

Det ser ut til at man på et nasjonalt nivå forsøker å kompensere det nasjonale som byggesten i et forestilt fellesskap med kulturarv. Myndighetene deltar aktivt i sammensveising av kultur og religion i mye av det organiserte arbeidet som finner sted i aksene Trondheim/Stiklestad. Både Einar Førde og Trond Giske har vist seg som talsmenn for en slik linje.

Pilegrimsbevegelsen er et virksomhetsområde som av flere av aktørene løftes fram som et satsingsområde. Pilegrimen framstilles som en måte å være i verden på. Den blir en motstrømsbevegelse og inngår som botemiddel i en kulturell diagnose. Her kan individet hente mening og sammenheng på refleksiv basis. Bevegelsen er inkluderende med en pluralistisk vinkling. Den religiøse erfaringen kan knyttes til natur og kultur like mye som til det guddommelige. Hvorvidt den enkelte deltaker vektlegger religion, natur eller kultur, framkommer ikke tydelig i denne oppgaven, men det er tegn som tyder på at turaspektet er vesentlig. Pilegrimsvandring oppleves av deltakerne som meningsfull og settes inn i en helhetsramme. Om satsingen på dette området skal lykkes, avhenger nok i en viss grad av at man når ut til nye generasjoner som fører videre turkulturen og ikke minst at det bevilges midler til vedlikehold av de etter hvert mange pilegrimsledene.

Som det framgår av oppgaven, brukes altså middelalderen både som en arena for lek og for kamp. Som lekerom inngår mer og mindre høytidelige aktiviteter. På kampplassen står det om så vel kirkepolitiske saker, som distriktspolitikk, næringslivsinteresser og om sjelene. Kampplassen er historien selv. Olavshistoriens kjerne har gjennomgått en omdefinering fra Snorre og fram til i dag. Det er en mytologisering av hendelser og steder som muliggjør omfortolkning av innholdet og gjør det til gjenstand for samtidsbruk i en sosial kontekst. Det er et normativt budskap ned gjennom historien like inn i vår tid, knyttet til Olav. Det er det Wagle kaller Nidarosspiritualiteten, som er en korsteologi som utfordrer til forvandling og til oppbrudd, bort fra materialisme, egoisme og flyktig hedonisme. Det er dette som er kjernen i legenden om helgenkongen og som er arven fra Olav Haraldson. I denne arven ligger humanistiske impulser, vern om skaperverket og solidaritet. Men det er et paradoks når denne arven stilles ut for massekonsum og selv blir en del av det man vil bryte opp fra. At den selv er en del av ”opplevelsesøkonomiens tidevarv”, gjør den kanskje i mindre grad egnet som identitetsbygger for en motstrømsbevegelse.

APPENDIKS

Appendiks A

Plan for prosjektet *Fornyelse av pilegrimstradisjonen* 1994 - 31.des 1997
(Bakken 1997:5)

Hovedmål

Prosjektet skal stimulere til vandring langs de gamle pilegrimsledene til Nidaros gjennom en fornyelse av pilegrimstradisjonen og Olavsarven.

Delmål

Gjennom en fornyelse av pilegrimstradisjonen og Olavsarven vil vi:

1. Medvirke til at helligstedene underveis og ved målet for vandringen blir brukt i samsvar med pilegrimstradisjonen.
2. Stimulere til et helhetssyn på skaperverket der både tro, kultur og natur hører med.
3. Stimulere til kristen og kulturell identitet.
4. Fungere som stimulans til videre arbeid med fornyelse av pilegrimstradisjonen.

Tiltak

8. Samle og utvikle opplegg for vandringer av ulik lengde.
9. Arbeide med mottak av pilegrimer ved de forskjellige helligstedene langs ledene i samarbeid med lokalmenighetene.
10. Samle og utvikle materiell for gudstjenesteliv ved vandringen.
11. Arbeide med mottak av pilegrimer i Nidarosdomen – utvikle modeller og materiell.
12. Teologisk og praktisk arbeid med å levendegjøre katedralen og Olavsarven for vårt folk og for vår kirke som helhet.
13. Knytte kontakt mellom ulike personer, miljø og kirkesamfunn som arbeider med en fornyelse av pilegrimstradisjonen og Olavsarven.
14. Knytte internasjonal/økumenisk kontakt med miljøer som arbeider med Pilegrimstradisjonen

Appendiks B

TR-sak 13.07, møtedato 28.03.2007

Samhandlingsprogram for 2005 og 2006 – sluttrapporter. 21.03.07

Sluttrapporten er en kortfattet oppsummering av tiltakene i samhandlingsprogrammene for 2005 og 2006. **Tiltakene er fortløpende etter redigeringen av den trykte** utgaven av samhandlingsprogrammene for 2005 og 2006. Som vedlegg til denne korte rapporten, legges ved en utskrift av rapporteringen på nettstedet www.trondelagsradet.no

Noen av tiltakene er gjennomført slik de står i Samhandlingsprogrammet, noen av tiltakene er uaktuelle fordi de har utviklet seg ulikt i fylkene. Noen av tiltakene føres videre i samhandlingsprogrammet for 2007 enten i tilsvarende eller justert form.

Samhandlingsprogram for 2006 utdrag s. 6

Trøndelag skal være et godt sted å leve og bo.

Trondheim og Trøndelag som nasjonalt kirkelig tyngdepunkt.

1. Anskaffe lokaler i Erkebispegårdens og Nidarosdomens nærhet som forsterker Trondheims kvaliteter som møtested for kirkemøtet.
Kommentar: Det er avholdt møter med politisk ledelse i Kirke- og kulturdepartementet og Moderniserings- og administrasjonsdepartementet. Det arbeides med å avklare betingelsene for de kirkelige institusjonene, som innebærer en forbedring av møte- og kontorlokaler for framtidige kirkemøter.
2. Forsterke innhold og formidling av Olavsarven i aksene Stiklestad – Nidaros. Øke samarbeidet om arrangement knytte til Olavsarven i regionen. Arbeide målrettet for å nå et større nasjonalt og internasjonalt publikum.
Kommentar: Det er gitt tilsagn fra Miljøverndepartementets verdiskapingsprogram til videreutvikling av pilgrimsleden i Trøndelag og Oppland. Prosjektet er i startfasen. I tillegg er interreg-prosjektet om videreutvikling av pilgrimsleden Brücke-Stiklestad-Trondheim i full gang.
3. Videreutvikle pilgrimstradisjonen gjennom å:
 - a. Utvikle samarbeid mellom Santiago de Compostela og Nidaros/Stiklesatd.
 - b. Tilrettelegge for internasjonalt pilgrimsturisme og støtte pilgrimssenter i Trondheim og på Stiklestad.
 - c. Videreutvikle Olsokseminaret som arena for dialog om samfunn og kirke.*Kommentar: Det vises til kommentarer på punktet over.*

Samhandlingsprogram for 2005. (Tidligere framlagt for Trøndelagsrådet)

utdrag s. 8-9

Trondheim og Trøndelag som nasjonalt kirkelig tyngdepunkt

1. Forsterke arbeidet med å gjøre Trondheim til fast møtested for kirkemøtet gjennom kontakt med Kirkerådet.

Kommentar: *Det er igangsatt en del tiltak som grunnlag for arbeidet. Tiltaket sees i sammenheng med flere tiltak innenfor satsingsområdet og vurderes på nytt i 2006.*

2. Etablere sterkere samhandling mellom de ulike arrangementer knyttet til Olavstradisjonen både i Trondheim og på Stiklestad.

Kommentar: *Det er etablert en samarbeidsgruppe, tiltaket omformuleres og videreføres i 2006.*

3. Arbeide for økt statlig støtte til Nidarosdomen som nasjonalhelligdom og arrangementer rundt Olavstradisjonen

Kommentar: *Det har ikke vært konkrete initiativ i 2005. Tiltaket sees i sammenheng med øvrige tiltak innenfor satsingsområdet.*

4. Arbeide for at Nidaros rolle i det internasjonale kirkelige og økumeniske arbeidet styrkes, blant annet ved å arrangere internasjonale kirkemøter.

Kommentar: *Tiltaket sees i sammenheng med øvrige tiltak innenfor satsingsområdet og videreføres.*

Appendiks C

Den norske kirke. Nidaros bispedømme. *Strategiplan 2005 -2008*

Kirken i Nidaros – sammen underveis

Vår livsreise er lagt til Nidaros.

Den stokes ut i Kristi navn gjennom Olavstradisjonen.

Den bærer arven fra våre norske og samiske røtter.

Den går gjennom et landskap av jord og skog, kyst og fjell, bygd og by.

Den byr på møter; med nye kulturer og folk, med ny teknologi og et samfunn som stadig endrer seg.

Vi reiser i fellesskap; frivillige, folkevalgte og ansatte

Vi er - SAMMEN UNDERVEIS.

Sammen om overleveringen vil vi

- styrke trosopplæringen i menighet og hjem
- vitne om Jesus Kristus lokalt og globalt
- samarbeide med kirkens ulike arbeidslag

Sammen i tjeneste vil vi

- kjempe for det truede liv
- møte mennesker med omsorg og fellesskap
- verne om skaperverket med fokus på miljø, forbruk og rettferd

Sammen ved troens kilder vil vi

- skape gudstjenester med vekt på deltakelse og stedegengjøring
- legge til rette for pilegrimsvandringer, retreat og åndelig vekst

Sammen om den kristne kulturarven vil vi

- samarbeide med skoler og barnehager
- bygge gode allianser i nærmiljø og storsamfunn
- gi kunst og kultur rom i kirken

Sammen med den verdensvide kirke vil vi

- styrke våre økumeniske fellesskap
- leve i dialog på tvers av religioner og livssyn

Sammen i medarbeiderskap vil vi

- inkludere ungdom på alle nivåer i bispedømmet
- styrke lederopplæring og lederomsorg
- rekruttere til nye medarbeidere

Grunnlaget

I dåpen ble vi innlemmet i Guds folk, og vi ble alle vigsløst til å forkynne hans storverk, han som kalte oss fra mørket til sitt underfulle lys.

Visjonen

Sammen med hele vår kirke deler vi denne visjonen: Den norske kirke skal være en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.

KILDER:

Litteratur

Abildsnes, Margot og Irene Bergheim 2007: *Tidebønner fra Nidaros Olsok. Tidebønner for olsokdøgnnet 28. – 29. juli*. Oslo, Verbum Forlag.

Aeropagos 2007: På veg til Nidaros Pilegrimsgård. I: *Areopagos*. Medlemsblad for Aeropagos Norge 82 årgang nr 3. (uf).

Alnæs, Karsten 1999: *Historien om Norge. Det ligger et land*, bd I, utg ved Den norske bokklubben. Oslo, De norske Bokklubbene A/S.

Amundsen, Arne Bugge 2002: Naturvandring eller indre reise? Moderne pilegrimer i ideologisk dobbeltlys. I: Eriksen, Anne, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitik*. Lund, Nordic Academic Press.

Andresen, Knut 2004: *Olsokfeiringen i Nidaros Domkirke*. Foredrag v/ domprost Knut Andresen under Olavsfestdagene 29. juli 2004. Publisert på <http://www.kirken.trondheim.no/article.php?id=422&p> 01.08.2004 lest 04.08.2009.

Andresen, Knut 2005: *Olsok i Nidaros Domkirke. En historisk gjennomgang*. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag.

Andresen, Knut 2006: Innledning: programoversikt. I: Olsokseminaret 2006: *Statens verdigrunnlag. Perspektiver på statens grunnleggende verdibestemmelser*. Programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/doc/Nyheter/OLSOKSEMINAR%20FOLDER%20NY.pdf> lest 31.07.2009.

Aronsson, Peter 2004: *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund, Studentlitteratur.

Bakken, Arne 1997a: *Livet beveger seg til fots. Fornyelse av pilegrimstradisjonen*. Prosjektrapport 1993-1997. Trondheim.

Bakken, Arne 1997b: *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring*. Oslo, Aschehoug & Co.

Bakken, Arne 1997c: Pilegrimens vei og mål. I: Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (red.): *Pilegrimshåndboka*. Verbum Forlag.

Berger, Tormod og Eivind Luthen 2005: *Pilegrimsguiden. Hamar – Nidaros*. Oslo, Verbum Forlag.

Berggrav, Eivind 1930: *Brytningene omkring Olav og Stiklestad. Momenter til et oppgjør foran jubileet*. Oslo, Aschoug & Co.

Brandt, Thomas 1999: *Da verden hadde fire hjørner. Myter, historie og identitet rundt tusenårsjubileet i Trondheim i 1997*. Hovedfagoppgave i historie, NTNU Trondheim.

- Bø, Olav 1981: St. Olav i tradisjonen. I: Bruce, Johs. (red.): *Olav. Konge og helgen – myte og symbol*. St. Olav Forlag.
- Bøckman, Peter Wilhelm 1989: *Den norske kirke – historisk og aktuell*. Relieff publikasjon UiT. Trondheim, Tapir Forlag.
- Eriksen, Anne 1993: Den nasjonale kulturarven – en del av det moderne. I: *Kulturella perspektiv: svensk etnografisk tidskrift* nr 1 s. 16-65. Stockholm, Carlsson.
- Eriksen, Anne 1996. Vi må kjenne våre røtter. Historiens og modernitetens mytologi. I: *Kultskriftserie* nr 63 s. 32-46. Oslo, Norges forskningsråd.
- Eriksen, Anne og Anne Stensvold 2002: *Maria-kult og helgendyrkelse i moderne katolisisme*. Oslo, Pax Forlag A/S.
- Eriksen Anne, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.) 2002: *Historien inn på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Lund, Nordic Academic Press.
- Eriksen, Anne og Torunn Selberg 2006: *Tradisjon og fortelling. En innføring i folkløstikk*. Oslo, Pax forlag A/S.
- Eriksen, Thomas Hylland 1996. *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk*. Oslo, Aschehou Argument,
- Eriksen, Thomas Hylland (red.) 2001. *Flerkulturell forståelse, 2.utg.* Oslo, Universitetsforlaget.
- Gillis, John R. 1994/1996. Introduction: memory and identity. The history of a relationship s. 3-20. I: Gillis, John R. (red.): *Commemorations. The Politics of National Identity*. New Jersey USA, Princeton University Press.
- Gunnes, Erik 1981. Hellig Olav – historien og legenden. I: Bruce, Johs. (red.): *Olav. Konge og helgen – myte og symbol*. St. Olav Forlag.
- Gunnes, Erik 1986: Rikssamling og kristning ca 800-1177. I: Knut Mykland (red.): *Norges historie*, bd 2, utg ved Bokklubben nye bøker. J. W. Cappelens forlag a.s.
- Gustafsson, Lotten 2002: *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora, Nya Doksa.
- Hardeberg, Brita 1999: Friske skudd av gammel rot. I: Hardeberg, Brita og Øystein Bjørndal (red.): *Kilden og veiene. En praktisk pilegrimsteologi*. Liturgisk skriftserie nr 6. Trondheim, Liturgisk senter og Tapir forlag.
- Henriksen, Jan-Olav 2001: Sekularisering og retradisjonalisering, kap 12 s. 247-282. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirke i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

- Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red) 2001. *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Imsen, Gunn 1991: *Elevens verden. Innføring i pedagogisk psykologi*. Oslo, Tana AS.
- Hoem, Edvard 2008: *Opningstale Olavsfestdagane*. Olavsfestdagene 28.juli – 9. august 2008. Publisert på www.olavsfestdagene.no lest 18.08.2009.
- Krogseth, Otto 2001a. Innledning s. 15-24: pluralisme og identitet. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Krogseth, Otto 2001b. Individualiseringer og dens virkninger, kap 3 s. 50-66. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Krogseth, Otto 2001c. Integrasjon, kap 4 s. 67-82. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Krogseth, Otto 2001d. Kulturell og kollektiv identitet, kap 8 s. 130-154. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiv på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Krogseth, Otto 2001e. Identitet og religion, kap 9 s. 155-184. I: Henriksen, Jan-Olav og Otto Krogseth (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Langslet, Lars Roar 1995/1998: *Olav den hellige 2*. utg. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag ASA.
- Leganger-Krogstad, Heid 2001: Kultur - enhet og mangfold, kap 3. I: Afdal, Geir, Elisabet Haakedal og Heid Leganger-Krogstad: *Tro, livstolkning og tradisjon. Innføring i kontekstuell religionsdidaktikk 2*. utg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Lowenthal, David 1998/2003: *The heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lønning, Inge 1981: Helgenkongen i nytiden. Trekk fra olsokfeiringens historie i de siste hundre år. I: Bruce, Johs. (red.): *Olav. Konge og helgen – myte og symbol*. St. Olav Forlag.
- Lånke, Berit 1999: Pilegrimsvandring – en reise mot det hellige. I: Hardeberg, Brita og Øystein Bjørndal (red.): *Kilden og veiene. En praktisk pilegrimsteologi*. Trondheim, Liturgisk senter og Tapir Forlag.
- Midttun, Jørund og Arne Solhaug 2005: Forord s 7-11: nådens morgenlys. I: Midttun, Jørund og Arne Solhaug (red.): *Nådens morgenlys. Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid*. Trondheim, Liturgisk senter og Tapir Akademisk Forlag.

Mikaelsson, Lisbeth 1999: Innledning s 25-30 del. I: myte i møte med det moderne. I: Alver, Bente Gullveig, Ingvild Sælid Gilhus, Lisbeth Mikaelsson og Torunn Selberg: *Myte magi og mirakel i møte med det moderne*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Mogstad, Dag Sverre 2005: *Forelesninger i RP502 Oppdragelse, kultur og pluralisme*. Upublisert forelesningshefte av Dag Sverre Mogstad. Oslo, Det teologiske Menighetsfakultet.

Nielsen, Niels Kayser 2005: *Steder i Europa. Omstridte byer, grænser og regioner*. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.

Nilsson, Torbjörn 2005: Unionen som myte eller erindringstap. I: Sørensen, Øystein og Torbjörn Nilsson (red.): *1905 – nye perspektiver*. Oslo, Aschehoug & Co.

Seierstad, Andreas 1965: *Fedrearv og kristenkall*. Festskrift i anledning professor dr. theol. Andr. Seierstads 75-års jubileum den 24.november 1965. Universitetsforlaget.

Selberg, Torunn 1999: Brytningstid og tusen års tradisjon. Feiringen av tusenårsjubileet for Norges kristning. I: Alver, Bente Gullveig, Ingvild Sælid Gilhus, Lisbeth Mikaelsson og Torunn Selberg: *Myte magi og mirakel i møte med det moderne*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Selberg, Torunn 2002: Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden. I: Eriksen, Anne, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Lund, Nordic Academic Press.

Selberg, Torunn 2007: Innledning : mennesker og steder s. 9-19. I: Selberg, Torunn og Nils Gilje (red.): *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget.

Selberg, Torunn 2007: Fortelling, festival og sted. I: Selberg, Torunn og Nils Gilje (red.): *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget.

Selberg, Torunn og Nils Gilje (red.) 2007: *Kulturelle landskap. Sted fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget.

Seierstad, Andreas 1965: *Fedrearv og kristenkall*. Festskrift i anledning prof.dr. theol. Andr. Seierstads 75-års jubileum 24.12.1965. Universitetsforlaget.

Skirbekk, Sigurd 2008: *Nasjonalstaten. Velferdsstatens grunnlag*. Oslo, Kolofon Forlag AS

Solhaug, Arne. J 2005: Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid. I: Jørund Midttun og Arne J. Solhaug (red.): *Nådens Morgenlys. Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid*. Trondheim. Tapir Akademisk Forlag.

Steinsland, Gro 2000: *Den hellige kongen. Om religion og herskermakt fra vikingtid til middelalder*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Steinsland, Gro 2005: *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Vådahl, Øyvind 2007: *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros Domkirke*. Masteroppgave i religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Wagle, Finn 1997: Forord s. 7-8. I: Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (red.): *Pilegrimshåndboka*. Verbum Forlag.

Wagle, Finn 2005a: På sporet av Nidaros-spiritualiteten. I: Jørund Midttun og Arne J. Solhaug (red.): *Nådens Morgenlys. Middelaldersk Olavsliturgi i vår tid*. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag.

Wagle, Finn 2005b: *For livets skyld*. Preken under festgudstjeneste i Nidaros domkirke 31.07.2005. Publisert på www.kirken.no/nidaros/.../Festgudstjeneste%2031.07.%202005.doc lest 21.01.2007.

Wagle, Finn 2005c. Innledning til programoversikt. I: *Nasjonsbygging og grensesprengende fellesskap. Olavsarven 1905 – 200*. Olsokseminaret 2005, programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/doc/Nyheter/OLSOKSEMINAR%20FOLDER%20NY.pdf> lest 31.07.

Wagle, Finn 2007. Innledning: programoversikt. I: Olsokseminaret 2007: *Pilegrimen på vei i et nytt århundre*. Programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/Doc/Arrangement/Olsokseminaret%202007%20final%20LR.pdf> lest 17.08.2009.

Østang, Øivind 1997: *Hjem til Nidaros. Norges nølende vandring siden 1814*. Oslo, Genesis Forlag.

Aagedal Olaf og Ånund Brottveit 2006: Kunsten å jubilere. Dyrekjøpte erfaringar frå unionsjubileet. I: *Nytt Norsk Tidsskrift* nr 2 s. 118-134. Publisert på <http://www.dokumentasjon2005.no/diverse/jubilere.pdf> lest 29.07.09.

Ågotnes, Hans-Jakob 2007: Lokalmuseet i det sosiale landskap. Fortidsformidling i Hordaland gjennom hundre år. I: Gilje, Nils og Torunn Selberg (red.): *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget.

Planer/ programmer/dokumenter

Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2005: *Virksomhetsplan 2005 for Nidaros biskop og Nidaros bispedømmeråd*. Publisert på www.kirken.no/nidaros lest 17.08.2009.

Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2005-2008: *Kirken i Nidaros – sammen underveis. Strategiplan 2005-2008*. Publisert på www.kirken.no/nidaros lest 18.08.2009.

Den norske kirke. Nidaros bispedømme 2007: *Virksomhetsplan 2007 for Nidaros biskop og Nidaros bispedømmeråd*. Vedtatt av Nidaros bispedømmeråd 30.02.2007. Publisert på www.kirken.no/nidaros lest 17.08.2009.

Kulturmelding for Den norske kirke 2005: *Kunsten å være kirke. Om kirke, kunst og kultur*. Publisert på www.kirken.no lest 17.08.2008.

Laugerud, Tore 1999: *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid*. Betenkning til Kirkemøtet 1999. Publisert på <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=6923> lest 10.05.2009.

Olavsfestdagene 2005a: *Høringsuttalelse om Kunsten å være kirke – om kirke kunst og kultur*. 14.07.2005. Trondheim. Publisert på <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=169> lest 01.08.2009.

Olavsfestdagene 2005b: *Programavis Olavsfestdagene i Trondheim 28. juli - 6. august 2005*.

Olsokseminaret 2005: *Nasjonsbygging og grensesprengende fellesskap. Olavsarven 1905 – 2005*. Programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/doc/Nyheter/OLSOKSEMINAR%20FOLDER%20NY.pdf> lest 31.07.2009.

Olsokseminaret 2006: *Statens verdigrunnlag. Perspektiver på statens grunnleggende verdibestemmelser*. Programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/Doc/Nyheter/Olsokseminarfolder%2006%20LR%20-%202006.pdf> lest 15.08.2009.

Olsokseminaret 2007: *Pilegrimen på vei i et nytt århundre*. Programoversikt. Publisert på <http://www.kirken.no/nidaros/Doc/Arrangement/Olsokseminaret%202007%20final%20LR.pdf> lest 17.08.2009.

Olsokseminaret 2009: *Kirke og symboler*. Programoversikt. Publisert på <http://www.stiklestad.no/opplevelser/arrangement/2009/olsokseminaret.html> lest 18.08.2009.

Nidaros domkirkes Restaureringsarbeider 2005: *Kulturmelding for Den norske kirke – høringsuttalelse*. 09.06.2005. Trondheim. Publisert på <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=169> lest 01.08.2009.

Pilegrimsledene til Nidaros 2005: *Langvandring til Nidaros i 2005 – opplevelser og erfaringer*. Publisert på www.pilegrim.info lest 07.08.2009.

Pilegrimsledene til Nidaros 2008: *Stiftelsen Nidaros Pilegrimsgård*. Publisert på www.pilegrim.info 20.02.2008 lest 18.08.2009.

Trondheim kommune 2004/2005: Visjoner og langsiktige mål. Del 1 pkt 1.6.g s 8. I *Kommuneplan for Trondheim 2001-2012*. Strategidel. Vedtatt 28.10.2004, revidert 13.05.2005. Publisert på <http://www.trondheim.kommune.no/content.ap?thisId=1053253343&language=0> lest 01.08.2009.

Trondheim kommune 2004/2006. *Budsjett og økonomiplaner, Budsjett 2005*. Vedtatt 09.12.2004, revidert 03.12.2006. Publisert på <http://www.trondheim.kommune.no/budsjett2005/> lest 01.08.2009.

Trøndelagsrådet.2007. *Samhandlingsprogram 2005 og 2006 - sluttrapporter*. Tr-sak 13/07 28.03.2007. Publisert på <http://www.trondelagsradet.no/NTFK/TRweb.nsf/ShowMoteSak?OpenForm&ID=4CCF63E3E832612AC12572A700378AC2> lest 04.08.2009.

Trøndelagsrådet 2009a. *Om lokalisering av nytt embete som preses i Den norske kirke – uttalelse fra Trøndelagsrådet*. Sak TR 10-2009 17.04.2009. Publisert på www.trondelagsradet.no lest 04.08.2009.

Trøndelagsrådet, arbeidsutvalget 2009b. *Lokalisering av preses - status og videre prosess*. Sak AU TR-05-2009 22.06.2009. Publisert på www.trondelagsradet.no lest 04.08.2009.

Presseklipp

Adresseavisen 29.07.2005: *Gledestoget*. Kultur-Adressa s 2 (uf). Publisert på Retriever lest 01.08.2009.

Adresseavisen 01.08.2005: *Satser på nettverksbygging* (uf). Publisert på Retriever lest 09.08.2005.

Adresseavisen 29.07.2006: *Uddu lytter til kritikken*. Kultur (uf). Publisert på www.adressa.no lest 15.08.2009.

Adresseavisen 01.08.2006: *Stanger i "Schengenmuren"*. Kultur-Adressa s 2. (uf). Publisert på Retriever lest 16.08.2009.

Aftenposten 05.07.2008: *Klassiske fyrtårn på Olavsfestdagene*. Kultur/Underholdning s 25 (uf).

Andersen, Ole-Einar 15.03.2005: Tidenes bredeste Olavsfest. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no kultur lest 31. juli 2009.

Andersen, Ole-Einar 29.07.2006: Olavsfestdagene svikter arven. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 13.09.2009.

Andersen, Ole-Einar 28.03.2007: Kirkeprofilen skjerpes. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 31.07.2008.

Andersen, Ole-Einar 28.07.2008: 60 nasjoner skaper Olavsfest. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 29.07.2008.

Andersen, Ole-Einar, Kjersti Nipen og Stian Wallum 28.11.2008/08.01.2009. Maktkampen i Olavsfestdagene. I: *Adresseavisen*. Nyheter. Publisert på www.adressa.no lest 13.08.2009.

Andersen, Ole-Einar 06.08.2009: Overskudd for Olavsfestdagene. I: *Adresseavisen*. Nyheter. Publisert på www.adressa.no lest 10.08.2009.

Bajoghli, Sæba 31.07.2005: Kongen åpnet festuka. I: *Adresseavisen*. Nyheter. Publisert på www.adressa.no lest 01.08.09.

Ballade, Mics nettavis 09.10.2008: *Olavsfestdagene: Årsakene til underskuddet lagt fram*. Publisert på <http://www.mic.no/nmi.nsf/doc/art2008100913460753127489> lest 17.08.2009.

Beer, Trude 18.10.2006: En kirke for dem som ikke tror. I: *Nationen*. Kommentar s 2.

Bjåen, Bjørgulv og Trygve W. Jordheim 25.03./01.04.2009: Starter kampen for ekstra bispesete. I: *Vårt Land*. Kristenliv. Publisert på www.vl.no/kristenliv/ lest 19.08.2009.

Bore, Thor Bjarne 06.02.2009: Ny biskop og kirkesentrum i Trondheim? I: *Bore-aktuelt*. Blogg. Publisert på <http://bore-aktuelt.blogspot.com/2009/02/ny-biskop-og-kirkesentrum-i-trondheim.html> lest 19.08.2009.

Dagsposten 30.07.1930. (uf). Trondheim.

Engen, Sigrun Berge 15.03.2005: Svensk og folkelig. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 31. juli 2009.

Fossen, Erling 17.08.1997: Trondheim som hovedstad. I: *Dagbladet*. Publisert på <http://www.dagbladet.no/kronikker/970817-kro-1.html> lest 24.06.2008.

Innherreds folkeblad Verdalingen 30.07.1980: *Imponerende hendels* (uf).

Kristiansen, Kai 27/28.07.2005: Tidenes kulturfest i Trondheim. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 31. juli.2009.

Kullerud, Dag 20.08.2009: Biskop til politisk bry. I: *Aftenposten*. Kultur, kommentar.

Larssen, Stein Risstad 08.08.2005: Rekordår for Olavsfestdagene. I: *Adresseavisen*. Kultur-Adressa s 2. Publisert på Retriever lest 01.08.2009.

Lindekleiv, Heidi Marie 30.07./31.07.2009: Ber Trondheim droppe hovedstadsdrømmen. I: *Vårt Land*. Kristenliv. Publisert på www.vl.no/kristenliv/ lest 19.08.2009.

Nationen 12.01.2008 *Pilegrimstradisjoner et nytt satsingsområde* (uf).

Nordhaug, Halvor 19.09.2006: Kongens rolle uten statskirke. I: *Aftenposten*. Debatt.

Runde, Per Steinar 21.07.2009: Nasjonalstaten- ein garanti for allmenn velferd. I: *Sunnmørsposten*. Meninger. Publisert på <http://www.smp.no/article/20090721/MENINGER04/752767567/1067> lest 19.08.2009.

Simonnes, Helge.12.11.2008: Erkebiskop i Norge? I: *Vårt Land*. Publisert på www.vl.no/meninger/ lest 18.08.2009.

Skagestad, Odd Gunnar 06.2005: 1905-syndromet. Når myter blir fakta. I: *Farmand*. Publisert på <http://www.farmand.no/1905-syndromet.htm> lest 30.07.2009.

Tiller, Line 05.08.2005: Kulturnatt hele dagen. I: *Adresseavisen*. Kultur. Publisert på www.adressa.no lest 01.08.2009.

Trondheim kommune 27.07.2005: *Formidabel festuke*. Aktuelt (uf). Publisert på www.trondheimkommune.no lest 31.07.2009.

Wagle, Finn 31.07.2003. Kirkens skip på norrønt hav. I: *Adresseavisen Morgen* s 14. Trondheim.